ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

اوزبکستان ادبیاتی وصنعتی

1993

МУСТАҚИЛ ҲАФТАЛИК ГАЗЕТА

25 ИЮН, № 26 (3234) ЖУМА ● БАҲОСИ 20 СЎМ

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАТБУОТ ВА ОММАВИЙ АХБОРОТ ВОСИТАЛАРИ ХОДИМЛАРИ КУНИНИ БЕЛГИЛАШ ТЎҒРИСИДА

Матбуот ва оммавий ахборот воситаларининг давлат истиқлол ғояларини тарғиб этиш, янги демократик жамият қуриш, аҳолини Ватанга садоқат руҳида тарбиялаш борасидаги хизматларини эътироф этиб, шунингдек, журналистлар жамоалари, адиблар, олимлар ва кенг жамоатчиликнинг кўплаб таклифларини инобатга олиб:

1. Республика матбуот ва оммавий ахборот воситалари ходимлари куни этиб 27 июнь белгилансин.

2. Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 82-моддасига мувофиқ ушбу масала Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашига киритилсин.

Ўзбекистон Республикасининг Президенти
И. КАРИМОВ.

Тошкент шаҳри,
1993 йил 24 июнь.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори

1993 ЙИЛ 1 ИЮЛДАН БОШЛАБ ҚАЛАМ ҲАҚИ, САҲНАЛАШТИРИШ ВА ИЖРОЧИЛИК ҲАҚИ СТАВКАЛАРИ ҲАМДА МИҚДОРЛАРИНИ ОШИРИШ ҲАҚИДА

Ижодкорлик жараёнини рағбатлантириш ва кучайтириш, чинакам халқ анъаналарини, маънавий-ахлоқий анъаналарни тиклаш ва янада ривожлантириш, умумбашарий қадриятларни қарор топтиришга хизмат қиладиган юксак бадиий асарлар яратишни рағбатлантириш мақсадида Вазирлар Маҳкамаси қарор қилади:

1. Республика вазирликлари, идоралари, ижодий уюшмалари ва жамоат ташкилотларининг Ўзбекистон ССР Вазирлар Кенгаши 1978 йил 8 февралда қабул қилган 68-сонли қарор билан кино соҳасида белгиланган ҳамда республика Вазирлар Маҳкамасининг 1992 йил 1 апрелда қабул қилган 158-сонли қарор билан адабиёт, санъат, архитектура, телевидение, радио ва журналистика соҳаларида белгиланган муаллиф қалам ҳақи, саҳналаштириш ва ижрочилик ҳақи рўйхатининг амалдаги ставкаларини 1993 йил 1 июлдан бошлаб ошириш тўғрисидаги таклифлари иловага мувофиқ қабул қилинсин.*

Бундан буён қалам ҳақи миқдори ва фондлари белгилаб қўйиладиган энг кам миқдордаги иш ҳақига мутаносиб равишда кўпайиб боради, деб белгилаб қўйилсин.

2. Вазирликлар, идоралар, ижодий уюшмалар ҳамда республика бюджетидан пул билан таъминланадиган бошқа манфаатдор ташкилотлар икки ҳафта муддатда Молия вазирлигига шу йилнинг 1 июлидан бошлаб 1993 йилнинг охиригача қалам ҳақини кўпайтириш билан боғлиқ харажатларни қоплаш учун зарур миқдорда қўшимча маблағ ажратиш тўғрисидаги ҳисоб-китобларни тақдим этсинлар.

3. Молия вазирлиги Ўзбекистон Республика муаллифлик ҳуқуқлари агентлиги, маданият ишлари вазирлиги, давлат матбуот комитети, давлат телекўрсатув ва радиоэшиттириш компанияси, давлат кинокомпанияси, миллий ахборот агентлиги, ёзувчилар уюшмаси ва бошқа манфаатдор ташкилотлар билан биргаликда бир ой муддатда мазкур қарорнинг 1-бандига мувофиқ қалам ҳақи тўлаш тартиби тўғрисидаги меъёрий ҳужжатларни ишлаб чиқсинлар ва Вазирлар Маҳкамасига тақдим этсинлар.

4. Қуйидагилар ўз кучини йўқотган деб ҳисоблансин:

Ўзбекистон ССР Вазирлар Кенгашининг 1978 йил 8 февралдаги 68-сонли қарорининг муаллиф қалам ҳақи ставкалари ва миқдорлари қисми;

Ўзбекистон ССР Вазирлар Кенгашининг 1988 йил 16 ноябрдаги 428-сонли қарорининг А, Б, В, Г, Д бўлимларида ва 2-сонли иловада белгиланган муаллиф қалам ҳақи ставкалари ва миқдорлари қисми;

Вазирлар Маҳкамасининг 1992 йил 1 апрелдаги 158-сон қарори.

5. Мазкур қарорнинг бажарилишини назорат қилиш ижтимоий масалалар, фан ва маданият бўлими зиммасига юклатилсин.

Вазирлар Маҳкамасининг Раиси
И. КАРИМОВ.

Тошкент шаҳри,
1993 йил 23 июнь.

Х — ушбу қарорга илова Ўзбекистон Республикаси ҳукумати қарорлари тўпламида эълон қилинади.

СОҲИБҚИРОННИНГ ОЛТИН ҲАЙКАЛИ

Шу пайтгача буюк боболонимиз, соҳибқирон Амир Темурга бирор жойда ҳайкал ўрнатилганини кўпчилик билмасди. Бу мутахассисларга ҳам қоронғу эди. Биз, бир гуруҳ ўзбек археологлари ўтган йили Парижга Самарқанд тарихига бағишланган халқаро илмий анжуманга борганимизда фаранг ҳамкасбларимиздан бири, машҳур фаранг темуршуноси, профессор Люсейн Керен билан танишдик. Профессор Ўзбекистондан келганимизни эшитиб, «Темур ва Улуғбекнинг ҳақиқий авлодлари билан учрашадиган кун ҳам бор экан-ку», —деди. У киши, шунингдек, собиқ Иттифоқ салтанати даврида ўзбек темуршунослари билан алоқа боғлаш мақсадида бир неча марта хатлар ёзганлигини, уларнинг бирортасига ҳам жавоб ололмаганлигини айтди. Эртаси куни профессор бизни фаранг зиёлилари ва ишбилармонлари томонидан ташкил этилган «Темурийлар тарихини, маданиятини ўрганувчилар ассоциацияси»га таклиф этди. У кишининг ўзи бу ташкилотнинг президенти экан. Учрашув чоғида фаранг темуршунослари ўзлари чоп этган китоб, журнал ва газеталарни кўрсатишди. Айниқса, профессор Л. Кереннинг ўзи ёзган «Тамерлан» китоби жуда қимматли эди. Ушбу китобда Амир Темурнинг бизга номаълум бўлган ғарб давлатлари билан боғлиқ фаолияти кенг таҳлил қилинган эди. Профессор китобдаги от миниб турган суворий ҳайкали тасвирланган суратни кўрсатаркан, «Сизларда билмадиму, Оврўпо анча олдинроқ Темурга ўз эҳтиромини кўрсатган, унга Францияда олтиндан ҳайкал ясалган», — деди. Ҳақиқатан ҳам, жуда башанг безатилган от устида қўлларини белига тираб, узоқларга боқиб турган суворий ҳайкалчасининг тагига: «Темурнинг олтиндан ясалган ҳайкалчаси, 1900 йили Парижда, кўргазмада намойиш қилинган», деб ёзилган эди. Суворийнинг ўнг томонида туғ ифодаланган, отининг оёқлари тагида эса кесилган каллалар тасвирланган. Албатта бу манзара бугун бизнинг назаримизда анчайин даҳшатли бўлиб туюлиши мумкин, аммо бу ҳайкал ўрта асрларда яратилганлигини ҳисобга оладиган бўлсак, ўша давр томошабини ва ҳайкалтароши учун оддий ҳаётий ҳақиқат бўлиб туюлган. Афсуслар бўлсинким, бу ноёб ҳайкалча 1900 йилги кўргазмадан сўнг ўғирлаб кетилган ва ҳозирда унинг тақдири номаълум экан. Шу ўринда газетхонларда нега энди Амир Темурга олтин ҳайкал Осиёда эмас, Оврўпода қўйилди, деган савол туғилиши табиий.

Тарихдан маълумки, XIV асрнинг охири ва XV асрнинг бошларида Кичик Осиёда турк султони Йилдирим Боязид кучая бошлаган ва кўпгина Оврупо давлатларига таҳдид солган. Оврупoликлар бирлашиб Боязидга қарши жанг қилганлар ва мағлуб бўлганлар. Шундан сўнг кўпгина Оврупо қироллари соҳибқирон Амир Темур ва Йилдирим Боязид ўртасида низо келтириб чиқаришга уринганлар ва оқибатда бунга эришганлар ҳам.

1402 йили Туркиянинг Анқара шаҳри ёнида Амир Темур ва Боязид қўшинлари учрашадилар. Жанг туркларнинг мағлубияти билан тугайди. Буни эшитган Оврупо давлатларининг подшолари соҳибқироннинг ҳузурига совға-саломлар ва ташаккурномалар жўнатадилар. Орадан кўп вақт ўтмай, Амир Темур қилган ишидан пушаймон бўлдими, хуллас, Боязидни қайтадан ўз жойига тиклашга фармон беради. Аммо ажал бунга имкон бермайди, Боязид вафот этади, унинг ўрнига ўғли Муҳаммадни султон қилиб кўтарадилар.

Амир Темурга Францияда қўйилган олтин ҳайкал ўша воқеаларнинг таъсирида яратилганлиги аён.

Шунча йиллар давомида, биз мустақил миллат бўлмаганлигимиз туфайли Амир Темурга лойиқ ҳурмат кўрсата олмадик. Хорижда эса уни яхши билдилар, ўрганадилар ва ҳануз эҳтиром бажо қиладилар. Ўйлайманки, энди бизда ҳам темуршунослик ривожланиб, буюк бобомиз ўзининг ҳақиқий ҳурматига сазовор бўлади.

Амриддин БЕРДИМУРОД

СУРАТДА: Амир Темур ҳайкалининг бир қисми.

Бизнинг шарҳ

ҒАРБ БИЛАН ШАРҚ ТУТАШАДИГАН ЎЛКА

Собиқ СССР халқ депутатларининг бир съезди ҳамон эсимда. Ўшанда Болтиқбўйилик бир депутат ўзбек халқини боқимандаликда айблаганди. У эсимда бўлса, шундай деганди: «Ўзбеклар жуда кўпайиб кетаяпти. Улар давлат берган дотация (қарз) ҳисобига яшайдилар. Нега энди мен ўзбек халқини боқиш учун ишлашим керак?..»

Бу жаноб, албатта ўз вақтида ўзбекистонлик депутатлар томонидан тегишли жавобни олганди. Лекин ўшанда ҳеч ким Ўзбекистон собиқ иттифоққа нималар, неча миллион ёки миллиард сўмлик маҳсулот етказиб беришини аниқ айтиб бера олмаганди. Бу табиий эди. Чунки, кимнинг қанча бойлиги борлиги давлат сири ҳисобланарди. Шунинг учун бизни бемалол боқиманда деб ҳақоратлашаверарди.

Мана, бугун ғалвир сувдан кўтарилди. Барча республикалар ўз тирикчилигини ўзи қила бошлади. Кимнинг кимдан қарзлиги, кимнинг боқимандалиги ҳам билиниб қолди. Буни қарангки, ўша «боқиманда ўзбеклар» заминидан олинадиган ер ости бойликлари собиқ иттифоққа керакли валютанинг ярмини келтирар экан. Умуман, ўзбек халқи жаҳондаги энг бой халқлар даражасида яшай оладиган имкониятларга эга экан. Республикамиз Президенти Ислом Каримовнинг Швейцариядаги «Форум фонди» халқаро иқтисодий ташкилоти VI сессиясида сўзлаган нутқини ўқиб шундай хулосага келдим. Энди Президентимиз келтирган фактларга мурожаат қилайлик:

«Ўзбекистон олтин ишлаб чиқаришнинг умумий ҳажми юзасидан дунёда саккизинчи ўринда ва аҳоли жон бошига олтин ишлаб чиқариш жиҳатидан бешинчи ўринда турибди. Мамлакатда топилган 30 та олтин конининг жами заҳираси 4000 тоннадан ошади. Аммо уларнинг атиги 10тасидан фойдаланилмоқда. Ўзбек олтинининг сифати дунёдаги олий андозаларга мос келади...

Ўзбекистонда катта заҳирага эга бўлган ўттизта уран кони бор. Ҳар йили 80 минг тонна мис қазиб олаяпмиз. Ўзбекистондаги мис заҳиралари беҳисоб, қўрғошин, руҳ, волфрам, литий ва бошқа стратегик муҳим нодир металларнинг йирик конлари ҳам бор.

Ўзбекистон ривожланган қудратли энергетика базасига эгадир. Аниқланган газ заҳиралари салкам икки трилион куб метрни ташкил этади, кўмир заҳиралари икки миллиард тоннадан ошади, 140тадан кўпроқ нефт кони бор.

...Республика собиқ Совет Иттифоқидаги барча мева-сабзавотнинг 60 фоизигача бўлган қисмини етиштириб, СССР мавжуд бўлган даврда сабзавот ва мева етказиб берувчи асосий манба бўлган эди. Ҳозир ҳам йилига 5 миллион тоннагача мева ҳосили олаётган мамлакатимиз бу соҳада ҳамкорлик қилишга тайёр...»

Фақатгина булар эмас. Президентимиз ўз нутқида Ўзбекистон сайру саёҳат, транспорт, замонавий алоқа воситаларини ривожлантириш соҳасида ҳам катта имкониятларга эга эканлигини таъкидлади. Анжуманда қатнашаётган давлат ва ҳукумат раҳбарларини, ишбилармонларни ҳамкорлик қилишга даъват этди.

«Оврупо ва бутун дунё билан ҳалол ва ўзаро манфаатли алоқаларга тайёргарлик халқимизнинг қонига сингиб кетган, — деди у. — Ўзбекистон Марказий Осиёнинг қоқ ўртасида жойлашган ва шундай жуғрофий-сиёсий мавқени эгаллаб турибдики, азалдан Ғарб билан Шарқ айни шу ерда бир-бирига туташган...»

Икки йилдирки Ўзбекистон мустақил, озод ҳаёт кечирмоқда. У бозор иқтисоди томон қадам ташламоқда. Табиийки, ўтиш даврининг ўзига хос қийинчиликлари бўлади. Кўпгина республикаларда бу қийинчиликлар иқтисодий ва сиёсий таназзулга олиб келди. Айрим жойларда фуқаролар уруши бошланиб кетди. Бу нимадан? Ҳукумат томонидан ўтиш даврининг аниқ режалари ишлаб чиқилмаганидан. Ўзбекистонда эса ўтиш даври қийинчиликларини бартараф қилиш концепцияси ишлаб чиқилган. У бешта қоидага асосланади. Ислом Каримов ўз нутқида шу қоидаларга алоҳида тўхталиб ўтди:

Биринчидан, иқтисодиёт сиёсатдан устун бўлиши керак, ҳам ички, ҳам ташқи иқтисодий муносабатларни мафкурадан холи этишни таъминлаш зарур;

Иккинчидан, давлат асосий ислоҳотчи бўлиши керак, у энг муҳим соҳаларни белгилаб бериши, ислоҳотлар сиёсатини ишлаб чиқиши ва уни изчил амалга ошириши, жаҳолатпарастлар ва консерваторларнинг қаршилигини енгиши лозим;

Учинчи қоида — қонуннинг устунлиги. Бунинг маъноси шуки, демократик йўл билан қабул қилинган янги конституция ва қонунларни истисносиз ҳамма фуқаролар ҳурмат қилишга ва риоя этишга мажбурдирлар;

Тўртинчидан, фуқароларнинг нуфузини эътиборга олиб, кучли ижтимоий сиёсат амалга оширилиши керак. Аҳолининг салкам 50 фоизини 18 ёшга етмаган болалар ташкил этадиган Ўзбекистонда бунинг алоҳида аҳамияти бор;

Бешинчидан, бозор иқтисодига ўтиш иқтисодиётнинг объектив қонунларини эътиборга олиб ўтмишдаги «инқилобий сакрашлар»га йўл қўймай янги эволюцион йўл билан, пухта ўйлаб ва босқичма-босқич амалга оширилиши керак. Охир-оқибатда ислоҳотлар номига ўтказилмайди, уларнинг асосий мақсади жадаллик эмас, балки одамларнинг фаровонлигидир.

Шу ерда бир савол туғилади. Хўш, Ислом Каримов сессияда нима учун бу қоидаларни бирма-бир санаб ўтди? Ишбилармонлар йиғинида республикада барқарорликни таъминловчи омиллар ҳақида гапириш шартмиди? Ҳа шарт эди. Барқарорлик таъминланган жойдагина ривожланиш бўлади. Чет эллик ишбилармонлар ҳам барқарор ўлкагагина сармоя беради, қўшма корхона қуради. Кейинги пайтларда республикамизда қатор қўшма корхоналарнинг очилиши, ЮБС, Кредитовис (Швейцария), Дойчебанк (Германия) каби банклар билан алоқалар ўрнатилгани ҳам бизга бўлган ишонч натижасидир.

Республикамиз Президенти нутқининг охирида Ўзбекистоннинг ташқи сиёсати ҳақида гапирди. У Ўзбекистон барча мамлакатлар билан тенглик асосида ҳамкорлик қилишга тайёр эканлигини билдирди. Тожикистон атрофидаги воқеаларга Оврупо давлатлари эътиборсиз қараётганини, бу эътиборсизлик фақат Осиё учун эмас, Оврупо учун ҳам таҳликали муаммолар келтириб чиқариши мумкинлигини таъкидлади.

Бекқул ЭГАМҚУЛОВ,
«УзАС» таҳрир ҳайъати аъзоси

Бизнинг шарҳ

АЗИМ СИРДАРЁ БЎЙЛАБ

Оролни асраш қўмитасининг навбатдаги йиғилиши Ўзбекистон Халқ демократик фирқаси, Марказий Осиё темир йўл бошқармаси, пойтахтимиздаги уйғур, қирғиз, қозоқ маданият марказлари фаоллари иштирокида бўлиб ўтди. Улар шу йилнинг 5—15 сентябрида Хоразм вилояти ва Қорақалпоғистон ҳудудида бўлиб ўтадиган халқаро Орол хайрия кунлари ҳамда 27 сентябрдан 6 октябргача бўладиган «Сирдарё-93» дўстлик илмий экспедициясининг йўналишлари, мақсад ва вазифалари хусусида фикрлашиб олдилар. Халқ демократик фирқаси ва темир йўл бошқармаси Хоразм ва Қорақалпоғистондаги хайрия тадбирларида фаол иштирок этади. Шу кунлари Орол бўйидаги экологик фожиалардан азоб чекаётган аёллар, болалар, уруш қатнашчилари, муҳтож оилаларга муайян ёрдам кўрсатилади. Қурилиши тўхтаб қолган «Оналар ва болалар» шифохонасини маблағ билан таъминлаш муаммоси ўша жойнинг ўзида ҳал этилади, ўқувчилар ҳордиқ чиқарадиган оромгоҳлар қуриш юзасидан амалий ёрдам кўрсатилади.

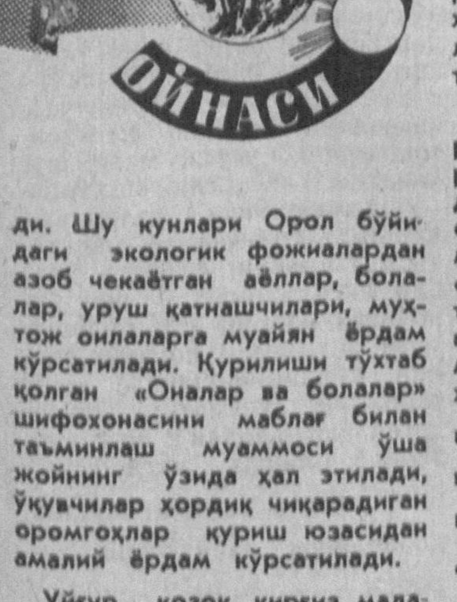

Уйғур, қозоқ, қирғиз маданият марказлари эса Оролни асраш қўмитаси билан биргаликда «Сирдарё-93» илмий экспедициясини ўтказади. Ҳозир Сирдарёда қурилган энергетика иншоотларининг ҳам экологик вазиятга жиддий таъсир этаётганлиги кўп бор тилга олинмоқда. Экспедиция ана шу масалаларни ҳам атрофлича ўрганмоқчи. У Қирғизистон ҳудудидаги Норин шаҳридан бошланиб Ўзбекистон ва Тожикистон ерларидан ўтади ва Қозоғистоннинг Қозолин шаҳрида ниҳояланади. Маданият марказлари билан ҳамкорлик қилаётган газеталар, радио ва телевидение ходимлари ҳам иштирок этадиган бу тадбирдан асосий мақсад қадим Туркистоннинг азим дарёси бўлмиш Сайхун атрофидаги манзилгоҳлар, унумдор ерлар, табиат бойликларининг экологиясини ўрганиш ва бу ҳақда Сирдарёдан фойдаланувчи давлатларнинг мутасадди идораларига зарур маълумотлар тайёрлаб беришдир.

Экологик вазиятни тез ўнглаш минтақанинг барқарор иқтисодий-маънавий равнақини таъминлаш имконини беради. Бу ҳақиқатга мустақиллик шароитида катта аҳамият берилаётир. Шу йилнинг бошларида Қизилўрда шаҳрида бўлиб ўтган Орол муаммоларига доир давлатлараро анжуман ҳам бу борадаги кўплаб муаммоларни ойдинлаштириб беради.

Президентимиз Ислом Каримов Швейцариядаги «Форум фонд» халқаро иқтисодий ташкилотининг тўртинчи сессиясидаги нутқида Орол муаммосига ҳам тўхталиб: «Орол муаммоси мамлакатимизга ёки Марказий Осиёгагина тааллуқли бўлиб қолмай, жаҳоншумул муаммо ҳамдир. Оролбўйидаги экология вазиятининг мушкуллашуви оқибати бутун ер куррасига таъсир қилиши мумкин», деди.

Йиғилиш қатнашчилари ана шу муҳим заруратдан келиб чиққан ҳолда Марказий Осиё давлатларининг экологик муаммоларига бағишланган халқаро анжуманини ўтказиш таклифини илгари сурдилар.

Йиғилишни қўмита раиси П. Шермуҳамедов олиб борди.

ТАБИАТИ ГЎЗАЛ, МЕҲНАТИ МАШАҚҚАТЛИ

Ҳар бир йилнинг ўзига хос машаққатлари бўлади. Табиатнинг бу йилги инжиқликлари ҳам аввалги йиллардагидан қолишмади. Кетма-кет рўй берган офатлар деҳқонни анча довдиратиб қўйди. Бир ёқда ғўза парвариши, ипак қуртини боқиш, яна бир ёқда қатқалоқни юмшатиш, бузилган далаларга қайтадан чигит экиш, оласини тўлдириш... Хуллас, икки ой давомида ёққан ёмғир ва дўллар халқимиз иродасини яна бир бор синовдан ўтказди. Инсоннинг иродаси эса ҳар қандай офатдан кучли...

Наманган вилояти Косонсой туманининг пахтакорлари учун ҳам баҳорнинг май ойи жуда оғир келди. Кунора момақалдироқ, ёмғир, кучли дўл... 12-17-май кунлари, айниқса, кучли жала оқибатида бир текис унган ғўзалар ва бошқа қишлоқ хўжалиги экинлари катта талафот кўрди. Туман агросаноат уюшмасининг етакчи мутахассиси Абдусамад Қаюмовнинг таъкидлашича, табиатнинг бу йилги «инжиқлиги» косонсойликларга катта миқдорда зарар келтирган. Чунки, ёнғин чиққан жойда ҳўлу қуруқ баравар ёнади, деганларидек, табиий офатдан туманнинг нафақат пахтаси, балки уй-жойлар, боғ-роғлар, чорвачилик фермалари ҳам талафот кўрди.

— Биттаю битта соғин сигиримни сел оқизиб кетди,— дейди сувчи Раҳмиддин Қаюмов. «Деҳқонобод» жамоа хўжалигида яна 6 нафар деҳқоннинг жами 12 та чорва молларини сел нобуд қилди.

— Ҳаво айний бошлаганида тракторимни ремонт қилаётгандим. Бир зумда чор-атроф шунақа олатасир бўлиб кетдики, зўрға қочиб қолдим, — ҳикоя қилади Муҳаммаджон Рашидов, — қайтиб келиб қарасам, мажақланиб ётибди. «Исфарон» жамоа хўжалигида хонадонлар, мактаб биноси, болалар боғчаси, магазин, тиббиёт пункти, ипак қуртлари зарар кўрган. Молхона, товуқ фермаси, 3 та дала шийпони, 2 та кўприкка катта зарар етди.

Табиий офат келтирган зарарларни санаш ҳам қийин. «Қўқимбой», Худойбердиев ва Ш. Рашидов номидаги жамоа хўжаликлари деҳқонлари жиддий зиён кўрдилар.

Республика Бош вазирининг биринчи ўринбосари И. Жўрабеков, вилоят ҳокими Б. Рапиғалиев туман меҳнаткашлари ҳузурида бўлиб, селдан талафот кўрган хўжалик ва хонадонларни кўздан кечирдилар. Кўрилган зарарни қоплаш учун 161 миллион сўмлик имтиёзли ссуда, минг тонна ёнилғи ва мойлаш маҳсулотлари, қўшимча чопиқ тракторлари, озиқ-овқат, қурилиш материаллари ва бошқа кундалик эҳтиёж моллари ажратилди. Косонсой тумани ҳокими Тоҳирахон Маризаева, ҳоким муовини Нўъмонжон Аҳмаджонов тунларни тонгга улаб оғир дамларда одамлар ёнида бўлишди. Туман пойабзал фабрикаси юзлаб болалар оёқ кийимлари, уй меҳнати фабрикаси жажжи кўйлакчалар, ижтимоий таъминот бўлими дўппи ва этиклар, туман касаба уюшмаси 270 минг сўмлик озиқ-овқат маҳсулотлари, қишлоқ хўжалигини ҳимоялаштириш корхонаси хонадонларни таъмирлаш учун ярим миллион сўм пул ажратди. Бундай саховатли ва хайрли ишларнинг рўйхати яна анчагина.

Табиий офат Косонсой далаларига биринчи бор келаётгани йўқ. Неча йилларки бу ташвиш узлуксиз такрорланмоқда. Аммо, ҳар гал одамлар матонати устун келиб, офат оқибатлари бартараф этилади. Бу ишда меҳнат аҳилларининг якдиллиги, ишбилармонлиги қўл келади. Бугун Косонсой далаларида қайта экилган ғўза ниҳоллари барқ уриб ўсмоқда. Ҳадемай қийғос очилиб, гуллайди. Аҳиллик, уюшқоқлик бор жойда ҳар қандай довондан ўтса бўлади. Сел оқизиб кетган, энг жиддий зарар кўрган туманнинг Абдусаттор Исомиддинов, Тўлабой Турғунов, Турдали Долиев, Асқарали Отамирзаев, Раҳимхон Абдуллаев, Бекмирза Исоқов, Ёқубжон Аҳмедов, Абдуқаюм Жалолов ва Умматали Исмоилов бошчилик қилаётган бригадаларида дала ишлари қизғин олиб борилмоқда. Нимжон ниҳоллар кун сайин бўй чўзишаётир.

Шу кунларда Косонсой далаларида бўлган киши бундан атиги бир-бир ярим ой аввал бўлган офат оқибатларини деярли сезмайди. Чор-атроф ям-яшил. Пурвиқор тоғлар шукуҳли. Бобур Мирзо таърифлаганларидек, суви, ҳавоси тоза.

Косонсой сўлим диёр, аммо меҳнати машаққатли.

Анорбой ОЛИМОВ

ҚОРАКЎЛ, БОЗОР ВА ЧЎПОН

2-БЕТ

Куюнчак газетхонлардан хатлар

ШУНДАЙ САНЪАТКОРЛАР БЎЛСА...

Ўзбекистон республикаси бугун барча соҳаларда чет эллар билан жиддий алоқалар қилиш, ҳамкорликни мустаҳкамлаш йўлидан бормоқда. Чет эллик меҳмонлар ва ватандошларимиз билан борди-келдимиз анча жонланиб қолди. Яқинда Саудия Арабистонидан ташриф буюрган Акбар Мирза ҳожи жаноблари бизникида меҳмон бўлдилар. Суҳбат чоғида атоқли ўзбек санъаткорлари Юнус Ражабий, Ботир Зокиров, Муҳаммаджон Каримов ва бошқаларнинг қўшиқларини севиб тингладилар. Лекин бир нарсани афсус-надомат билан айтдилар. «Агар шундай санъаткорлар бизнинг мамлакатимизда етишиб чиққан бўлса, уларнинг ҳаёти ва ижоди ҳақидаги китобларни, қўшиқлари ёзилган пластинкаларни, видеомагнит ленталарини бир неча тилларда дунё бўйлаб кенг тарқатиш учун бор кучимни сарфлардим», — дедилар. Бундай ажойиб санъаткорлар ҳақида Ўзбекистонда араб, инглиз, немис, испан, француз тилларида суратли, безакли китоблар йўқлигидан афсусландилар. Мен ҳам шу ҳақда анчадан буён ўйлайман. Қачон шундай ишлар амалга ошириларкин?

Забиҳилло МУҲАММАДЖОНОВ

ҚОРАКЎЛ, БОЗОР ВА ЧЎПОН

ЎЗ БОЙЛИКЛАРИМИЗГА ЭГАЛИК ҚИЛИШ, улардан юртимиз қудрати, жафокаш халқимиз манфаатлари йўлида фойдаланишни неча йиллар орзу қилдик. Бойликларимиз эса беҳисоб эди: пахта, олтин, газ, пилла, қоракўл ва ҳоказо.

Ўз уйимиз қолиб Бухоро газининг Москвага етиб борганидан оҳ чеккан ардоқли шоиримиз Абдулла Ориф «Совға» деган шеърида бизнинг мудроқ шууримизни уйғотиб, ақлимизни бугунги ҳуррият кунларига пешлаган эди.

Қандай баён қилай фикримни ахир,
Олиб келдик бугун ўтимизни ҳам!!

Ҳа, у пайтлар бизнинг ихтиёримизсиз нимамизни оладиган бўлишса, албатта, унинг номи «совға» бўларди. Хўжайинларимизни дўстлар дея адроқлар эдик. Дарвоқе бизнинг руҳимизда инқилоб ясаган, бугунги кунларга маънан ҳозирлаган ўша машҳур ашъорда шундай мисралар ҳам бор эди:

Томди яйловида маъсум қўзичоқ
Инсон деб кўз очмай берар жонини.
Ҳисоблаб чиқишга сон етмас бу чоқ
Мурунтовдан оққан нур туғёнини.

«Жонимиз ҳам «дўст»ларга садақа бўлган» ўша йилларда олтинга тенг қоракўлимиз урвоғи ҳам қолдирилмасдан ташиб кетилиши ҳеч кимга сир эмасди. Кўз очмай жонини берган маъсум қўзичоқдан шилиб олинган терилар оврупалик танноз хонимларнинг мавқеини оширарди. Унга кўзи тушган одамнинг эса нафис қайрилма гулларнинг қат-қатларида товланаётган олтин рангидан эси оғарди. Бу чинакам мўъжиза эди: олтин конлари устидаги шувоқ билан озиқланган қўй-қўзилар замин тагидаги тилладан бебаҳра эмасди... Шунинг учун қоракўл жаҳон бозорида олтинга сотиларди. Бироқ уларни ўлиб-тирилиб етиштирадиган чўпон, унинг юрти Ўзбекистон бу олтиннинг чангидан ҳам бебаҳра эди.

Қоракўлнинг шерозийсидан генераллар аломат «кубанка»лар киярди. Қолганига эса «эккандa йўқ, ўроқда йўқ — хирмонда ҳозир» бўлган Москвадаги аллақандай идора эгалик қилиб, ўша халқаро аукционларга олиб чиқарди. Эвазига келган валюталар марказники эди. Қоракўл давлат монополиясига айлантириб қўйилганидан ҳатто уни ўлиб-тирилиб етиштирувчи чўпоннинг ўзи ҳеч бўлмаса ундан бирор бош кийим тиктириб кийишга ҳам ҳақли эмасди.

ИСТИҚЛОЛ ВА ИҚТИСОД

Эсимда: ўн йилча бурун чўпон тоғам яхши сур тери совға қилди: «Ошланган, яхши уста топиб «модний» телпак тиктириб, кийиб юр», деди. Мен уни уйимда беш йилдан ортиқ сақлашга мажбур бўлдим. Чунки, бирорта тикувчилик устахонаси терини қабул қилишга рози бўлмади: уларнинг пештоқларидаги эълонларда қоракўлдан буюм тикишни таъқиқловчи қоидаларнинг кўчирмалари таҳдид солиб турарди... Бизга раво кўрилмаган шу бош кийимларни кутилмаганда Москва савдо марказларида учратиб қолдим. Маълум бўлишича, аукционларда нисбатан кам баҳоланган ёки генералларнинг кубанкаларию, танноз хонимларнинг мантоларига ярамаган, ноз қилинган қоракўлдан оддий телпаклар тикилиб савдо тармоқларига чиқарилган экан...

Бу ўн йиллар бурунги гаплар. Хўш, ҳозир миллий бойликларимиздан бири бўлмиш бу қимматбаҳо «неъмат»ни қандай тасарруф этмоқдамиз. Истиқлолимиз муносабати билан бу борада қандай имкониятларга эга бўлдик? Шу ҳақда фикрлашиш ниятида дастлаб Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ хўжалик вазирлигига қарашли Жумҳурият «Қоракўл» ишлаб чиқариш бирлашмасига сим қоқдим. Раиснинг иқтисодий масалалар бўйича биринчи ўринбосари Умар Қўчқорович Қодиров билан қоракўл бозорини ўз қўлимизга олиш миллий хазинамизни нечоғлик бойитиши мумкинлиги тўғрисида суҳбатлашишга келишдик.

Юзма-юз мулоқотимизда бирлашма бўлим бошлиғи Руҳулла Сайфуллаев, бошлиқ ўринбосари Файзулла Нурмуҳамедовлар ҳам иштирок этишди. Фикрлар баҳсида шу нарса ойдинлашдики, қоракўлимиз ҳатто ўтган йили ҳам Санкт-Петербургдаги кимошди савдосида сотилган. Аввалги йилларда сотилган маҳсулот баҳосининг асосий қисми ўзини воситачи сифатида тақдим этган идоранинг чўнтагида қоларди. Бухоро қоракўл заводига эса ўша олтин боҳосидаги валюталардан қандайдир фоизлар келарди...

Жумҳурият «Қоракўл» бирлашмасига 112 та қоракўлчилик хўжалиги қарайди. Улар ноёб маҳсулотларини Бухородаги заводга сотади. Заводда махсус ишловлардан ўтиб, қайрилма гуллари бир-бирига тўғриланган стандарт терилар кўп йиллрдан буён шаклланган анъаналарга кўра кимга сотилишидан қатъи назар манфаатни фақат завод кўради. Давлат фақат солиқ йўли билангина бу даромаддан ўз улушини олади, холос. Шу чоққача, Масковдаги идора заводдан ноёб териларни арзон гаровга олиб, юқорида айтганимиздай жарақ-жарақ пулларнинг арзимас қисминигина юборарди. Бугун манзара бутунлай ўзгармоқда. Завод энди қоракўл териларни мустақил равишда ўзи сотади. Ким ошди савдоларига ўз вакилларини жўнатади. Агар валютага сотса унинг 25 фоизи эндиликда давлат хазинасига, 10 фоизи маҳаллий бюжетга қолади. Бу масаланинг фақатгина бир томони. Чунки қоракўлнинг ўзини сотиш у нечоғлик қиммат туришидан қатъи назар хомашёнинг ўзини сотишдай бир гап. Агар ундан кийим тикилиб, тайёр буюм сотилганда эса даромад бир неча баробар ошади.

МУСТАҚИЛЛИК ШАРОФАТИ БИЛАН эндиликда қоракўл ва ундан харидоргир кийимлар тайёрлаб сотиш ташаббусини ўз қўлимизга олмоқдамиз, — дейди Руҳулла Сайфуллаев. — Бу йил биз биринчи марта Бухоро шаҳрида кимошди қоракўл бозорини уюштирмоқчимиз. Унга қўшни мустақил давлатлар билан бирга 40 дан зиёд мамлакатни таклиф этамиз.

Жаҳон қоракўл аукционининг мустақил юртимизда ўтказилишига эришиш ҳам сиёсий, ҳам иқтисодий жиҳатдан катта воқеадир. Аввало, қоракўл шунчалик ноёб, харидоргир нарса экан, унинг кимошди бозори ҳам бу сермашаққат касби кордан мутлақо йироқ ва бехабар бир юртда эмас, унинг асл ватанида ўтказилади. Уни сотувчи ҳам аллақандай петербурглик воситачи эмас — шу маҳсулотнинг ҳақиқий эгаси. Бу масаланинг мустақиллигимиз билан боғлиқ бўлган сиёсий жиҳати. Иқтисодий томон шундаки, кимошди савдосини ўтказган жой амалга оширилган савдо муомалаларидан 1,5 фоизлик бож олади. Қолаверса, ўнлаб мамлакатлардан Бухоро бозорига қоракўлларини олиб келадиганларга кўрсатиладиган хизматлар ҳам маҳаллий бюжет учун фойда.

Бу йил жумҳуриятимиз бўйича бир миллион дона қоракўл тери тайёрланди. Унинг ҳаммасини эмас — фақат 215 мингинигина Бухоро аукционида сотиш кўзда тутиляпти. Чунки асосий даромад қоракўлнинг ўзидан эмас, юқорида айтганимиздай ундан кийим тайёрлаб сотишдан келади. Шу эҳтиёж Бухоро заводини юнонистонлик ишбилармонлар билан ҳамкорлик қилишга ундади. «Омега» фирмаси билан ҳамкорликда қўшма корхона ташкил этилди. Юнонча технология ва дастгоҳлар Бухорода халқаро бозорбоп қоракўл маҳсулотлари етиштириш имконини бермоқда. Бу маҳсулотларга ҳозир ўзимиздаги рубль ва валюта билан савдо қилувчи дўконлардагина эмас, хорижда ҳам талаб катта. Бухорода заводнинг қоракўл мантолар ва бошқа тайёр кийимлар сотиладиган ўз фирма дўкони ишлаб турибди. Бундай дўкон Тошкентда ҳам очилган. Бухороликлар қисқа вақтда халқаро бозорбоп маҳсулотлар тайёрлашни эгаллаб олишди. Ҳозир бундай маҳсулотлар ишлаб чиқариш имкониятлари ошмоқда. Мақсад ишлаб чиқариш кўламини янада кенгайтириш. Шу ниятда Нуротада Бухоро қоракўл заводининг бўлими очилди. Унда 50—60 киши ишламоқда. Эндиликда Деҳқонобод, Томди, Нукусда ҳам шундай бўлимларни очишга тайёргарлик кўрилмоқда. Бу истиқлол иқтисодиёти тақозо этаётган ҳақиқатлардир.

Бозор иқтисодиёти, жумҳуриятимизда иқтисодий мустақиллик тизимларининг таркиб топаётганлиги қоракўлчилик хўжаликларида ҳам фақат хомашё етказиб бериб, қолган ишга қўл ковуштириб ўтириш одатига барҳам бермоқда, дейди суҳбатдошларим. Бу йил хўжаликлар тайёрлаган жун маҳсулотларининг 20 фоизи уларнинг ўзида қолдирилди. Эплаганлар, йўлини топганлар шу жундан ажойиб қўлбола гиламлар тайёрлаб сотиши мумкин. Ўзбекистоннинг қишлоқ жойларида минг-минг йиллардан буён урф бўлиб, яшаб келаётган гиламдўзликнинг ўз анъаналари бор. Тараки гиламлар, арабий гиламларнинг нусхалари асосида тайёрланган ва машҳур туркман гиламлари билан беллашадиган гиламларни ҳам шу чўпонларнинг аёллари, оналари, момолари тўқишган. Бугун уларни саноат асосида йўлга қўйиш урф бўлаётир. Қашқадарёнинг Усмон Юсупов, Касби ва Баҳористон туманларида бу соҳа муайян даромад бермоқда, чўпон оилаларини иш билан, келин-куёвларнинг уйларини миллий поёндозу гилам, шол-тўшаклар билан таъминламоқда.

«Шофиркон» давлат хўжалигида эса 50-60 киши ишлайдиган цех очилибди. Бу ерда қўй терисини пишириб, ундан чўпонлар учун (нафақат чўпонлар) пўстин ишлаб чиқариш йўлга қўйилмоқда. Хоразмдаги Наримонов номли хўжаликда эса замонавий чарм куртка ва плашчлар ишлаб чиқарилаётганига бир неча йил бўлди. Булар бизни ҳар қанча қувонтирмасин, у дарёдан томчи холос. Жумҳуриятда 112 та қоракўлчилик хўжалиги бўлса, ҳозир атиги унинг 15 тасидагина шундай тикувчилик цехлари очилган. Бу ҳам кўпчилик хўжаликларнинг иқтисодий аҳволи, айримларида эса ташаббус ва тадбиркорлик етишмаётгани билан изоҳланса ажаб эмас. Ҳозир яна 20 хўжаликда шундай цехларни очишга ҳозирлик кўрилмоқда. Истардикки, уларнинг ҳаммасида кичик фабрикалар очилиб, ўз маҳсулотининг бир қисмидан харидоргир буюмлар ишлаб чиқарилса. Аввало, ўзимизни таъминласак, сўнгра хорижий технологияларни қўллаш, уларнинг техникасию маҳоратини эгаллаш йўли билан маҳсулотимизни жаҳон бозорига ҳам чиқарсак. Мустақиллик йўли шуни тақозо этади.

Суҳбатдошларимга хўжаликларда ташкил этилаётган тикувчилик цехларида пўстинлар билан бирга оддий бош кийимлар ҳам тикиш йўлга қўйилса, яхши бўларди, десам улар «аллақачон йўлга қўйилган» деб айтишди. Тўғри, илгари онда-сонда, у ер-бу ердаги дўконларга жуда қиммат нархдаги шундай бош кийимлар чиқиб қоларди. Ҳозир ҳам манзара шундай. Бироқ биз меҳнаткаш халқимиз манфаатларидан келиб чиқиб худди бир пайтлар Москва бош кийим тикиш фабрикалари бизнинг қоракўлимиздан ўз аҳолиси эҳтиёжлари учун арзон буюмлар чиқаргани каби, биз ҳам бу ишни кенг кўламда йўлга қўйсак ёмон бўлмасди. Ахир йилига бир миллион дона қоракўл тери тайёрланса, биз шунинг фақат 30-35 фоизинигина халқаро бозорда сотмоқчимиз-ку. Қолганининг бир қисмидан шубаю оврўпоча мантолар тикиб сотганимизда ҳам бемалол ўз аҳолимиз эҳтиёжларини қондирадиган ҳам арзон, ҳам бежирим бош кийим тикиб сотишни йўлга қўйиш мумкин.

Шу ўринда муаммонинг бошқа жиҳати ҳам келиб чиқмоқда. Ўша доврuғи баланд, олтиндек товланувчи қоракўлларни етиштирувчи чўпон тортадиган азоблар ҳақида ҳам ўйлаб кўрадиган вақт келди. Ҳозир қоракўлнинг жаҳон бозоридаги довруқларидан чўпон халқи унчалик манфаат кўраётгани йўқ. Худди Японияниng «Тойота»ларини пахтакор деҳқон эмас, унинг пахтасини қабул қилиб, сотиб берувчи воситачилар миниб юришгани сингари фойданинг катта қисми ўша орадаги даллолларнинг ихтиёрида қолиб кетаётир. Чўпон, у хизмат қилаётган хўжалик олтинга тенг маҳсулотини қатъий белгиланган нархларда заводга сотишга мажбур.

ЭҲТИМОЛ ЯҚИН КЕЛАЖАКДА халқаро бозорларда фақат қоракўл заводларини эмас қоракўлчилик хўжаликларининг ўзини ҳам қатнаштириш айни муддао бўлар. Завод давлатга тўлайдиган солиқни қоракўлчилик хўжаликлари ҳам тўлаши мумкин. Ҳозир республикамизда шундай машҳур қоракўлчилик, наслчилик заводлари борки, улар киришса, йўлга қўйса қоракўлга завод шароитидагидек ишлов беришни ҳам ўзлаштириб олиши ҳеч гап эмас. Фақат бунинг учун тайёргарликни, ихтисослашишни, энг замонавий технологияларни эгаллашни ҳозирданоқ йўлга қўйиш керак. Бундай дейишимнинг боиси шуки, ўтган йили Санкт-Петербургдаги ўша кимошди савдосида бизнинг қоракўлларимиз ўртача 11 доллар (10 доллар 90 цент)дан сотилган, шерозий кўк терилар — 14 гача, сур — 16-18, она совлиқлар қўзиламасдан қорни ёриб олинадиган қоракўлчалар эса 25 долларгача сотилган. Завод хўжаликларга бу баҳонинг муайян қисминигина тўлайди. (Ўтган йили ҳар бир қоракўл тери хўжаликлардан ўртача 624 сўмдан харид қилинган бўлса, бу йил сал нарх кўтарилди).

Одатда ҳар бир соҳада «нонни туя қилиб» беришга ишқибоз воситачилар кўп бўлгани сингари қоракўл каби ноёб маҳсулотлар савдосини қўлга киритишга ишқибоз идоралар ҳам йўқ эмас. Заҳмат тортиб маҳсулот ишлаб чиқаргандан, уни етиштириш йўлида минг риёзат чеккандан кўра сотишни қўлга киритиб бойиган афзалда. Бу тижоратчилар учун мўмай даромад. Бироқ мустақиллик шароитидаги соғлом иқтисодиёт қонунлари буни инкор қилиши лозим. Маҳсулотини қандай сотиш масаласини уни етиштирувчининг ўзи ҳам ўйлаши керак. Ҳеч бўлмаганда маҳсулотнинг муайян қисмини сотишни унинг ўзи ҳал қилмоғи керак. Ана шундагина нарх-наво жойида туриши, бирорта монополиячи корхона ёки ташкилот қўлига ўтиб қолмаслиги, мустақил юрт ҳам, унинг аҳолиси ҳам тез бойиши мумкин.

Юқорида биз қоракўлнинг жаҳон бозоридаги нархларини бежиз келтирмадик. Қиёсий таҳлиллардан шундай мантиқ келиб чиқади: Президентимиз Ислом Каримов айтганларидай жаҳон бозорида сотадиган нарсамиз, оладиган нарсамизга нисбатан қанча кўп бўлса, халқимиз шунча фаровон, юртимиз шунча обод, миллий бойликларимиз, маънавий ва ҳарбий қудратимиз шунча мустаҳкам бўлади.

Халқаро бозорбоп маҳсулотларни кўпайтирувчи, энг аввало, уни етиштирувчидир. Кўзни қамаштирувчи сержило бойликларимиз аввало Аллоҳ назари тушган табиатимиз маҳсули. Қолаверса, бу неъматни чўпон халқи қишнинг қаҳратон совуғию, саратоннинг олов пурковчи жазира кунларидаги, уйқусиз тунлардаги ўз бетиним меҳнати билан яратади. Мухбирлик касбим тақозоси билан сўнгги йигирма йил ичида жуда кўп бор чўпонлар ҳузурида бўлдим. Боботоғнинг оҳулар кезиб юрган ёнбағирларидан тортиб Қизилқумга туташ Фориш ва Нурота сарҳадларигача, Нишоннинг Қирққулоч яйловидан Ғафур Ғулом номидаги наслчилик заводининг серўт чўлларигача, олис Баҳористондан Чилгумбаз сардобаларигача, Амударё ёқасидаги қўйчивонлар манзилгоҳидан Уст-Юрту Қизилқум саксовулзорларигача кезиб чиқишимга тўғри келган. Қалби яйловидек кенг, тўғрисўз чўпонлар билан дилдан суҳбатлар қурганман. Улар орасида дўстларим ҳам кўп. Бугун республикамиз истиқлолининг икки йиллиги арафасида мустақил давлатимизнинг белини бақувват қилаётган энг сердаромад соҳалардан бирининг истиқболи ва муаммолари ҳақида мушоҳада юритаётганимда уларнинг сиймолари кўз олдимда турибди.

Шу ўринда мустақил юртимиз қоракўлчилигининг эртанги куни ҳақида жон куйдираётган тажрибали чорвадорлардан баъзи бирларининг номларини тилга олиб ўтишни лозим кўраман. Қашқадарёлик Собир Раҳматуллаев, Мадат Гелдиев, Маматқобил Жамолов ва бошқалар. Собирнинг ўзи полвон, ота-боболари бир умр чўпонлик қилиб келган. У СЖК урф бўлган, қўйчилигимизга жиддий зиён етказган йилларда ҳам сохта обрў изидан қувмай ҳалол меҳнат қилди. М. Гелдиев кўп йиллардан бери қоракўлчиликка ихтисослашган «Нишон» давлат наслчилик заводига раҳбарлик қилиб келмоқда. М. Жамолов билан эса ўн йиллар бурун Оҳангаронда ги чорва мутахассисларидан бири сифатида танишган эдим. Сўнгра у Навоий ва Қашқадарё вилоятларида қоракўлчилик соҳасидаги раҳбарлик ишларига кўтарилди. Ҳозир ҳам у ўз соҳасининг билимдон мутахассисларидан биридир. Уларнинг ҳаммаси ўзларининг бой тажрибасидан келиб чиққан ҳолда қоракўлчилик мустақил Ўзбекистоннинг катта хазинаси эканлигини мамнуният билан эътироф этадилар. Бу соҳани ривожлантириш учун куйиб-пишадилар. Уларнинг назарида ҳозирги энг муҳим масала — уйи, рўзғори, бола-чақасидан олисда, якка-ёлғиз қўй боқиб юрган чўпонлар учун зарур шароитлар яратишни назардан қочирмасликдир.

АГАР АЪЛО НАВЛИ ҚОРАКЎЛНИ кўплаб етиштиришдан, уни қиммат нархда сотишдан бу неъматни яратувчи чўпон манфаат кўрмас экан бу ишга у одатдагидек қарайверади. Борди-ю, халқаро бозордан келадиган валюта қоракўлчилик хўжаликларига, чўпонга фойда келтира бошласа, унинг чекадиган машаққатларини енгиллатса, ҳеч бўлмаса ҳозир олис чўлу саҳроларда миниб юрган уловини отга айлантирса, замонавий қулайликлардан баҳраманд этса чўпоннинг ҳам кўнгли жойига тушарди. Ва у миллий бойлигимизни мўл қилиш учун чинакам фидойилик кўрсатган бўларди. СЖК усули тиқиштирилиб, қоракўл терилар зўрма зўраки кўпайтирилган йилларда бу заҳмат давлатнинг зиммасида эди. Эндиликда мустақиллигимиз, бозор иқтисодиёти талаблари манзарани буткул ўзгартирмоқда. Энди чўпоннинг меҳнатидан кўрадиган манфаатдорлигини оширишнинг нақд йўллари ўз қўлимизда турибди. Бугун, бир вақтлар бўлганидек, чўпонларнинг фарзандларини ҳарбий хизматдан озод қилайлик, маошини оширайлик, зарур техника ва транспорт билан таъминлашнинг йўлини кўрсатинг, деб Москва идораларида ялиниб иш битиришдан қутулдик. Ана шу қутулганимиз ҳаққи-ҳурмати ўша йилларда одатланиб қолинган баъзи иш усулларидан тезроқ воз кечиш керак. Чўпон кўнглидаги гап шу.

Мурод АБДУЛЛА

БАРАКА ТОП, ТОППИЕВ

Олтиариқни яхши билган киши «Бу ерда нима кўп?», деган саволга шубҳасиз, «ҳазил-мутойиба кўп, бодринг кўп», деб жавоб қайтаради. Миришкор деҳқонлар бодринг, турп етиштириш маҳоратлари билан бу сўлим гўша таърифини кенг атрофга ёйган бўлсалар, шоир Анвар Обиджон юртдошларининг қувноқ қиёфасини қувноқ адабиётимизга олиб кирди. Отасига эргашиб, мана энди, ўғли Баҳромбек ҳам Повулғону Полосоннинг аския пайкалларида сув тараб юрибди.

Олтиариқда бодринг билан боғлиқ не-не гапларни эшитмайсиз. Бодрингшунослик сарҳадлари нанинки Амриқо, ҳатто Ойгача ҳам етиб борган. (Маҳсулотни сўлитмай, сарғайтирмай КамАЗларда ойгача олиб чиққан шоввоз ҳайдовчиларга минг раҳмат). Аммо бу гал Олтиариқ бозори эшигида бир гап қулоғимга чалиндию унинг чин ё ҳазиллигини била олмай тек туриб қолдим. Нима эмиш: бозорда наманганлик йигитлар бодринг сотишаётганмиш... Олтиариқда-я? Ҳа, энди, буниси сал ошиб кетибди, муболаға ҳам эви билан-да, дегандай кулдим. Аммо, янглишган эканман. Ичкарига кирсак, ростдан ҳам уч-тўрт ўспирин Намангандан қоп-қоп бодринг олиб келиб гуриллатиб сотишяпти.

Ҳеч нима тушунмай, бироз кузатиб турдим. Бодринг машаққатини яхши билган харидорлар пулига унча тортишмай икки кило, уч кило, беш килодан олиб кетишяпти...

Олтиариқ томорқалари асосан бодринг етиштиришга мослашган. Бу ерда ҳар қарич ердан устамонлик билан фойдаланишади. Миришкорлик даражалари шу қадар ошганки, унча-мунча олимнинг илмий-тадқиқотлари улар учун чўт эмас. Аммо бундай тажрибанинг ташвишли бир жиҳати ҳам бор. Ҳосил томорқаларда деярли бир вақтнинг ўзида етилади. Эрта тонгда ҳар хўжалик дарвозасидан қоп-қоп бодринг чиқади. Кечгача сотиш, топшириш керак. Бу энди, худди экинни экиб пиширишдай машаққатли иш. Бозор тўлиб кетса нарх тушади. Буниси ҳам майли, вақтида сотилмаса сифати йўқолади. Авваллари, сир эмас, боғ-роғларимизда, полизларимизда етиштирилган ҳосилнинг катта бир қисми четга олиб чиқилар эди. Эҳтиёждан ортиқча маҳсулотни шу йўл билан сотиш деҳқон учун айб эмас. Аммо бунинг ҳам ҳаддини билиш керак.

Хўш катта машаққатлар, сарф-харажатлар ҳисобига етиштирилган ҳосилнинг мавсумий эҳтиёждан ортиқчасини нима қилиш керак? Уй бекалари бу саволга аллақачон жавоб топишган. Баҳоргача етадиган помидор қовурдоқ, турли хил тузламалар, мураббола, кампотлар тайёрлаш хонадонларимизда тобора урф бўлиб бормоқда. Лекин ҳосил барибир кўп. Ҳар йили боғларнинг ўзида, йўлларда, қайта ишлаш корхоналарида неча минг-минг тонна мева-сабзавот чириб кетади. Музхона омборларимизнинг имкониятлари ҳали етарли эмас. Бундай пайтда мева-сабзавотни қайта ишловчи, сотувчи ташкилотлар масъулиятни ўз зиммаларига олишлари керак. Бозор иқтисоди муносабатларига ўтилиши билан боғлиқ бугунги тақчилликлар пайтида енгил тузланган, қиёмга айлантирилган ҳар килограмм меванинг дастурхонимизда ўз ўрни бор. Бу иш замонавий технология асосида бажарилса бутун йил давомида аҳолини сифатли мева-чева билан таъминлаш мумкин.

Худди шу мулоҳазалар бизни Фарғона консерва заводига бошлади. Завод директори Тўхтасин Топпиев, бош муҳандис Қодиржон Ҳатамов, цех бошлиқлари Шуҳрат Абдуллажонов, Акром Собиров, тайёрловчи Тойиржон Обиджонов ва бошқалар билан суҳбатлашар эканман, Олтиариқ бозорида Наманганда етиштирилган бодринг сотилаётгани сабабини тушунгандай бўлдим.

Тўхтасин Топпиев бу ерда иш бошлаганига кўп вақт бўлгани йўқ. Асли тадбиркор, ишнинг кўзини биладиган бу йигит завод фаолиятини бутунлай ўзгартириб юборди. Қисқа вақт ичида деярли қаровсиз қолган ҳовли қайтадан чирой очди, цехлар жиҳозланди, моддий ва маънавий манфаатдорлик йўлга қўйилди. Тайёрловчилар аҳолидан мева-сабзавот маҳсулотларини деярли бозор нархида сотиб ола бошладилар. Ҳозиргача беш юз тоннадан ортиқ бодринг, анча кўп миқдорда ўрик, олча, гилос, саримсоқ, кўкатлар қайта ишланиб тайёр маҳсулот ҳолига келтирилди. Ҳали ҳеч қачон завод бу қадар катта кўрсаткичларга эришмаган эди. Деҳқонлар бунинг ҳисобига жуда катта даромад топишди.

Ёш директорнинг режалари чексиз. Шароит бўлса водий далаларида, боғлари ва тоғларида етишаётган турли хил неъматлардан кўплаб шифобахш ичимликлар, дори-дармонлар тайёрлаш мумкин. Ёнғоқ мураббоси ҳозирнинг ўзидаёқ кўпчиликка маъқул бўлди. Бу маҳсулотга ўзимизда ҳам, четда ҳам талаб катта. Фарғона далаларида нима кўп — думбул кўп. Идиш бўлса уни яхшилаб тузлаш мумкин. Олма, ўрик шарбатичи? Қовун қоқининг ўзидан жуда катта фойда олса бўлади.

— Консерва заводларимиз ҳамон тўла имконият билан ишлаётганлари йўқ, — дейди Тўхтасин Топпиев. — Жиҳозлар соз бўлса бутун йил давомида маҳсулот чиқариш, унинг бир қисмини аҳоли учун зарур бўлган бошқа озиқ-овқат маҳсулотларига айирбошлаш мумкин.

Директор завод имкониятларини янада оширмоқчи. Эҳтимол, вақти-соати келиб бундай заводлар маълум экин майдонига, мева-сабзавот етиштирувчи хўжаликларига эга бўлар. Унгача шахсий хўжаликлар билан шартнома асосида олди-сотди қилинади. Қайта ишлаш қувватларига қараб деҳқонга қайси ҳосилни қай пайтда етказиб бериш тўғрисида буюртма берса бўлади. Бундай қилинмаса, масалан помидорни қайта ишлаш пайти кўп қийинчиликларга дуч келиш мумкин.

Завод фаолияти билан танишар эканман, ишнинг унуми кўпгина бошқа ташкилотларга ҳам боғлиқ эканлигини кўрдим. Тунука қопқоқ, шиша идиш бошқа заводлардан келтирилади. Транспорт харажатлари маҳсулот таннархига кескин таъсир қилади. Мустақил республикамизнинг хорижий алоқалари тобора ривожланиб бораётганлигини ҳисобга олсак, биргина шиша идишга қараб ўтираверишх ҳам тўғри эмас. Жаҳон тадбиркорларининг пластмассадан фойдаланиш тажрибаси биз учун ниҳоятда зарур. Иккинчидан, мевани қайта ишловчи заводларнинг транспорт воситалари жуда мукаммал бўлиши керак. Бундан тўрт йил аввал Брюссел бозорида ноябр ойида янги узилган узум, қулупнай, олма, нок, қовун ва тарвузларни кўриб ҳайратдан ёқа ушлаган эдим. Бу маҳсулотлар Африка мамлакатлари далаларидан бу ерга атиги 12—14 соат ичида етиб келар экан.

Вилоят ҳокимлигида бизга аҳолини мева-сабзавот билан таъминлаш борасида қилинаётган ишлар тўғрисида батафсил сўзлаб беришди. Вилоятда етиштирилаётган жами мева ва сабзавотнинг ярмидан кўпроғи шахсий хўжаликлар ҳисобига тўғри келади. Биргина ўтган йили аҳолидан 138 минг тонна сабзавот, 10273 тонна мева, 2524 тонна картошка ва бошқа маҳсулотлар сотиб олинди. Аммо бу ҳали етарли эмас. Кўпгина хўжаликларда ҳосилдорлик паст, давлат топшириқлари бажарилмаётир. Шу йил май ойида вилоят ҳокимлигида бўлиб ўтган мева ва сабзавоткорларнинг йиғилишида ишдаги мавжуд камчиликлар очиқ-ойдин айтиб ўтилди. Мева-сабзавот саноати ва «Тайёрлов савдо» вилоят бирлашмалари раҳбариятлари малакали кадрлар билан мустаҳкамланди. Мазкур тармоқда маҳсулот сифатини ошириш, интизом ва назоратни кучайтириш, белгиланган тартиб-қоидаларга қатъий амал қилиш чора-тадбирлари белгиланди.

Фарғона консерва заводи меҳнат жамоаси бугун айни шу талабларга риоя қилган ҳолда ишламоқда. Тўхтасин Топпиевнинг омилкор йигитлари деҳқон хўжаликларида етиштирилган ноз-неъматларни сифатли қайта ишлаш, эл дастурхонига тортиқ этиш йўлида хормай-толмай меҳнат қилмоқдалар.

М. АҲМЕДОВ

ОЛИЙГОҲ ОСТОНАСИДА

Таҳририят телефони жиринглайди:

— Ака, мен «Абитуриент-93»ман, — дейди симнинг нариги учидаги ўспирин. — «Тест»ни ўзбек тилига қандай таржима қиламиз? Шуни билмай турибман, илтимос айтиб юборолмайсизми?..

Бир оз бош қашлашга тўғри келади. «Тест»нинг ўзбекчаси дарров хаёлга келавермайди.

Савол барибир, кишини мамнун этади. Эндиги талабаликка даъвогарлар аввалги йиллардагидек отасининг чўнтагига эмас, ўз илми, ақл-фаросатига таяниб иш кўрмоқчи бўляпти. Миясини ишлатишга, ақлини пешлашга ҳаракат қиляпти.

Бироқ ҳали у қадар севинишга эртамикин деган андишага борасиз. Тоталитар тузум йилларидан, у амалга киритган тамойиллардан жуда олислаб кетмаган бўлсакда истиқлолимиз шарофати билан биргина шу икки йил ичида амалга ошган ўзгаришлар озмунча эмас. Буни олий таълимга бўлган муносабат ҳам кўрсатиб турибди. Биз жаҳоний илм-маданият мезонларига, мутахассислар тайёрлаш тизимларига ўз эшикларимизни тобора кенгроқ очмоқдамиз.

Бунинг исботи ўзбек фарзандларининг Туркия, Америка каби мамлакатларда бемалол ўқий бошлаганида ҳам эмас. Биз талабаларни ривожланган мамлакатлардагидек ҳақиқий илмига қараб танлаш усулларини дадиллик билан жорий этмоқдамиз. Энг муҳими, мустақил Ўзбекистонга биринчи навбатда қандай мутахассислар керак деган саволга тўғри жавоб топа олдик. Президентимизнинг фармони билан Ўзбекистон Республикаси Вазирлар маҳкамаси ҳузурида Жаҳон иқтисоди ва дипломатия университети ташкил этилди. Бу ерда мустақил Ўзбекистоннинг халқаро иқтисодий ва сиёсий алоқалар, халқаро ҳуқуқ ва халқаро журналистика мутахассисларига бўлган эҳтиёжларини таъминлайдиган илм соҳиблари етишиб чиқади. Кўплаб олий ўқув юртларида хорижий тилларни мукаммал билувчи иқтисодчи, сиёсатчи мутахассислар, таржимонлар, дипломатлар, ишбилармонлар, банк ва молия, валюта билан муомала қила оладиган мутахасислар тайёрланмоқда. Мустақил давлатимизга ҳозир бундай мутахассислар сув билан ҳаводек зарур. Шу сабабли уларнинг бир қисми хорижий давлатларнинг энг нуфузли илмгоҳларида тайёрланмоқда.

Яна шуни ҳам айтмоқ кераккки, биз фақат халқаро муносабатлар билан боғлиқ соҳалар учунгина зўр мутахассис тайёрлашга эътибор бериш билан чекланиб қолаётганимиз йўқ. Жаҳон меҳварида ўз мустақил давлатини тузиб, ҳеч бир юртдан ортда қолмай, тўқ ва фаровон яшаш шуни тақозо этадики, бугун мактабда эл фарзандларига таълим бераётган оддий ўқитувчидан тортиб, институт муаллимига қадар ҳамма чинакам юксак савияли мутахассис бўлмоғи керак. Савияли домланинг қўлидан савияси юксак мутахассис чиқади.

Ҳеч қачон порахўр ҳуқуқшунос адолатпарвар адлия ходимини тайёрлаб беролмагани сингари эътиқодсиз тиббиётчи муаллим қўлидан ҳам чаламулло шифокор чиқади. Қасамига хиёнат қилмайдиган врачни тайёрлаш эса бу илмгоҳ остонасидаги бугунги қабул жараёни нечоғлик рисоладагидек бўлишидан бошланади.

Мустақил давлатимиз ана шу ҳақиқатларни энг муҳим масала сифатида назарда тутаётгани учун ҳам талабаларнинг сони эмас — илмоғи учун кураша бошлади. Айрим институтларда сиртқи бўлимлар, уларга талаба қабул қилиш қисқариши кўзда тутилаётир. Бу йилдан бошлаб барча олий ўқув юртларида йўлга қўйилаётган «тест» — савол-жавоб қоғозлари орқали имтиҳон топшириш усули мана шу чинакам лаёқатли ёшларни — талабаликка даъвогарларни тўғри танлаб олишга хизмат қилади. Албатта, ҳар бир янгиликнинг у ёки бу ноўнғай томони ҳам бўлиши мумкин. Бироқ порахўрликнинг йўлини қирқишда, мустақиллик хизматига ярайдиган истеъдодли ёшларни танлаб олишда янги усулнинг катта самара бериши ҳозирданоқ аён бўлиб турибди.

Энди талабаликка даъвогар — «Абитуриент-93» укамизнинг «тест»ни нима деб атаймиз, деган саволига келсак, уни оддийгина қилиб «савол-жавоб қоғози» дегaнимиз маъқулроқ кўринади.

Оқ йўл сенга олий таълим остонасидаги талабгор укам!

Ўз мухбиримиз

ТАСАВВУФ ВА ГЁТЕ

ХОЖА БАҲОУДДИН МУҲАММАД НАҚШБАНД АЛ-БУХОРИЙ ТАВАЛЛУДИНИНГ 675 ЙИЛЛИГИ ОЛДИДАН

ШАРҚ МУТАФАККИРЛАРИ— Румию Анварий, Ҳофизу Саъдий, Жомию Навоий ижодини ўрганмоқни мақсад қилган киши тасаввуф илмидан воқиф бўлиши керак. Ўз навбатида, тасаввуф адабиётини ўрганмай туриб ўрта асрлар мусулмон Шарқи маданияти, ҳаёти ҳақида тасаввурга эга бўлиш мумкин эмас, бу адабиётдан хабардор бўлмасдан Шарқнинг ўзини ҳам англаш қийин (Е. Э. Бертелс).

Тасаввуф не? Ҳусайн Воиз Кошифий «Футувватномаи султония» китобида «Тасаввуф тариқат мақомларидан биридир» деб таъриф берган. Сўфий сўзи қадимий бўлиб, бу Шиш алайҳиссалом, яъни Одам алайҳиссаломнинг ўғиллари даврида пайдо бўлган экан. Илк сўфий Шиш алайҳиссалом эди.

«Сўфий» сўзини Кошифий ҳарфма-ҳарф талқин қилган. «С»—кўнгил хилватхонасини ғайр хаёлидан тозалаб, ёлғиз дўст (Худо) хаёли билан бўлиш. «У» (вов)-сирини шу қадар мустаҳкам тутсинки, у сирни ғоратгар Шайтон ўғирлаб қолмасин. Бу мартабага ихлос билан етишиш мумкин:

Ҳар ки ба ихлос қадам мезанад,
Иси ваҳт аст, ки дам мезанад.

(Мазмуни: Ҳар ким ихлос билан қадам қўйса, билгилки, у (ҳаёт бахш этувчи) замона Исосидир). «Ф»—файз олмоқ ва файз бермоққа ишорадир. Яъни ўзидан юқоридагилардан файзёб бўлиб, ўзидан қуйидагиларга фойда етказмоқ. «Й»—яқин(жазм)дир.

«Ғиёс ул-луғат»да: «Сўфий хирқапўш. Юнг суф дейилади. Мана шу матодан хирқа тиктириб киювчилар сўфийлар бўлиб, улар ўз нигоҳини дилига қаратган, хаёлини Аллоҳдан бошқа нарсалардан поклаган зотлардир» деб битилган.

Рус олими И. М. Петрушевский қайд этишича, инглиз шарқшуноси Р. Николсон XI асргача бўлган ёзма манбаъларда тасаввуф, яъни сўфизм тушунчасининг етмиш саккиз маънодаги талқинини аниқлаган.

Тасаввуф бошқа дин ва фалсафалардаги илғор қарашларни ўзида мужассамлаштирган. Лекин тасаввуфнинг руҳи — исломий руҳ ҳисобланади (Иброҳим Ҳаққул). Бу таълимотни ёйишда Абу Ҳомид Ғаззолий, Аттор, Шиблий, Мансур Халлож, Ҳасан Басрий, Абдухолиқ Ғиждувоний, Баҳоуддин Нақшбанднинг хизмати беқиёс.

Уламолар шариат — қонун, тариқат эса йўл деб баҳо берганлар. Шариат — ер, тариқат мазкур ерда унган дарахт, ҳақиқат эса шу дарахтнинг меваси деб таъриф берган машойихлар. Лекин шариат заминида унмаган дарахтнинг меваси заҳар ҳисобланади.

Тариқат йўлига пир етакчилигида қадам қўйилади.

Албатта, биз Гёте сўфий эди, десак, бу фикримиз шартли, аниқроғи, Гётега нисбатан «сўфий» истилоҳини ишлатиш рамзийдир. Тўғри, Гётенинг сўфиёна руҳда ёзган шеърлари бор, бундан кўз юмиб бўлмайди. Лекин шуни ҳам таъкидлаб ўтиш жоизки, Гёте шариат аҳкомларига тўла риоя этгани ҳақида ҳеч қандай маълумот йўқ. Ваҳоланки, шариатга риоя этмаган одам тариқат зинапоясига чиқиши мумкин эмас.

Гарчи Гёте сўфийлик хирқасини киймаган бўлса-да, ўзига Хожа Ҳофизни пир деб танлагани, Ҳотам номини тахаллус қилиб олгани, шунингдек, тасаввуф илмини чуқур ўзлаштиргани аниқ.

Атоқли таржимашунос олим Ғайбулла ас-Салом фикрича, Гёте Ҳаммернинг «Форс сухандонлиги» асаридан сўфизм, мусулмон тасаввуфи ақидалари билан танишади. Илоҳиёт билан муттасил мукаммаллашиб борадиган табиатнинг уйғунлигини тарғиб этувчи сўфизмни Гёте «муайян даражада ўз фалсафий системасига оҳангдош деб тасаввур қилади» (Л. И. Кессел).

Гётенинг сўфиёна руҳда ёзган шеърлари бизнинг тадқиқотчиларимиз назаридан четда қолган. Биз Гётенинг шу руҳдаги шеърлари ҳақида қадрул имкон фикр юритамиз. Энди мисолларга мурожаат қилайлик:

Маълумки, Гёте «Ғарбу Шарқ девони»нинг (1814—19) олтинчи боби «Ҳикматнома»дир. Бу бобдаги қитъа, рубоий, фардлар Гётенинг тасаввуфни чуқур ўрганганлиги ва сўфиёна руҳда байтлар битганлигига далил бўла олади:

Тақдир имтиҳон этса, гунг бўл одамзод,
Фойда бермас айламак минг доду фарёд*.

Тасаввуфда сабру қаноат ҳақида кўп гапирилади. Сўфий ўз бошига тушган ҳар қандай қийинчиликка сабр этмоғи даркор, у ҳеч қачон шикоят қилмаслиги керак. Чунки барча яхшиликлар ҳам, ғаму кулфат ҳам Аллоҳдан, буни сўфий имтиҳон деб қабул қилади (Е. Э. Бертелс).

«Тақдир имтиҳон этса» фардида сабр этмоқлик кераклиги, бесабрлик, тақдир зарбаларидан нолиш фойдасиз эканлиги таъкидланган.

Хожа Ҳофиз сабр ҳақида қуйидаги байтни иншо қилган:

Сабру зафар ҳар ду дўстони қадиманд,
Бар асари сабр навбати зафар ояд.

(Мазмуни: Сабр билан зафар бир-бирига қадимий дўст, яъни сабр этган киши албатта ғолиб бўлгувчидир).

ХОЖА ҲОФИЗНИНГ бу байтлари Партав Алавийнинг айтишича, «Бақара» сурасидаги 153-оят таъсирида ёзилган: «Эй мўминлар, сабр қилинг ва намоз ўқиш билан (мендан) мадад сўранг! Албатта, Аллоҳ сабр қилувчилар билан биргадир» (А. Мансур таржимаси).

Шуни ҳам таъкидлаш жоизки, тақдирдан нолиш Аллоҳга нисбатан исён билан баробардир. Замондан нолиш ҳам худди шундай гуноҳ саналади. Чунки пайғамбар алайҳиссаломнинг: «Замондан нолиманглар, зеро, замоннинг эгаси Аллоҳдир» деган ҳадислари бор. Дарвоқе, «тақдирнинг яхши ва ёмонликларини Аллоҳ таолодан деб» билмоқ иймон шартларидан биридир. Бунга ҳар бир мусулмон ишонади.

Гётенинг фардидаги фикр юқоридаги оят ва Ҳофиз байтининг инъикоси ҳисобланади.

Нени яратмоқчисан, яралган бу дунёда!
Парвардигор яратган сену мендан зиёда.
Қуръангга тушибдими яшамоқ деган қисмат,
Йўлни бошлабсан, давом айла уни, марҳамат.
Руҳий мувозанатинг буза олмасин асло
Бу манзилда на ғаму на маломат илоҳо.

Гётенинг бу шеърида Аллоҳ таоло олам ва одамни яратгани баён қилинган. «Қисаси Рабғузий»да дарж этилишича: «Якшанба кун кўкларни яратти, душанба кун ойни, кунни, юлдузларни яратти, фалак ичида туритти, сешанба кун олам халқидин қуш-қуртларни, фариштаnumbers яратти, чаҳоршанба кун сувларни яратти, елларни, булутларни чиқарди, йиғочларни, ўт-емларни яратти, ундурди. Рўзилари улаштирди. Панжшанба кун ужмоҳ (жаннат), тамуғ (дўзах), раҳмат ва азоб фаришталарини яратти. Азина (бошқа) кун Одамни яратти. Шанба кун нарса яратмади».

Оламдан йўқ эди нишон
Истади Парвардигор,
Олам бино бўлди осон
Тартиб билан баякбор.
Амр этди у: «Бўл»! Шу заҳот
Бошланди-да ҳаракат.
Олам шаклин олди, ўтмай—
Бир «оҳ» демоқча фурсат.
Зулмат қўрқиб қочди дарҳол,
Нурга кўмилди жаҳон.
Унсурлар ҳам жонли мисол
Курашиб, айлар исён...

Гёте «Бақара» сурасидаги: «У еру осмонни пайдо қилувчи зотдир. Бирор ишни ҳукм қилса, унга фақат «бўл» дейди, холос. Бас, у иш бўлади» (117-оят) ояти таъсирида юқоридаги мисраларни тизгани сир эмас. Бу билан сўфийларнинг оламнинг яратилиши ҳақидаги ақидаларига пайрав эканлигини билдирди.

Тун зулмат бандида, нур-чи Ҳудодан,
Бўлсайдик баҳраманд биз ҳам зиёдан.

Гётенинг бу фарди нур ҳақидадир. Маълумки, Қуръони каримда «Нур» сураси бор: Унда: «Аллоҳ Осмонлар ва Ернинг нуридир... Аллоҳ ўзининг нурига ўзи хоҳлаган кишиларни ҳидоят қилур» (35-оят), дейилган.

Сўфийлар Аллоҳни ҳақиқий нур, нурларнинг нури деб талқин этганлар (Ф. Роузентал, «Торжество разума»). Дарвоқе, нақшбандия тариқатидаги «Робитаи муршид» (пир билан боғланиш) машғулотида ҳам қалбнинг нур олами эканлиги таъкидланиб, Аллоҳ қулнинг кўнглида тажаллий этиши ҳақида маълумот берилади. Алишер Навоий «Хамса»да: «Андин (яъни Аллоҳдин) олиб нур кўнгул маскани», деган.

Гёте «Ҳикматнома»сида нур ҳақида фард битиб сўфийлар талқинидаги нурни назарда тутади ва «Бўлсайдик баҳраманд биз ҳам зиёдан» дер экан, сўфийларнинг Аллоҳ нуридан баҳраманд бўлиш орзуларини такрорлайди.

Ўргимчакни ўлдириб, шу дам
Ғоят ғамгин бўлдим, ажабо.
Унга ҳаёт берган-ку Худо
Ҳақли мендай яшашга у ҳам.

Гётенинг бу тўртлиги «Шариат айтадур, ўлдир илонни, тариқат айтадур, оғритма жонни» байтини эслатади.

АЛИ САФИЙНИНГ «РАШАҲОТУ АЙН УЛҲАЁТ» («Оби ҳаёт томчилари») китобида улуғ мутасаввиф Хожа Абдухолиқ Ғиждувоний (1103 — 1179) таълимоти ҳақида гапириб, ул зоти шарифнинг қуйидаги рашҳа (томчи)ларини келтирган: «ҳуш дар дам», «назар бар қадам», «сафар дар ватан», «хилват дар анжуман», «ёдкард», «бозгашт», «нигаҳдошт», «ёддошт». Мазкур рашҳа — сабоқлар Авлиёи Кабир, Хожа Баҳоуддин Нақшбанд, Хожа Убайдуллоҳ Аҳрор, Саъдуддин Кошғарий, Абдураҳмон Жомий томонидан шарҳланган ва ҳар томонлама ўрганилган.

Биринчи рашҳа «ҳуш дар дам» аталиб, буни Саъдуддин Кошғарий қуйидагича шарҳлайдилар: «Нафас олмоқ ва чиқармоқ ғафлат билан эмас, балки ҳузур ва огоҳлик юзасидан бўлиб, ҳар бир нафас Ҳақ Субҳонаҳу таоло зикридин ғофил ўтмасин. Хожа Убайдуллоҳ Аҳрор эса уқтирганки, ҳар бир нафасни асраш ўта муҳимдир ва нафасни ҳузур билан олиб огоҳликка сарф этмоқ лозим. Нафасни асрай олмаган одам уни йўқотади. Нафасни йўқотган киши тариқатни қўлдан бой беради ҳисоб. Ҳазрат Баҳоуддин дейдиларки, бу йўлда нафас ҳал қилувчи омилдир, яъни нафас олаётганда хаёл на ўтмиш, на келажакка банд, балки хаёл ўтмиш ва келажак воқеаларидан озод бўлмоғи даркор. Нафаснинг кириш ва чиқиши, шунингдек, икки нафас орасини эҳтиёт қилмоқ зарур, зеро, нафас ғофиллик билан кириб чиқмасин».

Кўриниб турибдики, нафас олмоқ ва уни чиқармоқ ҳақида тариқат пирлари улуғ сабоқ бериб ўтган эканлар. Гёте «Девони»да «Нафас олмоқ ҳамда чиқармоқ» номли олти мисралик шеър бор. Гёте нафас олмоқ ва уни чиқармоқ Аллоҳ таолонинг бизга берган улуғ эҳсонидир; шу нафас олиш туфайли ҳаёт гўзал, шу сабаб нафас олганда ҳам Аллоҳга шукур ва нафас чиқарганда ҳам шукур дейиш лозим, деб уқтирган.

Нафас олмоқ ҳамда чиқармоқ эрур
Икки эҳсон, буни англамоқ зарур.
Бири чиқар, ўзгаси янги қувват,
Шулар сабаб ҳаёт гўзалдир ғоят.
Аллоҳга шукур де нафас кирган он,
Шукур де нафасинг чиқарган замон.

Хўш, Гёте Хожа Абдухолиқ Ғиждувоний таълимотлари билан танишмиди ё у Ҳазрат Баҳоуддинни билармиди? Далиллар шуни кўрсатиб турибдики, Гёте бевосита Абдухолиқ Ғиждувоний ё Баҳоуддин таълимотлари билан таниш бўлмаган, лекин бу тариқат пирларининг, аниқроғи, нақшбандия тариқати пирларининг таълимоти билан у Шайх Саъдийнинг асарлари орқали воқиф эди.

Гёте Саъдий «Гулистон»и, Жомий «Баҳористон»ини мутолаа қилган. Саъдий «Гулистон»и дебочасида ёзилганки: «Ҳар нафасе ки фуру меравад, мумидди ҳаёт аст ва чун бармеояд муфаррахе аст. Пас дар нафасе ду неъмат мавжуд асту бар ҳар неъмате шукре вожиб», яъни ҳар нафас олиш янги ҳаёт (қувват) демакдир, нафас чиқариш эса яшаш лаззатидир, шу боис бу икки эҳсон ҳисобланмиш мурувватни қадрлаб, ҳар нафас олиш ва чиқариш шукронасини айтмоқ лозим.

Кўриниб турибдики, Гёте Саъдийнинг мана шу фикрлари асосида «Нафас олмоқ ҳамда чиқармоқ» байтларини ижод қилган.

Гёте Саъдий орқали «ҳуш дар дам»дан воқиф бўлиб, ўз навбатида бу рашҳа билан олмониялликларни хабардор этди.

Гёте «Фауст»идаги иккинчи қисм, учинчи фаслда Фауст билан Еленанинг қуйидаги суҳбати бор:

ФАУСТ:

На ўтмиш, на эрта тилакдур бизга,
Бахтиёр шу нафас...

ЕЛЕНА:

Керакдур бизга.

ФАУСТ:

Ҳаёт шунинг билан ширин ва сўлим,
Бунга кафил эрур

ЕЛЕНА:

Узатган қўлим.

(Э. Воҳид таржимаси)

Мазкур диалогдаги «На ўтмиш, на эрта, балки бахтиёр шу нафас» (таъкид бизники — С.С.) «ҳуш дар дам»нинг гётейона талқинидир.

ГЁТЕНИНГ ФАУСТИ: «Тўхта, эй дақиқа, гўзалсан ғоят!» (Э. Воҳид тажримаси) деркан, ҳузурбахш дақиқани абадийлаштирмоқчи бўлади.

Юқоридаги мисоллардан шундай хулосага келиш мумкинки, олмон адиби Гёте Қуръони карим ва Ҳадиси шариф, шунингдек, тасаввуфни чуқур ўрганиб, шулар таъсирида асарлар битган экан. Демак, биз Қуръони карим ва Ҳадиси шарифни, тариқат сирларини билмасак, фақат Шарқ адабиётинигина эмас, балки Ғарб мумтоз адабиётини ҳам тушунишимиз мумкин эмас экан.

Садриддин САЛИМ БУХОРИЙ

* Шеърларни олмон тилидан мақола муаллифи таржима қилган.—РЕД.

ЯССАВИЙ КУЛЛИЁТИ

АҲМАД ЯССАВИЙ НАФАҚАТ туркий забон халқлар тили, диний адабиёти, диний фалсафаси, тарихи, маданияти ривожига, балки жаҳон халқлари маънавий олами ривожига ҳам катта ҳисса қўшган йирик мутасаввуф шоирдир. Алишер Навоийгача бўлган даврда ҳеч қайси шоир туркий халқлар тиллари ва адабиётлари тараққиётига Аҳмад Яссавийчалик катта улуш қўша олган эмас. Ўзбек адабий тилини жонли халқ тили негизида ривожлантиришда бу алломанинг хизмати қанчалик буюк бўлса, ўзбек адабиётида ҳикмат жанрининг пайдо бўлиши, асосланиши ва равнақ топишида ҳам унинг таъсири шунчалик улуғдир.

Аҳмад Яссавий асос солган нурафшон анъананинг ҳаётий кучини, айниқса, Ҳаким ота Сулаймон Боқирғоний, Юнус Имра, Шамсий, Дарвеш Али, Неъматилло, Азиз Хожа, Назирий, Сўфи Оллоёр, Аҳсаний, Қул Темурий, Ҳувайдо, Тоҳир Хожа эшон, Толиб Толибий, Мулло Саид Хожа эшон, Ҳазиний каби шоирлар ижодида аниқ кўриш мумкин. Яссавий тариқати услубида ижод қилиш ва унга хос ғоявий мотивларни давом эттириш кейинчалик туркман, қозоқ, қорақалпоқ ва бошқа халқлар адабиётларида ҳам кенг тарқалди. Фикримизга шу адабиётларнинг асосчилари Махтумқули, Абай, Бердақ ва бошқа шоирлар ижоди мисол бўла олади.

Аҳмад Яссавий[1] Қуръони каримни, Ҳадиси шарифни, ҳаёт ҳақидаги шахсий мушоҳадаларини бадиий йўл билан ҳикмат шаклида баён этган шоир. Бу шеърий шакл катта муваффақият келтиргани учун у бу жанрда умри бўйи қалам тебратган ва жаҳон адабиётида биринчи марта ҳикматлар куллиётини яратишга муяссар бўлган.

Шоир ҳикматлари ўзи ҳаётлигидаёқ хаттотлар, шогирдлари, билимдон мухлислари томонидан кўчирилиб, кенг тарқатилган ва севилиб ўқилган. Улар, айниқса, Бухоро, Самарқанд, Тошкент, Чоржўй, Чимкент, Хўжанд, Исфара, Қўқон каби шаҳарларда кўп топилади. Ҳикматларнинг XIII—XVI асрларда кўчирилган намуналари ҳажм жиҳатдан катта-ю, бироқ кам нусхада. Ўқиб чиққанимиз Аҳмад Яссавий «Ҳикматлар» тўпламларининг аксарияти, 50, 75, 100, 150 ва 160 туркум ҳикматлардан таркиб топган. 1990—91 йилларда «Ҳикмат девонлари»нинг Бухоро нусхаларидан иккитасини, бир Қозон нусхасини ва Туркистон нусхаларидан бирини кўриб чиқишга муяссар бўлдик.

«Ҳикмат»ларнинг Туркистон қўлёзма нусхаси энг қадимийси, энг мукаммали бўлиб, 945 саҳифадан иборат. У шикаста хатда, қора сиёҳда жавдар (чой) қоғозида битилган. Аҳмад Яссавий «Ҳикмат»ларининг фақат Туркистон нусхасига куллиёт номи берилган. Бунинг боиси шуки, биринчидан, Туркистон нусхаси бошқа нусхалардан ҳажман катта, иккинчидан, шоир умри давомида яратган тўртта ҳикматлар дафтарига тегишли асарлар намуналари бу нусхадан кенг жой олган.

Аҳмад Яссавий қаламига мансуб бу дафтарлар «Дарёйи шариат», «Роҳи тариқат», «Қулзуми ҳақиқат» ва «Дарёйи раҳмат» номлари билан аталган. Бу хусусда шоир ҳикматларидан бирида шундай деган:

Бу оламда маним тўрт дафтарим бор,
Кимё хор айласа, бўлғай ўзи хор.
Эрур аввалиғи «Дарёйи шариат»,
Яна иккинчиси «Роҳи тариқат»,
Учинчиси эрур «Қулзум ҳақиқат».
Эрур тўртинчиси «Дарёйи раҳмат»[2]

Мазкур куллиёт Аҳмад Яссавийнинг тўртинчи халифаси (шогирди) бўлмиш Ҳаким ота Сулаймон Боқирғон томонидан тузилган. Фикримизга куллиётнинг сўнггида келтирилган Ҳаким отанинг устози шаънига бағишлаб ёзган «Ҳикмат»лари гувоҳлик беради. Куллиётнинг муқаддимаси йўқолганлиги боис унинг қачон, қайси хаттот томонидан, қаердан кўчирилганини аниқлай олмадик. Мазкур куллиётдан Аҳмад Яссавийнинг 250 туркумдан иборат «Ҳикмат»лари, Ҳаким ота Сулаймоннинг 75 та, шунингдек, шоир Шамсийнинг 8 та, Дарвеш Али, Неъматилло ва бошқа шоирларнинг ҳам ҳикматлари ва ғазаллари ўрин олган.

Мазкур «Ҳикматлар куллиёти» Сулаймон Боқирғоний томонидан (у 1192 йили вафот этган) XII асрда тартиб берилганига қарамай, халқлар талаби ва шароит тақозосига кўра бир неча маротаба қайта кўчирилган бўлиши мумкин. Фикримизга юқорида номлари зикр этиб ўтилган шоирлар ва куллиётдан ўрин олган уларнинг ҳикматлари, ғазаллари далил бўла олади.

Профессор Н. М. Маллаев «Ўзбек адабиёти тарихи» дарслигида шундай ёзади: «Девони Ҳикмат»нинг шеърлар миқдори жиҳатидан энг катта нусхаси бўлган бешинчи Қозон нашрини олайлик. Унда 145 ҳикмат туркуми берилган бўлиб, улардан 109 ҳикмат бевосита Аҳмад Яссавий номи билан боғлиқдир»[3]. Агар профессор Н. Маллаев, «энг катта нусха» деб баҳолаган бешинчи Қозон нашри билан Аҳмад Яссавий ҳикматларининг Туркистон нусхасини ҳажм жиҳатдан қиёслайдиган бўлсак, мазкур қўлёзманинг нафақат қадимийлиги, асллиги, балки нисбатан мукаммаллиги ҳам аён бўлади.

АҲМАД ЯССАВИЙ ҲИКМАТЛАРИНИНГ инқилобдан кейинги нашрлари ўртасида бирмунча мукаммали адабиётшунос И. Ҳаққулов томонидан нашрга тайёрланган тўплам ҳисобланадиган бўлса (китобда «энг мукаммалли» деб ёзилган), у ҳам 74та чала (тўлиқ бўлмаган) ҳикмат туркумларидан иборатдир. Мазкур тўпламга 1983 йили Камол Эраслон томонидан Анқарада чоп этилган «Девони ҳикмат»дан сочмалар» китоби асос қилиб олинган. Мана шу маълумотлар ҳам Аҳмад Яссавий ҳикматлари Туркистон нусхаси қимматини яна бир марта оширади.

Аҳмад Яссавийнинг Туркистондан топилган ҳикматлар куллиётида фанда ҳалигача маълум бўлмаган қуйидаги маълумотлар мавжуд:

Биринчидан, ҳозиргача қадимий манбаларда ва замонавий тадқиқотларда Аҳмад Яссавий ёши 63, 80, 120, 130, 133 йил атрофида белгиланарди. Туркистон қўлёзмаси нусхасида эса шоирнинг 120 ва 125 ёшда ҳам ҳаёт бўлганлиги эътироф этилади:

Юз йигирма ёшга кирдим, билолмадим,
Ҳақ мустафо суннатларини қилолмадим.
(357-саҳифа)

Яна:

«Одамлардан файзу шукуҳ ололмадим,
Юз йигирма бешга кирдим, билолмадим.

Иккинчидан, Аҳмад Яссавий ҳақидаги тадқиқотларда унинг ҳикматлари миқдори турлича белгиланади. Масалан, 20 минг, 40 минг, 4444 ва ҳоказо. Ҳикматларнинг Туркистон нусхаси куллиётида эса, бу миқдор 4400 атрофида белгиланган:

Қул Хожа Аҳмад ҳар бир сўзинг дардга дармон,
Толибларга баён қилсам, қолмас армон.
Тўрт минг тўрт юз ҳикмат айтдим, ҳақдин фармон,
Фармон бўлса, то ўлгунча сўзласам ман.
(443-саҳифа)

Учинчидан, яратилган тадқиқотлар, китоблар ва дарсликларда Аҳмад Яссавий туғилган жой ҳам турлича кўрсатилади. Масалан, аксар тадқиқот ва мақолаларда Аҳмад Яссавий туғилган жой Сайрам шаҳри дейилади. Ҳикматларнинг Туркистон қўлёзмасида шоирнинг Туркистонда туғилгани қайд этилган:

Туғгон ерим, ул муборак Туркистондин,
Бағрима тошин уруб келдим мано,
Ғурбат тортиб, ўз шаҳриға қайта ёнди,
Туркистонда мозор бўлуб қолдим мано.
...Орзулиқман қариндошлик вилоятга,
Улуғ бобом равзаси ул оқ турботга.

Тўртинчидан, биз билган ҳикматларда Аҳмад Яссавийга таълим берган икки устози (Арслонбобо ва Юсуф Ҳамадоний) тилга олинади. Мазкур куллиётда эса шоир ўзининг яна бир раҳнамоси Саид Ибн Абу Ваққосни маълум қилади:

Ҳикмат қўри боғланди, тан-жон билан қўтланди,
Ислом ота отланди, Саид Ибн Абу Ваққос.
То Маккадан ул чиқти, Аму сувидан ўтди.
Сабронда[4] Ватан тутти, Саид Ибн Абу Ваққос,
У орифи дил зинда, Ҳазратга яқин банда.
Ҳарна деса, арзанда, Саид ибн Абу Ваққос,
Машъули Аҳад бўлғон, мақбули Самад бўлғон.
Ман қулға мадад бўлғон, Саид Ибн Абу Ваққос.
(444, 445-саҳифалар)

Бешинчидан, ҳикматларнинг Туркистон нусхасида Аҳмад Яссавийнинг шажараси ҳақида ҳам аниқ маълумот берилган:

Худога яқин бўлмиш Хожа Аҳмад,
Расул фарзандларидур авлоди Аҳмад.
Агар билинг муни ёлғони бўлмас,
Ўқиғон бандани армони бўлмас.
(517-саҳифа)

Олтинчидан, Туркистон нусхасидан олинган мана бу парчада Аҳмад Яссавий ҳикматларининг мақсади, моҳияти ва вазифаси ўз ифодасини топган:

Манинг ҳикматларим дардсизга айтманг,
Баҳосиз гавҳарим нодонга сотманг.
Манинг ҳикматларим ҳар ким ўқуса
Ўқиб ихлос ила ё хатга битса.
Агар ихлос билан ўзида тутса,
Тутиб доим ўзида вирдин айтса,
Дуоий хайр этай, дунё ва динда.
(512-саҳифа)

Аҳмад Яссавийнинг ҳаёти ҳали ўрганилмаган мураккаб жумбоққа ўхшайди. Шахсияти ҳақида инқилобгача ва ундан кейинги йилларда билдирилган фикрлар тарқоқлиги, бир-бирига зидлиги, афсона билан ҳақиқат аралашиб кетгани туфайли шоирнинг илмий таржимаи ҳоли ҳали яратилмаган. Нашр этилган китоблар, мақолалар ва тўпламларда Аҳмад Яссавий таржимаи ҳоли ҳақида бир-бирига зид, исботталаб маълумотлар берилган. Масалан, буюк мутасаввуф шоирнинг туғилган йили масаласини олиб кўрайлик. Шуни таъкидлаш лозимки, тадқиқотлар шоирнинг туғилган йилини аниқлаб бериш масаласини деярли четлаб ўтадилар. Аммо «Ислом справочниги» (Т., 1969) ва «Тайны небесной глазури» («Самовий жилолар сири», Олма-ота, 1987) каби китобларда бу рақам 1105-йил, «Яссавий қадамжоси» («Ёш ленинчи», 1990 йил, 4 декабр). «Яссавий олами» («Ўқитувчилар газетаси», 1991 йил, 14 май) мақолаларида 1103-йил деб кўрсатилади. 1105 ёки 1103-йилни шоир вафот этган 1166-йилдан айирсак, 61—62 йил қолади. Бу рақамларни ҳақиқат деб қабул қиладиган бўлсак, Аҳмад Яссавий 61 ё 62 йил умр кечирган бўлиб чиқади. Ҳолбуки, шоирнинг ҳикматларида ва айрим тадқиқотчиларнинг илмий ишларида шоирнинг 120—125 йил ва ундан ортиқ умр кечиргани қайд этилган. «Ўзбек адабиёти тарихи» дарслигида бу масала хусусида шундай ёзилган: «Айрим манбаларда, жумладан, Мавлоно Хусомиддин Сиғноқийнинг рисоласида Аҳмад Яссавий 130 йил умр кўрган деб маълумот берилади. Бу маълумотда муболаға бўлиши мумкин. Бироқ кўпчилик манбаларнинг кўрсатишича, Аҳмад Яссавий 1166 йили (562) вафот этган». Бизнингча, профессор Н. М. Маллаевнинг Мавлоно Хусомиддин Сиғноқий маълумотини шубҳа остига олишига асос йўқ. Мазкур маълумотда муболаға эмас, балки Аҳмад Яссавий қанча яшагани ҳақидаги ҳақиқат ўз ифодасини топган. Фикримизга аввало шоирнинг ўзи ёзиб қолдирган ҳикматлари, қолаверса, яссавийшунос олимлар томонидан олиб борилган тадқиқотлар гувоҳлик беради.

АҲМАД ЯССАВИЙ ТУҒИЛГАН ЖОЙ масаласида ҳам шундай хилма-хил ва асоссиз фикрлар мавжуд. «Ўзбекистон адабиёти тарихи» хрестоматиясининг биринчи жилдида Аҳмад Яссавий ҳозирги Туркистоннинг Ясси қишлоғида XI асрнинг охирларида туғилиб, 1166 йили вафот этган дейилади. «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасида эълон қилинган «Яссавий хилвати» мақоласида (1991 йил, 7 июл) «Сайрам қишлоғида туғилган», деган фикр билдирилган.

Маълумки шарқдаги қадимий анъаналарга кўра, адабий тахаллуслар кўпинча муаллифлар туғилган жойга нисбатан олинган. Аҳмад Иброҳим ўғли ҳам ўзига тахаллус танлаганда мавжуд анъана йўлида бориб, туғилган она-шаҳри Яссига муҳаббат рамзи сифатида ўзига «Яссавий» (яъни, яссилик) тахаллусини қабул қилган. Мабодо у Сайрамда туғилганида эди, «Сайрамий» ёки Туркистонда туғилганида «Туркистоний» тахаллусини олган бўлар эди. Бу жиҳатдан «Ўзбек адабиёти тарихи» дарслигида ва беш жилдли «Ўзбек адабиёти тарихи» китобининг биринчи жилдида бошқа китобларга нисбатан тўғри йўл тутилган. «Ясси» дегани Туркистон эмаслиги, «Туркистон» дегани Ясси эмаслиги ўз-ўзидан равшан. Чунки Аҳмад Яссавий яшаган даврда бу шаҳарлар ҳар бири ўзига хос мавқега эга эди. Шу боис мазкур шаҳарларни битта қилиб кўрсатиш ҳақиқатга зиддир.

Масалага аниқлик киритиш мақсадида тарихий ҳужжатларга мурожаат этайлик. Жумладан, XIX асрда Когон шаҳрида Мулла Саид Хожа томонидан нашр этилган (йили кўрсатилмаган) «Девони Хожа Аҳмад Яссавий» китобининг муқаддимасида бу масала хусусида шундай дейилган: «...Хожа Аҳмад Яссавий қаддас саранинг туғилган жойлари Туркистон тавобидан (теварагидан) Ясси деган қасабада эрди». Шу китобда Аҳмад Яссавий туғилган жой ҳақидаги ҳақиқат жуда аниқ кўрсатилган.

Манбалардан маълумки, Иброҳим (Аҳмаднинг отаси) Ясси ва Сайрамда кўп йиллар шайхлик қилган. Демак, улар асли яссилик, кейинчалик эса Сайрамга шайх бўлиб, кўчиб борган. Бу тарих ҳам Аҳмаднинг Яссида туғилганини исботлайди.

Бизнинг аниқлашимизча, Ясси шаҳри қадимда Қорачуқ қишлоғи билан Қарсоқли қишлоғи ўртасидаги кент ҳисобланган. Кариз деган мавзенинг бош томони Ясси чегарасига тақалган. Шу ерда Каризга туташган Султон Орифий (Аҳмад Яссавий) авлодининг «Боғи жаҳон» деган боғи бўлган. Амир Темур Аҳмад Яссавий мақбарасини қурдирганида фойдаланилган ёғочнинг бир қисмини мазкур боғдан олдиртирган. Юқорида номлари зикр этилган жойлар ҳозир ҳам мавжуд. Кариз қишлоғида яшовчи 85 ёшли Юсуф ота, туркистонлик 90 ёшли Нўъмон хўжалар ота-боболаридан эшитишган ёдномаларда «Ясси» Туркистон шаҳрининг ёнида деб айтилганини эслайдилар. Аниқроқ айтсак, Яссининг қуйи томони Туркистоннинг Кариз, юқори томони Тошлоқ мавзеларига чегарадош. Бундан етмиш йиллар илгари яшаган кексалар ва ўрта ёшли кишилар ҳам юқори қишлоқдан шаҳарга келаётганларида «Мана Яссига ҳам келдик, орёғи Туркистон бир қадам» деб айтганларини биладилар. Ҳозирги қариялар ҳам Ясси деган жойни яхши хотирлайдилар.

Тарихчи Файзуллоҳ Ибн Рўзбиҳон Исфахонийнинг XV аср бошида форс тилида битилган «Меҳмонномаи Бухоро» китобида: «Ясси шаҳри Туркистон элатининг маркази, боғларга бурканган, хуш ҳаволи жой экан. У ўзбеклар ерининг чегараси бўлиб, бундан Андижон, Хитойга карвон йўли ўтаркан. Саброндан (Саврон) туя устидаги кабажада[5] ўтириб, мусулмон оламининг иккинчи каъбаси Хожа Аҳмад Яссавий мақбарасини зиёрат қилгали Яссига келдик... Яссида бизга Хожа Аҳмад Яссавийнинг авлодларидан бўлмиш Шайхул Ислом Шамсиддин Муҳаммад шайхул шайх Имом Муқий ас-сунна ал-Багавийнинг «Шамчироқ» китобидан боблар ўқиб эшиттирди»[6], деб ёзган. Бу иқтибосдан ҳам Ясси шаҳрининг мавқеи ва унда яссавийлар авлоди яшаганлиги, шайхлик қилганлари маълум бўлади.

Аҳмад Яссавий ҳам ўз ҳикматларида Яссини қасаба эмас, балки шаҳар сифатида тилга олганини айтиб ўтиш жоиздир:

Ясси шаҳри кўркли манзил боргайманму,
Ҳожа Аҳмад Яссавий ким ходим эрмиш,
Ҳўл мевасин суфраларга тўлдирубдур.
Борғанларга мева бермак лозим эрмиш.
(159-саҳифа)

ХУЛЛАС, АҲМАД ИБРОҲИМ ЎҒЛИНИНГ «Яссавий» тахаллусини олиш тарихи ва буюк аллома туғилган ер Ясси шаҳри деган фикрга энди нуқта қўйса бўлади.

«Девони ҳазрат» китобида зикр қилинишича «Ҳазрат Хожа Аҳмаднинг тўрт халифалари (шогирдлари) бор эрди. Бу зотлар: Мансур ота Раҳматулло (Бобо Арслонинг фарзандлари), Сайфи Муҳаммад Раҳмадулло, Ҳаким ота (Сулаймон) Раҳмадулло Ҳазратлари эрдилар».[7] Бу хусусда профессор Эргаш Рустамовнинг мақоласида («Ўзбек тили ва адабиёти» журнали, 1972 йил, 4-сон) ҳам аниқ фикрлар бор: «Юсуф Ҳамадонийнинг тўрт халифаси бўлиб, Аҳмад Яссавий унинг учинчи халифаси ҳисобланган. У Бухорода таҳсил кўрган. Юсуф Ҳамадоний вафотидан кейин Аҳмад Яссавий Бухоро хонақоҳида бироз вақт раислик қилган. Кейин у раисчиликни Юсуф Ҳамадонийнинг тўртинчи халифаси Хўжа Абдухолиқ Ғиждивонийга топшириб, яна Туркистонга, Ясси шаҳрига қайтиб келган».

Аҳмад Яссавийнинг шахсий ҳаёти ҳақида кўплаб ривоятлар, афсоналар яратилган. Адабиётшунос олим Эргаш Рустамовнинг эслатиб ўтилган мақоласида айтилишича, «Аҳмад Яссавий чивиқдан сузгич тўқиш, ёғочдан қошиқ ва чўмич йўниб сотиш билан тирикчилик қилган». Бу тарзда турмуш ўтказиш Аҳмад Яссавий мансуб тасаввуф сўфилари дунёқараши ва ҳаёт тарзига мувофиқдир. Хожа Баҳоуддин Нақшбанд, Хожа Абдухолиқ Ғиждувоний, Хожа Абдулло Барқий ва Хожа Ҳасан Андақий ҳаётлари мисолида ҳам буни кўриш мумкин. Улар ҳам катта мавқега эга бўлишларидан қатъи назар тирикчиликларини ўз қўлларидан келадиган ҳунарлари воситасида ўтказишга ҳаракат қилганлар. Четдан келадиган нарзу ниёзлардан фойдаланишни ўзларига ор билганлар. Бу хусусда «Аҳмад Яссавий ҳикматлари»нинг Бухоро нусхаси муқаддимасида шундай ёзилган: «Ҳазрат Султон Хожа Аҳмад Яссавий андоғ айтибдурларки, шайх улдурким, ниёз олса мискин, ғариб, бечораларга бергайлар. Агар (ниёз) олиб, ўзлари есалар, мурдор ит емишдек бўлғойлар».

Аҳмад Яссавийнинг болалик, ўсмирлик ва қарилик йиллари Туркистон ва унинг атрофидаги Сайрам, Қорачуқ, Кариз, Қарғалик, Саброн, Сиғноқ, Сузоқ каби шаҳар, қасаба ва қишлоқларда ўтган. Унинг Самарқанд, Марв, Хива каби ўша даврнинг машҳур шаҳарларида ҳам бўлмаслиги мумкин эмас эди. Булардан ташқари, ҳикматларида айтилишича, Аҳмад Яссавий Хуросон, Шом, Ироқда ҳам бўлган.

Аҳмад Яссавийга хос салоҳият «Девони Хожа Аҳмад Яссавий» китоби муқаддимасида қуйидагича таърифланган: «Хожа Аҳмад Яссавий қаддас сара зоҳири ва ботини билимларни жам қилғон эрдилар. Зуҳидда, парҳезда ва тагҳида (тўғрилик, ўзини сақлаш, билимдонликда), шеъриятда ва тариқатда даражаси аъло, мартабаси боло эди. Халифалик сарфосини Хожа Юсуф Ҳамадонийдин кийдилар. Парвариш замиридин сўнгра арша марнадига (улуғ ўринга) ўлтурдилар».

Аҳмад Яссавий ҳикматларида ёмон иллатларга қарши ўт очади, мустаҳкам имон-эътиқодга, инсоф ва адолатга, покликка, камтарликка чақиради. Ҳазрат бир ҳикматида айтадики:

Дуо қилинг, нодонларни юзин кўрмай,
Ҳақ таоло рафиқ бўлса, бир дам турмай.
Бемор бўлса, нодонларни ҳолин кўрмай,
Нодонлардин юз минг жафо кўрдим мано.

ШУ МАЪНОДА УНИНГ ҲИКМАТЛАР куллиёти зоти шариф саналган инсонга тегишли улуғ фазилатларни шарафловчи шеърлар мажмуасидир. Инсонга хос малиҳ ва қабиҳ хусусиятлар устида баҳс юритиб, унинг камолини таъминлаш эса барча даврларда ҳам адабиётнинг бош масаласи саналган. Шайхулислом Аҳмад Яссавий шунинг учун ҳам биз билан замондош ҳисобланади. Унинг ҳикматларида ўз ифодасини топган ҳаётий ғоялар мустақиллик чорраҳаларида заҳмат чекаётган, маънавий тушкунликдан қутилаётган ўзбек халқи учун ғоят муҳим аҳамият касб этади.

Тожи ҚОРАЕВ,
Бухоро давлат университети профессори,

Абул БОЗОРОВ,
журналист, меҳнат фахрийси

ИЗОҲЛАР:

1. Аҳмад бин Иброҳим бин Ифтихор «Аҳмад Яссавий» тахаллусидан ташқари қуйидаги тахаллусларда ижод қилган: «Қулхожа Аҳмад», «Мискин Аҳмад», «қул Аҳмад», «Хожа Аҳмад», «Яссавий», «Қулхожа Аҳмад», «Мискин Яссавий», «Аҳмад ибн Иброҳим», «Хожа», «Мискин Аҳмад Яссавий». У ҳикматларини асосан «Қулхожа Аҳмад» тахаллусида ёзганига қарамай, халқларимиз ўртасида «Аҳмад Яссавий» тахаллуси билан шуҳрат қозонган.
2. Аҳмад Яссавий. «Ҳикматлар куллиёти», Туркистон нусхаси, қўлёзма, 515-саҳифа. (Бундан кейинги шеърий парчаларнинг саҳифаси матн остида қавсда берилади).
3. Маллаев Н. М. «Ўзбек адабиёти тарихи», «Ўқитувчи» нашриёти, Т., 1976, 153-бет.
4. Саброн — қишлоқ номи, бу қишлоқ ҳозир ҳам бор.
5. Кабажа — сандиққа ўхшаган, тахтадан ишланган қути. Қозоқ, қипчоқ халқининг рўзғор буюмлари солиб қўйиладиган идиш.
6. Файзуллоҳ Ибн Рўзбиҳон Исфаҳоний, «Меҳмонномаи Бухоро», «Наука», Москва, 1976.
7. «Девони Ҳазрат», Когон матбааси, 3-саҳифа.

Азим СУЮН

АДАШИШ

Тангритоғда қолдим адашиб,
Адаштирди қоп-қора ўрмон.
Етар эди йўллар чалкашиб,
Йўллар ўнқир-чўнқир, кўп ёмон.
Ўнг томонга қарасам — зулмат,
Сўлда жарлик, айқирар дарё.
Тикка кетсам қоялар қат-қат,
Ортимда ўз изим зим-зиё.
Гўё бунга тушибман кўкдан,
Кимдир гўё ташлабон қочмиш.
Хавотирим ортар ҳар чўпдан,
Ҳар бир сас, ун ваҳима сочмиш.
Нима эрур асли одамзот,
Нима эрур унинг юраги?
Бу дунёда, билдимки, фақат, —
Одам бўлар одам тиргаги!
Кўп ўтмайин босиб келди тун,
Кўр товушлар тутди ўрмонни.
Титраб кетдим қўрқувдан бутун,
Ўйлаб қолдим биргина жонни.
...Тонг оттирдим дарахт устида,
Тонг отгунча ой фонус бўлди.
Ғанимлармй... минг турлик, тусда,
Арвоҳлардек бақирди, кулди.
Танимга қон қайтарди зиё,
Қувват-қудрат тутди илкимдан.
Не кўз билан кўрай, ё олло,
Пайдо бўлди бир кийик бирдан.
Кўзи олтой қизин кўзидек,
Юзи ёқут қизларин юзи,
Нозиклиги тува қизидек,
Билдим, фақат ярадор ўзи...
Мўлжалидан адашганди ўқ,
Жовдир-жовдир боққани они, —
Белларимга бойланган қийиқ,
Сақлаб қолди кийикнинг жонин.
Ёҳу!
Сўнг рўй берди синоат,
Тор сўқмоқдан бошлаб кетди у.
Оллоҳ, оллоҳ, не бу ҳидоят,
Кенг далага, йўлга элтди у...
Йиллар ўтди, ўз носим бутун,
Тийиб олдим кўзда ёшимни,
Лекин ёдда сақлагум: дилхун,
Тангритоғда адашганимни...

●

Ҳаёт дарсин ўқиб келдим ҳар қачон,
Гоҳо совуб кетдим, гоҳ тушдим терга.
Инсон ғам, шодлиги экан ёнма-ён,
Бири кўкка тортар, бириси ерга.

●

Ёнар дилим, куйлар тилим,
Наҳот сенга етиб бормас.
Сен ҳақингда битган шеърим, —
Эриб битадурғон қормас.

Сойни сулув қилган сувдир,
Ойни сулув қилган нури.
Ҳар бир сатрим қора дурдир, —
Юрагимнинг куюк қўри.

Куйган куйиб бўлмайди кул,
Бахши бўлар, сўзон бўлар.
Суйган суйиб ўлмайди, бил,
Бахтли бўлар, омон бўлар.

Кўзи бордир тиконнинг ҳам,
Чечакнинг ҳам кўзи бордир.
Висолингга етгум, эркам,
То қўшиғим дилда ёрдир.

●

Бу мағрур бошимни хам этмак учун,
Турли-туман тўрлар тўқир ғаюрлар.
Кўрсатмоқ истарлар уларнинг кучин —
Йўлимга пояндоз дея солурлар.

Отлари бўри-ю тулкидир аммо,
Вой-бўй, булар ақли бунча етилган.
Сиртмоқлар ясайдир узун ва илло —
Гулчамбарлар эмиш менга аталган.

Малолсиз ўзларин ютганларининг,
Бир улгиси сенга, Азим, қара, боқ,
Луқмаи ҳалол деб тутганларининг,
Дастида турибди ўткир тиғ қармоқ.

Кўриб кўзчил бўлдим, кўзим — тарози,
Курашлар ўғлиман, Одам ўғлиман.
Қайдаки ҳақсизлик — ўзимман қози,
Бу дунёда фақт Аллоҳ қулиман!

ГУЛ ЖОЙИДА ЧИРОЙЛИ

ҚЎШИҚ

Йўқ, гулни узманг, ака,
Гул жойида чиройли.
Кўнглингиз бузманг, ака,
Акам бўлинг, киройи.

Гул ёнида тиканак,
Гул билан сув ичар-о,
Иккаласи қўш юрак,
Аҳволи не кечар-о?..

Дилингиз ёнган билан,
Иқрорингиз қарорми?
Биз гулни олган билан,
Ўз ёрингиз тонарми?..

Йўқ, гулни узманг, ака,
Гул жойида чиройли,
Кўнглингиз бузманг, ака,
Акам бўлинг, киройи.

Юсуф Вализода Дарбандий Термиздан. Тарих фанлари номзоди. Ҳам ўзбек, ҳам тожик тилини яхши билгани сабабли ҳар икки тилда ғазаллар ёзади. Ёзганлари Тожикистонда ва Сурхондарё вилоятидаги турли нашрларда эълон қилинган.

Юсуф Вализода ДАРБАНДИЙ

ИНТИЗОР АЙЛАБ МЕНИ

Интизор айлаб мени, сарви хиромон, келмадинг,
Жон фидо бўлсин сенга, дардимга дармон, келмадинг.

Қайта-қайта термулиб тўрт бўлди кўзиму ва лек,
Юз жафолар айлабон, эй гули хандон, келмадинг.

Шавқи васлинг йўлларида не иложлар қилмадим,
Барчасин барбод этиб, кўнглимда армон, келмадинг.

Шунча қасдинг бор экан, билдирмадинг бир марта ҳам,
Не учун айлаб менга, аҳд ила паймон, келмадинг!

Дўстларим қилди насиҳат: «Ташла, бу савдони», деб.
Мен дедим: «Осон эмас». Эй моҳи тобон, келмадинг.

Ваъдалар айлаб дединг: Ҳеч ноумид бўлма, Юсуф,
Оқибат бўлгай муяссар, давру даврон, келмадинг.

БОШ УСТИНА

ҲИЛОЛИЙДАН

Айди ёр: «Узма нигоҳ мендан». Дедим: «Бош устина».
«Бошқаларга кўз ташлама». Дедим яна: «Бош устина».

Айди ёр: «Дўст бўл менга, дилдан». Дедим: «Жоним билан».
Айди: «Ишқ йўлида юр бошинг билан». «Бош устина».

«Кўзларингта айтким ҳеч қачон халқ олдида,
Боқмасин менга қиё». «Майли, — дедим, — бош устина».

Айди: «Сўз айтмоқчи эрсанг, айт қалб кўзи билан,
Айлама мардумга ошкор». Мен дедим: «Бош устина».

«Лабларимдин бир табассум истаса кўнглинг агар,
Сен жигарни қон этиб йиғла», деди. «Бош устина».

Айди жонон: «Йўлимизда ногоҳон чиқса ғубор,
Сув сепиб бостир ани». Дедим анга: «Бош устина».

Айди: «Суртгин кўзларингга бу эшик тупроғини,
Сурма айлаб, эй Ҳилолий». Мен дедим: «Бош устина».

Тожикчадан таржима

«Тонг шудринги чайибди юзинг,
Севинчдан кулади ёноғинг, кўзинг...»

Шуҳрат АҲМЕДОВ

ВАТАН

Умрим, сендан тўлмайди кўнглим
Ақлим ўзган ўзимдан гўё.

Тушларимга ўхшайди ўнгим
Кўзларимда алдамчи дунё.

Умр оқар... юзаман бирга
Лекин қалқиб чиқмоғим гумон.

Пайпасланиб топганимда бахт
Йўқотади булғонган уммон.

Қирғоқларда кезар шайтонлар,
Заҳарланган қармоқлар тутиб.

Мен улардан қўрқаман нетай,
Улар мени юрарлар кутиб.

Лек яшайман, нотинч юрагим
Тўхтамагай бирор дақиқа.

Мен яшайман борлиги учун
Ватан деган чексиз ҳақиқат.

Толиб ТЎРАҚУЛ

АФҒОНИСТОН ЁДИ

Ҳаётим кўксига қадалар бир ўқ,
Қора қон ўйимга айланар шу дам.
Малҳам тутай десам бармоқларим
йўқ,
Қочиб кетай десам оёқларим ҳам.

Кунларим-кўзимдан тўкилган армон,
Жон бердим тошларнинг совуқ
кафтида.
Оппоқ кафанимга айланди осмон,
Ёздиғим ёзилди тунлар афтида.

Афғон, хотирангга кўмдим ўзимни,
Кулган ҳам, дод уриб куйган ҳам
ўзим.
Бўғзимда сўроғим қолган сўзимни,
Бугун тош кўксига ўйган ҳам ўзим.

Ҳаётим кўксига қадалар бир ўқ...

ФАХРИЕР

НИМА ҲАҚДА ЁЗИШ КЕРАК?

БАДЕА

НИМА ҲАҚДА ЁЗИШ КЕРАК?
НИМА ҲАҚДА ЁЗИШ КЕРАК?
НИМАҲАҚДАЁЗИШКЕРАК.

Эрнест Хемингуэй бу саволдан ўлгудай қўрқар эди. Шунинг учун ҳам эртан ишини нимадан бошлаши кераклигини аниқлаб олмагунча қўлидан қаламини қўймаган. У фаол фикрлаш учун тик турган кўйи ижод қилади. Лекин НИМАҲАҚДАЁЗИШКЕРАК таъқибидан қутулишга бу одати ҳам ёрдам бермайди. Сантяго чолни беҳуда уч кун овора қилгани қолади...

Уилям Фолкнер Э. Хемингуэйдан фарқли ўлароқ НИМАҲАҚДАЁЗИШКЕРАКлигини билмаслигини очиқ-ойдин тан олади ва буни мағлубият деб атайди. Адиб ҳамиша эришиш мумкин бўлмаган нарсаларга интилишни, муваффақиятдан хомтама бўлиб ўтирмай ёзаверишни маслаҳат берар эди.

Не бахтки, унинг мағлубияти ғалаба бўлди ва уни дунёга танитди...

Адабиёт ўзининг ҳар бир кашфиёти учун НИМАҲАҚДАЁЗИШКЕРАК олдида бурчлидир.

Онг оқимини ҳам, аслида, мана шу савол кашф этган.

Бу оқим қолип ёки «метод» эмас. Сабаби, йўқ нарсанинг қолипи бўлмайди.

НИМАҲАҚДАЁЗИШКЕРАКлигини билмаслик ҳар бир қалам соҳибининг дахлсиз эркидир. Бу эрк — илоҳий неъматни маъшуқасининг шаъни каби ардоқлай олган ёзувчигина Марсел Пруст каби МАҒЛУБИЯТга лойиқдир. «Бой берилган вақт қўйида» туркум романларининг қаҳрамони ҳам ёзувчининг ўзи.

Ҳамма бало шундаки, Марсел кечиккан орзуумидларига интилмайди.

У ҳам ҳамма ошиқлар каби «Гермaнт герцогиняси» романидаги маликани севиб қолади. Бу жиҳатдан унинг тийнатида айтарли ноқислик кўрмаймиз. Уларнинг ўзаро севгиси учун иккаласининг ҳам оилалик эканлиги халал беради, деб ўйлашингиз мумкин. Асло.

Марселнинг хомхаёлича, кунлардан бир кун фалакнинг чархи тескари айланиб, малика бисотидаги бор-будидан ажраб қолсаю ундан паноҳ сўраб келса ва у ўз иноятй билан маликани бахтиёр этса...

Мана, сизга мағлубият орқали мурод ҳосил қилишнинг буюк намунаси!

Қисқаси, мағлублик эрки қолипларни ғафлатда қолдиради. Мунаққидларни десак тўғрироқ бўлар эди-ю, бироқ улар адабиёт учун, ижодий жараён учун хавфли эмаслар.

Мунаққид ҳар доим воқеаларнинг кетидан юради. Уларни қайд этиб боради, баҳолайди, керак бўлса, ҳукм чиқаради. Бу ҳукмнинг содир бўлган воқеа учун ҳеч қандай таъсири йўқ. Бундан кўнглимиз тўқ бўлиши мумкин. Мунаққиднинг ҳукмидан чиқарилган хулосаларгина ёзувчи учун қўл келишини эътироф этиш керак. Бироқ мунаққид баҳолаётган воқеа ҳақидаги ҳукмнинг андоза сифатида келгуси, яратилажак асарларга тиқиштирилиши ўта хавфлидир. Бу хавфни фақат ва фақат НИМАҲАҚДАЁЗИШКЕРАКлигини билмаслик билан енгиш мумкин.

Шундай қилиб, нима ҳақда ёзиш керак?

Нега бу савол ҳадеб шоирнинг олдида кўндаланг бўлаверади? Балким, у ҳеч нарса ёзмагани маъқулдир. Бироқ ёзиш азобидан кўра ёзмаслик машаққатини енгиш мушкул. Шоир беихтиёр қўлига қалам олади ва ёза бошлайди. Бу ёза бошлагани у ҳали НИМАҲАҚДАЁЗИШКЕРАКлигини билиб олди, дегани эмас:

Олти ойким, шеър ёзмайман, юрагим зада,
Олти ойким, ўзгаларга тилайман омад.
Олти ойким, дўстларим ҳам пана-панада
Истеъдодим сўнганидан қилар каромат...

Эгага айланган бу савол унинг миясида чарх ураверади, айланаверади. Лекин ҳосил бўлган айлананинг ўртаси бўм-бўш. Унга қараб бадтар жиғибийрон бўла бошлайди шоир. Бўшлиқни шеър билан тўлдириш керак. Нима ҳақда ёзишни эса билмайди. Бу эрк уни қонига ташна қилади. Эркни мажбуриятлар танлай олиш имконияти дейишади. Лекин қани ўша мажбурият?

Гийом Аполлинер ҳам нима ҳақда ёзишни билмаслик масаласида роса азият чекканлардан...

Унинг шакл-шеърларини шеъриятдаги инқирозни, қофия буҳронини енгишга бўлган интилиш намунаси, деб қарашади. Бўлса бордир. Бироқ, бизнингча, унинг ёза олмаслик маҳорати ёки мағлубияти аста-секин боя айтган айлана ичига йиғила борган. Кунлар ўтиб, айлана мағлубиятларга тўлиб, сирти таранглашгани сайин буҳрон кучая боради ва улар бир куни айлана қобиғи ёрилиб, ёруғ дунёга фаввора сингари отилиб чиқади. Фаввора қобиқ ичидаги мағлубиятлар соб бўлгунча отилиб туради. Шоирнинг «Фаввора» шакл-шеъри шу тариқа пайдо бўлган...

ҲАРАКАТ — эврилиш.
Сув етти думалаб, ҳалол бўлади...
Дев бир юмалаб, қизга айланади...

НИМАҲАҚДАЁЗИШКЕРАК бир ўмбалоқ ошиб, изтироблар зиндонидаги маҳбусга дўнади.

Маҳбуснинг қўлларида ҳазрат Алишер Навоий сатрларидан кишан бор. Кишанга, албатта, унинг тор кўнглини кўтариш учун Ҳофиз ғазалларининг тилло суви юргизилган. Токи у ҳадеб сиқилавермай, кишанга маҳлиё бўлиб ўтирсин, овунсин.

Шоир фикран Алишер Навоийдан ўтказиб шеър ёза олмаслигини яхши билади. Аммо бу фикрни маҳбусни озод қилиш эвазига енгиш мумкин. НИМАҲАҚДАЁЗИШКЕРАКнинг феъли торлиги сабаби фақатгина унинг тутқунлигида эмас, балки дунёга қўлларидаги кишан ҳалқаларидан қарайверишида. Ҳалқанинг шакли ҳар хил бўлиши мумкин:

юмалоқ;
тухумсимон;
бурчакли.

Бироқ бу билан маҳбуснинг феъли ўзгариб қолмайди. Унга олти ойдан бери зах ва нимқоронғи зиндондаги тутқунлиги ўз ҳукмини ўтказган. Дармонсизлигидан кишанни кўтаришга ҳам мажоли йўқ. Албатта, у кишанни шилдиратиш учун кўтармайди, аксинча, дунё кўзларига кенгроқ кўриниши учун кишан ҳалқаларини кўзларига яқинроқ тутади.

Маҳбуснинг дармонсизлигида фаолиятсизликнинг ҳам «ҳиссаси» бор ва бу «ҳисса» учгиси келаётган тасаввурнинг оёқларига боғланган тошдир. Тасаввур оёқларига боғланган тошни кўтариб учолмайди. Уни фақат қўлга олиб бориб чўктириш мумкин.

НИМАҲАҚДАЁЗИШКЕРАКнинг шиддатли норозиликларига фақатгина айлана ичида йиғилиб бораётган мағлубиятлар қувват бериб туради. У ўз мағлубиятлари — туйғуларини сотиб кун кўрадиган шоирларга ўхшайди. Озодликни ҳеч ким Учалик ҳис қила олмайди. Озод бўлиш истагидан жунбушга келган маҳбус тафаккурнинг темир дарвозасини тинмай тепа бошлайди. Дарвозани ичкаридан қоқаётганини эса хаёлига ҳам келтирмайди. У билмайдики, кўчадан келиб ҳеч ким дарвозани очмайди. Чунки дарвоза ташқаридан тамбаланмаган...

Нима ҳақда ёзиш керак?

Дарвозани ичкаридан тақиллатаётган маҳбус ҳақида нимани ҳам ёзиш мумкин? Озод қилганинг билан борадиган жойи йўқ. Муҳаммад Юсуфнинг шеърларида қўшиқчилар ижарада туришади. Шўрликлар бошпана йўқлигидан битта шеърнинг ичига икки-учталаб кириб олишган. Абдували эса ҳеч кимни ижарага қўймайди.

Яхшиси, нимадир рўй бериши керак.

Масалан, ташқаридан қадам товушлари эшитилсин...

...Дарвозанинг нариги томонидан қадам товушлари эшитилади. Маҳбус тақиллатишдан тўхтайди. Нафасини ичига ютиб, бутун вужуди қулоққа (яна!) айланади. Қўрқиб кетади. Уни ваҳимага солаётган нарса эшитилаётган қадам товушларининг бегоналиги эмас, аксинча, ўзиники эмаслигидир.

НИМАҲАҚДАЁЗИШКЕРАК қадамшунос Имантс Зиедонис асарларини кўп ўқиган. Қадам товушларини эшитибоқ унинг эгаси ким эканлигию кайфияти нечуклигини бемалол фарқлай олади. У, ҳарқалай, заҳар танг қилганига чидолмасдан бехос эркаклар ҳожатхонасига кириб қолиб, эшикни ичкаридан тамбалаб олганича эшик ва ер оралиғидаги тирқишдан ОҚ БОШМОҚнинг хатти-ҳаракатларини, шериклари билан ўз устида ҳиринглашларини кузатиб ўтирган Ковентри эмас (инглиз адибаси СИЮ ТАУНСЕДнинг «Ковентрининг покланиши» романи қаҳрамони).

Маҳбус юрагидаги ваҳиманинг мазмуни бошқа. Ковентридан фарқли ўлароқ, у қадам товушлари эгаси келиб дарвозани очмаслигидан қўрқади. Ташқарига чиқишни истайди.

Ташқарида юрган ким бўлдийкан? Ё Ҳасанни ижарада турган уйидан қувиб юборишдимикан? Йўғ-э! Бечора изиллаган совуқда қайга боради? Бу ёқда қиш чилласи қирчиллаб турган бўлса. Қор ёғмагани билан, барибир, кўчада тунаб бўлмайди-ку! Бухорога кетсин деса, ҳафта янги бошланди. Аксига олиб янги йил байрами ҳам ўтиб кетди. Ишқилиб, Ҳасан бўлмасин-да...

Ваҳимага тушиб қолган маҳбус дарвозани қаттиқроқ тепа бошлайди. Бу ваҳима — яна қайтариб айтаман! — қўрқув эмас. Ташвиш. Ташқарига чиқа олмай қолиш хавфи олдидаги ташвиш.

Маҳбус асабийлаша бошлайди. Ким у? У ким? Нима қилиб юрганикан? Балки тақиллаётган дарвозани излаётгандир? Дарвозалар кўплигидан қайси бири тақиллаётганини билолмай хуноб бўлиб туриб қолдимикан? Ё тақиллашни ҳовли эгасининг боғчага бормай қолган ўғилчаси шўхлигига йўйдимикан ўзича?

Маҳбус дарвоза ортидаги сукутдан баттар асабийлашади. Энди у жазавага туша бошлайди. Дарвозани жонҳолатда тепавериб, Навоий ҳақидаги фикрни эсидан чиқаради. Қўлларида кишан борлиги ёдига ҳам келмайди. Дарвоза очилса бўлгани. Тепаверади, тепаверади.

Дарвоза тақиллашидан аллақандай, ғалати оҳанглар пайдо бўлади.

Дарвоза ортидаги КИМарса нима қилаётганикан? Йўқ, бу маҳбуснинг саволи эмас. У тақиллатиш билан банд. Саволни шоир бераяпти. Нега дейсизми? У дарвоза ичкаридан тамбаланганини яхши билади.

Ташқаридаги КИМарса нима қилсин? Дарвозани очолмаса. Ё рақсга тушсинми? Зикр тушай деса, дарвоза ортида ундан мадад сўраётган муштлар бор. Тушмай деса оҳанг элитмоқда:

Тақа-тақ-тақ-тақ,
тақа-тақ-тақ-тақ,
тақа-тақ-тақ-тақ,
тақа-тақ-тақ-тақ...

Яна бир томони: тақиллашлар зинапояга ўхшайди. Зинапоядан дарвозанинг устига чиқиб, ичкарига сакраш мумкин. Аммо КИМарса зинага оёғини ҳам қўйишга улгурмай товуш сўниб бормоқда. Тўғри, бир марта у чаққонлик қилиб тўртинчи зинага ҳам чиқиб олди. Лекин деворга тирмашишга тараддудланиб қолиши биланоқ зина ғойиб бўлиб қолди. Йиқилиб, оёғини қайириб олди.

Нима қилса экан?

ДАРВОЗА ТАҚИЛЛАШДАН ТИНМАЙДИ. Бу оҳангга зикр тушса ҳам бўлади. Абулқосим Фирдавсий ҳазратлари ҳаёт (!) бўлганларида «Шоҳнома»сига жанглар олдидан чалинадиган ғўс ноғоранинг оҳангини олиб овора бўлиб ўтирмасди. Тап-тайёр оҳанг! Зикр тушса ҳам бўлаверади. Аммо зикр тушиш учун, аввало, ёнингдагиларнинг ҳаммаси бир хил ўйлаши, бир хил сўйлаши керак. Ҳамма бир хил муҳтож бўлиши лозим. Ё ичкаридан дарвозани қоқаётган бўлсин, ёки бўлмаса, ташқарида қайси эшикка бош уришни билмай санқиб юрган бўлсин. Шундаям зикр тушиш маҳол. Агар КИМарсани девордан ошириб, маҳбуснинг олдига киритган тақдиримизда ҳам ташқарида учинчи одамнинг пайдо бўлиш эҳтимоли ва ташқарида қолиши ичкарида икковлашиб зикр тушишга имкон бермаган бўлур эди. Чунки КИМарса девордан ошиб тушган тақдирда дарвоза тақилламай қолар ва оқибатда зиналар пайдо бўлмас эди. Зеро, ёнингда сенга қўшилиб зикр тушмаётган ҳар қандай одам, гарчи у дарвозанинг нариги томонида бўлса ҳам, Аллоҳ қолиб сени ўйлайди. Жазава, қичқириқ, ҳамду саноларингдан маъни туйишга ҳаракат қилади. Яъни у сен билан сен мурожаат қилаётган Тангри таолонинг ўртасига тушиб қолади. Зикр — ибодат бузилади. Бу шаккоклик учун КИМарсани сазойи қилиб бўлмайди. Чунки у бу хатти-ҳаракатларни атайдан қилаётгани йўқ. Ҳолатнинг ўзи уни шунга мажбур этмоқда.

КИМарса бирор-бир мўъмин бўлса, ҳўп-ҳўп, муаззин айтаётган азонни эшитганда жойида тўхтаб, қўлини фотиҳага очгандай, бақириқларингни эшитиб самоъ тушаётганингни тушуниши мумкин. Бироқ у ҳам, барибир, эшитаётган товуши ҳақида ўйлайди. Унингча, ҳар бир товуш нажот хитобидир. Бу хитоб эгасининг кўздан яширинлиги КИМарсага икки ҳисса қизиқиш бағишлайди. Сени кўрмай товушингни эшитаётган КИМарсани тасаввури тинч қўймайди. Бу нотинчлик аллақачон сезимга айланиб бўлган. Аввало, у сен мурожаат қилаётган манзурни эмас, сенинг ҳолатингни тасаввур этишга урина бошлайди.

Ҳамдардлик сезимини Фридрих Ницше бечоралар аъмоли деб атайди. Ҳамдардлик туйғуси қанчалик кучли бўлса, одам шунчалик қул эмиш. Бу қулликни биз Аллоҳ олдидаги қуллик деб қабул қилишимиз мумкин. Лекин ҳозирги вазиятда мана шу туйғу — сезим Аллоҳга муножотга халал бераётир...

Шу тариқа нима қилишини билмай боши қотган КИМарсанинг қадам товушлари тиниб қолади. Балки биз КИМарса деяётганимиз НИМАрсадир? Бўлиши мумкин. НИМАрса ҳам бемалол ўйлаши, фикр юритиши, иккиланиши ва ҳатто сизу бизга ақл ўргатиши мумкин.

НИМАрсани ўйламайди, дейиш нодонликдир. Масалан, бир китобни олайлик, яъни НИМАрсани... Дейлик, у америкалик ёзувчи Ҳенри Миллернинг «Жанубий Саратон туркумида» рўмони бўлсин. У худди ноҳақ қамалиб, турмадан энди чиққан сиёсий маҳбусга ўхшаб гапиради. Тинмай сўкинади, алжирайди, мулозиматни билмайди, нарсаларни «ўз номи» билан атайверади. Йўқ, оғзидан боди кириб, шоди чиқаётганини айтмоқчи эмасман. Сўкинаётган НИМАрса ўзи тилга олаётган уят сўзларни тилга олиб бўлмаслигини яхши билади ва улардан нафратланади. Фақат бу нафратини «оқсуяк» сўзлар билан ифодалай олмаслигини билиб туриб шундай қилади. Бу сўкинчларга асар қаҳрамони Ҳенрининг ҳеч қандай дахли йўқ. Чунки қаҳрамонлар ҳамиша оғзига элак тутиб гапиради. НИМАрсага қайтсак, у сўкинаётган нарсасига интилмайди, бошқаларни ҳам бунга даъват этмайди, аксинча, нафратга ўргатади. Жамиятнинг ахлатхоналари, қўланса чойшаблари, қаланғи-қасанғи ижарауйларида кечаётган чиркин, наҳс босган шаҳвоний ҳаёти ҳақида чуқур ўйлайди бу китоб. Албатта, нафрат билан. Чуқур, ахлатхоналарга айланган ҳандақларга оқиб тушаётган ҳаётни рўй-рост кўрсатиб беради. Оқимнинг шиддатсизлиги сабаби: у шаҳватга ўхшаб қуюқлашиб кетган. Оқим ва ҳаракат бор жойда ҳаёт бўлгани билан у ахлат ҳандағига оқиб тушмоқда. Ўша оқим қанча думаласа ҳалол бўларкан? Бунга казо-казо даҳою файласуфлар юрти бўлган Париж ҳам жавоб беришга ожиз. НИМАрса бу оқимнинг йўлига Ҳенри Миллернинг фалсафасини тўғон қилиб қўймоқчи бўлади. Токи (искирт бўлса ҳам!) ҳаёт ўша ҳандаққа оқиб кетмасин. Лекин тўғон қачонгача бу ҳаётни тўсиб тура олар экан? Афсуски, буни НИМАрса ҳам, ўша оқим ичида сузиб юрган қаҳрамон-муаллиф Ҳенри ҳам билмайди...

Бир китобнинг ўйлагани шунчалик бўлар.
Яна нимани ўйлатиб кўрамиз?
Деворнимй?
Қулоғига пахта тиқиб олиб ўйлаётган девор!
Ўйлайвериб сочлари оқариб кетган девор.
Ёки Широққа ўхшаб қулоқлари кесиб ташланган чолдеворни гапиртирайликми?
Иккиланаётган НИМАрса.

Иккиланаётган НИМАрса билан НИМАҲАҚДАЁЗИШКЕРАКни ўзаро учраштириб қўйсак, нима бўларкан? Дарвозани, майли, шоир оча қолсин. Воқеалар ривожига дамодам аралашавериш ўқувчининг ҳамиятига тегишини у яхши билади. Бироқ, фаолият у ёқда турсун, тузукроқ ўйлаб кўришни ҳам эплолмайдиган НИМАҲАҚДАЁЗИШКЕРАКка астойдил ёрдам бергиси келади. Ўйлашни, ўйлаганда ҳам чуқу-у-урр ўйлашни НИМАрсага чиқарган.

Дарвоза ҳам очилди, дейлик. Лекин ташқарида ҳеч КИМарса бўлмаса-чи?! Унда НИМАҲАҚДАЁЗИШКЕРАК нима қилади? Дарвозани муштлари қонаб кетгунча беҳуда ураверганидан пушаймон қилиб юрмайдими? Балки, унинг ўша пушаймони ҳақда ёзиш керакдир? Ўзиниўзи бир бало қилиб қўйиши мумкин-ку у! Ё шоир бунинг олдини олиш ҳамда унга далда бериш учун ўзи кўрган тушини, ҳа, ҳа, ўша даҳшатли тушини сўзлаб берсинми? Балки, у шунда ўзидан ҳам умидсизроқ ва бахтсизроқ кимсалар борлигидан таскин топар...

...Ўшанда кеч куз эди. У (шоир) дўстлари билан олис бир тоғли қишлоққа меҳмонга бориб, ўша ерда тунаб қолади ва бир туш кўради. Эмишки, у ҳомиладор бўлибди. Кунлар ўтиб, ойлар ўтиб (туш-да!) куни етиб, кўзи ёрибди. Қараса, ўғиллик бўлган эмиш. Хижолатданми, номусданми, эркаклик нафсонияти қўзғалибми, ишқилиб, шу куни у ўз боласини оёқлари остига олиб, эзғилаб ташлабди. Эзғиланган боланинг жасади балчиққа айланиб қолганидан қўрқиб кетган шоир бечора ўз қичқириғидан уйғониб кетибди...

НИМАҲАҚДАЁЗИШКЕРАКка бу ҳам маъқул келмайди. Энсаси қотиб кетганини билдирмасликка ҳарчанд уринмасин, тиришиб кетган пешонаси фош қилиб қўяди. Шоир кейин нима бўлганини ҳикоя қилиб бериш учун ўзида ортиқ рағбат сезмайди. Тўғри-да, сен у ярамаснинг кўнглини кўтариш учун ўлиб-тирилиб, сувларга ҳам ишонмаган тушингни айтиб берсанг-у, энсасини қотириб ўтираверса, алам қилмайдими? Дарвозани очиб берганингга минглар пушаймон бўласан. Ётаверсинди ўша қонаб кетган муштлари билан дарвозани тақ-қиллати-и-и-ибб!..

...Йўқ, шоир тушдан кейин нима бўлганини, барибир, айтади. НИМАҲАҚДАЁЗИШКЕРАК ичкарида дарвозани очолмай хуноб бўлиб ўтирганда ташқаридан қадам товушлари эшитилган КИМарса ёки НИМАрсани излаб топган куни барини айтиб беради. Муҳими, НИМАҲАҚДАЁЗИШКЕРАКка ўхшаб унинг борлигига шубҳа қилиб ёки ишонмай қолмаса бўлгани. Ундай деса, зикр ҳақидаги гапларни қаёқдан олди? Зинапояни-чи?

Уни топса бўлди, олам — гулистон. Лекин тополмаса-чи? Унда нима қилади? Балки, ёзиши керакдир? Лекин...

Нима ҳақда ёзиш керак?

НИМА ҲАҚДА ЁЗИШ КЕРАК?
НИМАҲАҚДАЁЗИШКЕРАК...

Зиё БУНЁДОВ

ХОРАЗМШОҲЛАР ДАВЛАТИНИНГ ТАЯНЧЛАРИ

Озарбойжонлик шарқшунос олим Зиё Бунёдов кўплаб салмоқли тадқиқотлар муаллифи. Унинг «Отабейлар давлати», «Ануштегинлар — хоразмшоҳлар давлати» китоби, Шиҳобиддин Муҳаммад ан-Насавийнинг «Жалолиддин Мангубердининг ҳаёти йилномаси»нинг таржимаси тарихимизнинг муҳим даврларини ёритади.

Олим «Хоразмшоҳлар давлати» асарини кўплаб тарихий маълумотларга асосланган ҳолда яратган. У хоразмшоҳлар сулоласининг давлат тепасига келиши, уни идора қилиши, катта буюк салтанатга асос солиши, бу давлатда илм-фан, маданият, санъатнинг равнақи, мамлакатнинг таназзулга юз тутиши ҳақида ёзади.

Муштарийлар эътиборига тарихчи олимнинг «Хоразмшоҳлар давлати» асаридан бир улушини ҳавола қиламиз. Унда хоразмшоҳларнинг давлат сиёсатида етакчи, таянч бўлган улуғ алломалар, шоирлар, адиблар, мударрислар, ҳуқуқшунослар ҳақида фикр юритилади.

ХОРАЗМШОҲЛАР ҲУКМРОНЛИГИ ДАВРИДА, айниқса Такаш ва Оловиддин Муҳаммаднинг султонлик пайтларида Хоразмда маданий ҳаёт ғоят юксалди. Биринчи навбатда, қасидагўй шоирлар ижоди ўзининг энг юқори чўққисига кўтарилди. Хоразм адабий мактабининг деярли барча вакиллари хоразмшоҳлар ҳузурида сарой шоирлари бўлиб, улар орасида энг кўзга кўринганй шоир ва ёзувчи Рашидиддин Муҳаммад ал-Умарий (таваллуди 1114—1116 йиллар, вафоти 1182—1183 йиллар), яъни халқ орасида бошқа ном билан машҳур бўлган Рашидиддин Ватвот эди (У хоксор, калбош, теззабон, кўзга кўп ташланавермайдиган кичик жуссали киши бўлиб, тахаллуси кўршапалак деган маънони англатган. Давлатшоҳ Самарқандий бу тахаллуснинг мазмунини фариштак — қалдирғоч деган маънода беради).

Аввал ўз юрти Балхда, кейин Хоразмда ғоят кенг доирада билим олган Ватвот хоразмшоҳлар Отсиз, Эл-Арслон, Такаш саройида қасидагўйлик бобида энг улуғ устод даражасига кўтарилади. Ватвот араб ва форс тилларида битиладиган расмий ёзишмаларнинг нозик усулини мукаммал эгаллаган, шу сабабли у саройдан айрим пайтларда узоқлашишига қарамай султонларнинг ҳурматли, ишончли кишиси бўлиб қолган эди. Яъни, учала хоразмшоҳ даврида ҳам саройда котиб ал-иншо бўлиб хизмат қилган.

Бўлажак иқтидорли шоир ва бадииятнинг сеҳрли оламининг нуктадони имом Рашидиддин Ватвот хоразмшоҳларнинг турли жойларга йўллайдиган мактубларини ғоят моҳирлик билан (саж қофиялик қилиб) битарди. У назмда ўзини бош устод деб этагини тутган шоирларга чинакам ҳомийлик қилган. У Ҳоқоний билан ғоят самимий муносабатда бўлган, лекин Ҳоқоний Ватвот устидан хоразмшоҳ саройининг югурдаги деб кулганидан ва унинг ижодини бошқа бир шоир — улуғ султон Санжар саройидаги қасидагўй Адиб Собир ат-Тирмизий ижодидан паст деб баҳолаганидан кейин бу самимий муносабатга путур етган. Шу сабабли Санжар Адиб Собирни хоразмшоҳ ҳузурига элчи қилиб жўнатганда, айни ана шу Ватвот Отсизга Адиб Собир элчи эмас, балки хуфя деб айтган. Яъни Адиб Собир хоразмшоҳнинг султон Санжарни ўлдириш тўғрисидаги планидан хабардор бўлиб, Санжарни огоҳлантирган айғоқчи деган фикрни хоразмшоҳга Ватвот етказган. Оқибатда Адиб Собир Амударёга чўктириб ўлдирилган.

Ватвот ўз асари «Ҳадойиқ ас-сеҳр фи дақойиқ аш-шеър» («Сеҳр боғлари ва шеър нозикликлари») асарини хоразмшоҳ Отсизга бағишлаган. Шунингдек, Ватвот Табаристон испахбоди Нусратиддин Абул Фатҳ Рустамга бағишлаб ҳам кўплаб қасидалар битган. Шу учун испахбод ҳам шоирга йилига 500 динор пул, бошдан-оёқ сарпо ва ясатилган от юбориб турган.

Ватвот асарлари орасида «Ар-Расойил» («Номалар») алоҳида қимматга эга. «Номалар» икки қисмдан иборат: биринчиси — ҳалифалар, ҳукмдорлар, султонлар, вазирлар, амирлар, вали, қози, муфтиларга ёзилган мактублар бўлса, иккинчиси — олимлар, давлат арбоблари, машҳур кишилар, шоирлар, дўстлари ва бошқаларга йўллаган хатларидир.

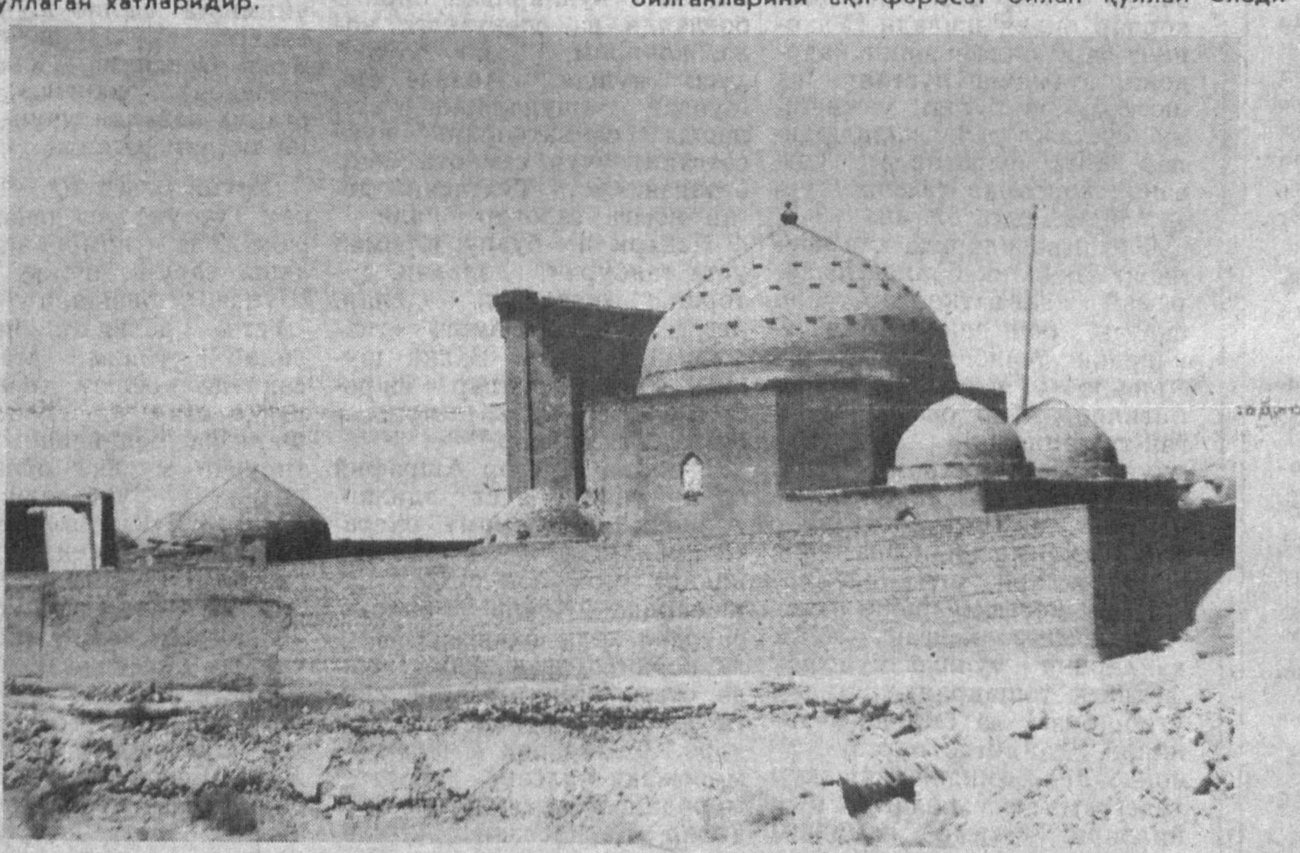

СУРАТДА: Султон Вайс хонақоси.

Исфаҳон адабий мактабининг машҳур намояндаларидан Жамолиддин Муҳаммад ибн Абдураззоқ Исфаҳоний ва унинг ўғли Камолиддин Исмоил Исфаҳонийдир. Жамолиддин камбағал ҳунарманд оиласида дунёга келган, кейин заргарлик қилган, миниатюрачи рассом бўлиб етишган. Ёшлик давридан шеърлар ёза бошлаган, амиру умароларга яқин бўлган кишиларни улуғловчи кўплаб асарлар ёзиб қолдирган, бироқ бирор саройда хизмат қилган эмас. Жамолиддин Озарбойжонга, Ганжага борган ва у ерда Низомий Ганжавий билан учрашган, шунингдек, Мозандаронда ҳам бўлган. Юртига қайтгач, ўз уйида умргузаронлик қилиб 1192 йилда (ҳижрий 588) дорул фанодан дорул бақога ҳижрат қилган.

Жамолиддин асосан қасида ва ғазаллар ёзган, қасидаларини турли тоифадаги амалдорларга бағишлаган, шулар орасида исфаҳонлик Саййид ва Хўжандийлар номлари кўплаб учрайди. Унга ўз даврининг улуғ шоирлари Анварий, Ватвот, Ҳоқоний ижодлари катта таъсир кўрсатган. Жамолиддин Исфаҳоний ўз ижоди билан ғазал жанрининг тараққиётига катта ҳисса қўшди.

Жамолиддиннинг ўғли — Камолиддин Исмоил (1172—1237 йиллар) ҳам таниқли қасидагўй шоир бўлган. У шеърларини араб ва форс тилларида битган. Камолиддин ҳам худди отаси каби сўфийлик тариқатининг аъзоси бўлган. Бироқ у тариқат аъзоси бўлишига қарамай нард ўйнашни ғоят яхши кўрган ва шароб ичиб, уни асарларида улуғлаган.

Камолиддин шеър ёзишни жуда ёшлигидан бошлаган, йигирма ёшида эса отаси ўлимига бағишлаб машҳур марсиясини битган. Саййидлар тоифасининг раҳнамолиги Камолиддиннинг танилиши учун яхши имкониятлар очиб беради, бироқ орадан кўп ўтмай рақибларининг туҳматларига дучор бўлади.

«Халлоқ ал-Маоний» лақабига эришган Камолиддин ўзининг кўплаб қасидаларини хоразмшоҳлардан Такаш, Оловиддин Муҳаммад, Жалолиддин Мангуберди, Ғиёсиддин Пиршоҳ, Форснинг отабеги Саъд ибн Занги ва унинг ўғли Абу Бакрга бағишлаган. Кейинчалик у замонасининг машҳур шайхи Шиҳобиддин Умар ибн Муҳаммад ас-Суҳравардий таъсирига берилади ва бу унинг ижодида ўз ифодасини топади.

Камолиддин Исфаҳон мўғуллар томонидан босиб олинган вақтда, 1237 йилнинг 21 декабрида бойлик излаб кирган мўғул лашкари томонидан ўлдирилади. У охирги рубоийсини ўзининг қони билан ёзган дейишади.

ЎША ДАВРНИНГ ТАНИҚЛИ шоирларидан бири султон ал-фудола («олийҳимматлилар султони») Асириддин Абулфазл Муҳаммад ибн Тоҳир Ахсикатийдир. Унинг вафоти 1184 йил (Давлатшоҳ Самарқандий унинг вафотини 1174 йил деб кўрсатади). У Фарғонанинг Ахсикат шаҳрида таваллуд топган. Лекин Аксикатий ўзига муқим раҳнамо тополмай кўп жойларга кўчиб яшашга мажбур бўлган, жумладан Озарбойжонда ҳам бўлиб, маҳаллий бекларга атаб қасидалар битган. Асириддин Ахсикатий бадиий маҳоратда улуғ устод даражасига эришган ижодкорлардан бўлиб, Ҳоқонийга ғоят яқин услубда асарлар яратган.

Хоразмшоҳлар ҳукмронлиги давридаги атоқли шоирлардан яна бири Ғиёсиддин Абулмажид Муҳаммад ибн ал-Ҳасан ибн Иброҳим ал-Жандийдир. Ибн ал-Фуватийнинг ёзишича, «у замонасининг энг ажойиб, нозиктаъб шоирларидан бўлиб, шеърлари ҳам ғоят гўзалдир». Шунингдек, Фахр ал-Машойих Абулқосим Али ибн Муҳаммад ибн Али ал-Адибий ал-Хоразмий (вафоти 1165 йил), Фахр ал-Афадил Абу Ҳафс Умар ибн Муҳаммад ибн Умар ал-Хоразмий (1155 йилда ҳалок бўлган), асли Самарқанднинг тоғлиқ жойларидан бирида таваллуд топган Камолиддин Абулфараж Юсуф ибн Маҳмуд ибн Аҳмад ас-Самарқандий, Мўъайяниддин Абусаъд Иброҳим ибн Фарис ибн Рустам ал-Хоразмий кабилар ҳам Хоразмнинг атоқли шоир ва адиблари саналганлар.

Тарихий манбаларга чуқурроқ назар ташласангиз, хоразмшоҳлар давлатида илм, маданият, ижтимоий ва сиёсий ҳаётда ўзидан ёрқин из қолдирган кўплаб алломалар, шоирлар номларига дуч келасиз. Улардан айримлари ҳақида тўхталиб ўтамиз.

Ал-Ҳаким Али ибн Муҳаммад ал-Ҳижозий ал-Қаъний ҳақида Ал-Байҳақий бундай деб ёзади: «У тиб илмини мукаммал биладиган ва билганларини ақл-фаросат билан қўллай оладиган ғоят ҳурматли табиб эди. Унинг тиб илмига ва касалларни даволаш амалиётига оид илмий рисолалари мавжуд. У улуғ султон Санжарнинг муборак номига «Китоб мафохир ал-атрок» («Туркларнинг ажойиб фазилатлари ҳақида китоб»)ни яратди. Оламнинг адолатпарвар ҳукмдори хоразмшоҳ Отсиз ибн Муҳаммадга бағишлаб эса «Китаб фил-ҳикма» («Донишмандлик китоби»)ни ёзди. У 90 йил умр кўрди ва ҳижрий 546 (милодий 1150) йил дорул бақога ҳижрат этди. Ал-Қаъний Умар ал-Хайёмнинг шогирдларидан бири эди».

Файласуф Баҳовуддин Абу Муҳаммад Абдулжаббор ибн Абдулжаббор ибн Муҳаммад Собит ал-Ҳарақийни ҳам Байҳақий бизга шундай таништиради: «У Марвнинг алломаларидан бири бўлиб, фалакиёт ва мантиқ илмига оид рисолалари бор эди. Оламнинг адолатпарвар ҳукмдори хоразмшоҳ (Отсиз) уни Хоразмга 1141 йилнинг октябрида илмий ишларидан фойдаланиш учун олиб келган. Шунингдек, унинг тарихга оид асарлари ҳам бор».

Абул Мафахир Муҳаммад ибн Муҳаммад ибн Абдужалил ал-Умарий ал-Котиб ал-Бухорий ал-Хоразмшоҳий. У лақабига кўра хоразмшоҳлар салтанатида (аниқроғи Отсиз даврида) котиблик мансабини эгаллаган. У ҳақида Байҳақий бундай деб ёзади: «Имом рутбасидаги улуғ ва ҳурматли амир, давлат ва дин равнақи, ислом ва мусулмонлар бахт-саодати учун курашчи. Султонлар ва ҳоқонларнинг меҳрини қозонган, оламдаги барча подшоликларда сўзамоллиги, гапга чечанлиги билан танилган, услубият ва нотиқлик санъатларини мукаммал эгаллаган зот эди... У, Оллоҳга ҳамду санолар бўлсинким, Хоразм ва Хуросондаги аҳли илмга етакчилик қиларди».

Ал-Амир ас-Саййид ал-имом Зайниддин Исмоил ибн ал-Ҳасан ал-Ҳусайн ал-Журжоний ат-табиб. «У табобат илмини ва бошқа фанларни ўзининг ўлмас асарлари билан шон-шуҳрат чўққисига кўтарди. Мен уни 1136 йилда Сарахсда кўрдим, — деб ёзади Байҳақий. — У кексайиб қолган эди. Унинг ҳаётининг кўп даври оламнинг адолатпарвар ҳукмдори хоразмшоҳ Отсиз салтанати билан боғлиқликда кечди. У Хоразмда «Ат-Тибб ал-мулуки» («Шоҳлар табобати»), «Китаб ал-аград» (Интилиш»), «Китаб фир-р-радд ала-л-фаласифа» («Файласуфларга раддия»), «Китаб тадбир йаум ва лайла» («Кун ва туннинг тадбирлари»), «Китаб васифнома» («Ўсмирлик ҳақида китоб») каби илмий ишларини яратди. Унинг асарларининг шуҳрати олийшон эканлиги хусусида ҳурмат билан гапирадилар, зеро, улар ғоятда ўқишли китоблардир. Ғоят ишончли одамлар орқали унинг ниҳоятда хушмуомала ва хушахлоқ киши бўлганини эшитганман».

Абул Ҳасан ибн Абу Али ибн Мунтажоб Али ибн Муҳаммад ибн Арслон ибн Муҳаммад ал-Хоразмий. Беқиёс шоир. У 1141 йилнинг октябрида хоразмшоҳ Марвга юриш қилганида ҳалок бўлган. «Абул Ҳасан «Хоразм тарихи» асарининг муаллифидир», деб хабар беради Ёқут.

Абул Ҳасан Али ибн Муҳаммад ибн Али ибн Аҳмад ибн Марван ал-Умроний ал-Хоразмий — адиб, Ҳужжат ал-афадил саййид ал-удаба ва фахр ал-машойих лақабига эришган зот. Хоразмда 1164 йилда вафот этган. Абул Ҳасан адаб борасида Маҳмуд ибн Умар ал-Замахшарийдан сабоқ олган. У, айни пайтда, шоир сифатида ҳам танилган. Унинг қасидаларидан бирини Ёқут Ҳамавий ўз асарида келтиради.

Абу Муҳаммад Маҳмуд ибн Муҳаммад ибн ал-Аббос ибн Арслон ал-Аббосий ал-Хоразмий. Таваллуди 1099 йил, вафоти 1172 йил. Илоҳиётчи олим ва тарихчи. Тарихчи Ас-Субкининг хабар беришича, фиқҳ илми бўйича «Ал-кафи фил-фиқҳ» китобининг ҳамда тарих бўйича «Тарих Хваразм» асарининг муаллифидир.

Абул Карам Абдусалом ибн Муҳаммад ибн Абул Ҳасан Али ал-Хижжий ал-Фирдавсий ал-Хоразмий ал-Андарастоний. (Баъзи манбаларда ал-Андарасфоний деб ёзилади). Андарастон — Гурганж яқинидаги қишлоқлардан бири бўлиб Абул Карам ўша ерда яшаган. У 1142 йилда Ҳадислар тўпламини тузган ва биографик луғат яратган.

Фахриддин Абу Абдуллоҳ ибн Муҳаммад ибн Умар ар-Розий. Йирик олим. У хоразмшоҳ Такаш учун «Жавами ал-улум» («Фанлар тўплами») номи остида қомус тузиб берган.

Оловиддин Абулфатҳ Муҳаммад ибн Абдулҳамид ал-Ҳусайн ал-Асмондий ас-Самарқандий фақиҳ ал-муназир ал-алам деган лақабга эга эди. У асли самарқандлик бўлиб, ўз замонасининг етук фақиҳларидан саналарди. Тарихчи Тож ал-Ислом Абу Саъид ас-Самъаний у ҳақда бундай деб ёзади: «Мен у билан Самарқандда учрашдим ва суҳбатига муяссар бўлдим. Бироқ ундан ўзим истаган ва хоҳлаган саволларга жавоб ололмадим, чунки у аввал эшитганимдек, шаробга ўч одам экан. У менга бундай деди: «Дунёда инсон фақат икки нарсадан — китоблар ва шаробдангина ором олиши мумкин». У 1095 йилда таваллуд топиб, 1142 йилда вафот этди. У «Мухталиф ар-ривойа Интикаъ хаср ал-масъаил ва қаср ад-далъаил» деб номланган асарини яратди».

ОЛОВИДДИН АБУ ТОҲИР Муҳаммад ибн Маҳмуд ат-Таржумон фақиҳ ва адиб эди. «У Замахшарий асарларининг тарғиботчиси эди. Оловиддин Хоразм Журжониясида 1247 йилнинг 10 майида дорулфанодан дорулбақога етишди», деб ёзади ибн-Фуватий.

«Фахр ал-Хаваразм» (Хоразмнинг фахри) «ар-Аллама» (аллома) Жароллоҳ Абулқосим Маҳмуд ибн Умар ибн Муҳаммад ал-Хваразмий аз-Замахшарий Хоразмнинг буюк қомусий олимларидан биридир. У 1075 йилнинг 18 мартида таваллуд топиб, 1144 йилнинг 13 июнида вафот этди. У ан-Нахавий ва ал-Луғавий лақабларига эришган зот эди. Унинг асарлари ниҳоятда кўп бўлиб, илоҳиёт, услубиёт, фалакиёт ва бошқа фанлардан даврининг етук билимдони бўлган.

Абулмаъаййид ал-Муваффақ ибн Аҳмад ал-Маккаий Хоразмда «Ахтаб Хваразм» (Хоразмнинг олийшон нотиғи) ва «Садр ал-аъимма (имомлар садри) деб ном олган энг улуғ мударрислардан эди. «Абулмуъаййид аз-Замахшарийнинг энг иқтидорли шогирдларидан бўлиб, худди устози каби араб тилини мукаммал биларди, адиб, шоир сифатида танилган, шунингдек, ислом тарихи тўғрисида бир қанча асарлар иншо этганди», деб хабар беради ибн-Фуватий.

Малик Нусратиддин Ҳамза ибн Муҳаммад ибн Умар ибн Ҳамза ан-Насавий Наса шаҳрининг ҳокими бўлиб, ўз даврининг ғоят билимдон кишиси эди. У ан-Насавийнинг ёзишича: «Қадр-қиммат бобида мўъжизакор, саховат бобида денгиз мисол инсон. У Абу-л-Ала ал Маъаррийнинг «Сакт аз-занд», ал-Утбийнинг «Ал-йаминий», Фахриддин ар-Розийнинг «Ал-мулаххас», аш-шайх ар-раис Ибн Синонинг «Ал-Ишорат» асарларини ёд билган. Унинг араб ва форс тилларидаги девон тартиб берилган шеърлари ҳам мавжуд. Ғоят сеҳргарона, булоқ суви каби тиниқ, ниҳоятда гўзал битилган ёзишмалари (номалари)дан шимол шабадаларининг муаттар ҳидлари анқиб туради. У Хоразмга келганидан бошлаб қадимий фанларни ўрганишга киришди ва бу учун ўн тўққиз йилини сарфлади. Ўзини қадимий фанлар уммонида ғаввосдек сезарди ва илми билан бу фанларнинг қадр-қимматини янада юксалтирди. Унинг юлдузларга қараб айтганлари камдан-кам амалга ошмай қоларди».

Сирожиддин Ёқуб ас-Саккокий ас-Садр ал-аллама («Алломаларнинг алломаси»). Ан-Насавийнинг хабар беришича, «Хоразмнинг улуғвор, нуфузли кишиларидан бири, асосий фанларнинг чуқур билимдони ва санъат соҳасининг устивори. Одамлар унинг камолот чўққисига эришганлиги ҳақида ишонч билан, бир нафаси ила оқиб турган сувни тўхтатиб қўяр, баъзи юлдузларни сеҳрлаб бошқа жойга силжитиб юборар эди, деб айтишади. У санъат оламида ва мўъжизакор ижод жабҳасида етакчи бўлган илмларнинг барча соҳаларида асарлар яратиб шуҳрат қозонганди. Фалакиёт илмини яхши билгани сабабли улуғ султон Оловиддин Муҳаммад ва унинг онаси Туркон хотун қошида фахрий ўрин эгаллаганди».

Кўз касалликлари бўйича атоқли табиб самарқандлик Зайниддин ҳам хоразмшоҳларга яқин бўлган. У хоразмшоҳлар давлати ҳалокатга учрагандан сўнг Чингизхон хизматига ўтган. Ал-Насавийнинг ёзишича: «У ҳатто Чингизхоннинг кўзини ҳам даволаган».

Абу Иброҳим Исмоил ал-Журжоний эса ўзининг «Китаб ал-аград ат-тиббия ва-л-мабахис ал-алаъия ал-Хоразмшоҳия» деб аталган тиббий трактатини хоразмшоҳ Отсизга бағишлаган.

«Хоразм, тарихий манбаларда хабар беришича, «барча даврларда, — деб ёзади Ватвот «Расойил» асарида, — алломалар, олимлар тўпланадиган, донишмандларнинг карвонлари келиб тўхтайдиган маскан бўлган». Бухоро эса ал-Қазвиний Закариёнинг айтишича: «Ҳамма вақт уламолар йиғиладиган жой бўлиб, у илм-фанни мувофиқлаштириб турувчилар ва улуғвор кишилар юртига айланган».

Хоразмшоҳлар давлати таркибига кирувчи шаҳарларда таълим олган кўплаб алломалар кейинчалик Шарқнинг бошқа кўплаб мамлакатлари ва шаҳарларида мударрислик фаолиятини давом эттирганлар.

Заҳириддин Муҳаммад ибн Умар ибн Муҳаммад ал-Бухорий ан-Навжободий. У Бухоро яқинидаги Навжобод қишлоғидан чиққан, Бағдодда мударрислик қилган. Олим Нажи Маъруфнинг хабар беришича, у ердаги ал-Мустансария мадрасаси кутубхонасида ҳозир ҳам унинг «Кашф ал-ибҳам ли-дафъ ал-авҳам» деб номланган асари сақланмоқда.

Яна Нажи Маъруфнинг айтишича, мана шу кутубхонадаги китоблар орасида «оламнинг фақиҳи» Таха ибн Иброҳим ибн Аҳмад ибн Исҳоқ шайх имом Зайниддин Абу Бахр ал-Бухорийнинг ҳам 20 томга яқин асарлари сақланмоқда. У 1252 йилда вафот этган. «Китаб фи-л-адабийат» асарига унинг ҳикоятлари, шеърлари, мактублари жамланган. У асарларини мазкур кутубхонага ўзи совға қилган.

Рукниддин Абу Ҳамид Муҳаммад ибн ал-Амид ал-Ханафий ас-Самарқандий сўфийлар иттифоқи «ал-амидийа»нинг асосчиси бўлган ва кўплаб асарларнинг муаллифидир. У 1218 йилда Бухорода вафот этди, деб ёзади тарихчи ал-Ханбалий.

МАЖИДДИН МУҲАММАД АН-НАСАВИЙ хоразмшоҳ Оловиддин Муҳаммаднинг салтанатига бағишлаб форс тилида «Шаҳоншоҳнома» шеърий асарини битган. Бу асарда хоразмшоҳнинг бошқа давлатларни босиб олишдаги ғалабаларини улуғлаган. Авфий бу ҳақда ёзар экан, Мажиддинни 1204 йилда Наса шаҳрида кўрганини эслатиб ўтади. Авфий, шунингдек, араб тилида «Хоразмшоҳлар тарихи» асарини ёзган Саййид Садриддин Нишопурийни ҳам яхши билиши ҳақида маълумот беради. Авфийнинг айтишича, Садриддин юқоридаги асаридан ташқари, араб, баъзан эса форс тилларида ҳам шеърлар ёзган.

Ал-Мажид ал-Мутарризий ан-Нахавий ал-Хоразмий ўз даврининг грамматикасини чуқур билган машҳур алломалардан бири эди. У Ибн ал-Асирнинг ёзишича, 1209 йилда вафот этган.

Муҳаммад ибн Нажиб Бакрон 1208—1209 йилларда хоразмшоҳ Оловиддин Муҳаммад учун оламнинг харитасини тузиб берган ва унга изоҳловчи текст битган. Бу изоҳли текст «Жаҳоннома» деб аталган, у шу номдаги асар сифатида машҳур бўлган.

Мадрасаларга мударрис ва имомлар султонлар ёки уларнинг жойлардаги вакиллари томонидан махсус фармонлар асосида тайинланган. Шарқшунос олим Хорст хоразмшоҳлар салтанатидаги ана шундай бир неча фармонлар хусусида маълумот беради. Масалан, хоразмшоҳ Эл-Арслоннинг 1162 йил август-сентябр ойларидаги фармонига кўра Ҳоқон Абул Музаффар Тамғоч Бўғрохон Иброҳим ибн Сулаймон бошқа лавозимлари билан бирга Туркистонда мударрислик қилиши ҳам тайинланган. Шунингдек, хоразмшоҳ Отсизнинг мударрислик мансабига тайинлаш тўғрисидаги фармони тексти ҳам сақланган. Жумладан, унда шундай дейилади: «Фалончининг отаси Марв мадрасасида кўп йиллар мударрис бўлиб хизмат қилди. Унинг оиламиз билан алоқалари мустаҳкам эди. Фалончи отаси вафотидан кейин саройга келди ва Олий йиғин (Мажлис)га қатнашишига рухсат берилди. Эндиликда у отасининг мадрасасида мударрислик қилиш учун тайинланди. Мадраса вақфи унинг тасарруфига берилади. У вақф маблағларини вақф ҳужжатларида кўзда тутилган муҳим ишларга, шунингдек, иморат қуриш, зироатлар етиштиришга сарфламоғи керак. Дини ислом йўлида хизмат камарини боғлаганлар, ҳуқуқшунослар, мадрасанинг барча талабалари ундан таълим олмоқлари, унинг барча анжуманларида иштирок этмоқлари шарт».

Баъзан мадраса вақфи учун бутун бир қишлоқ маблағи ажратилган. Масалан, Хоразмдаги Хотун Баха мадрасасининг вақфини Сакан Ахашк қишлоғи тўлаган.

Ал-Қазвиний Закариёнинг ёзишича, «Султон Оловиддин Муҳаммаднинг ҳукмронлиги даврида Шиҳобиддин Абу Саъд ибн Имрон ал-Хивақий хоразмшоҳлар давлатининг буюк арбобларидан бири бўлган. Уни ислом устуни ва давлат таянчи деб ҳам атаган». Ан-Насавий Шиҳобиддинни «атоқли ҳуқуқшунос, машҳур муфти» эканлигини айтади. «У султон ҳузурида шундай даражага эришдики, бундан бошқа даражани орзу қилиш мумкин эмас эди, зеро, фалакдан юқорига бўй чўзиш мумкин эмасди. Султон жиддий масалаларни у билан маслаҳатлашар, фикрларини эшитарди. У имомларни ўқитаётган пайтда эшиги олдида одатдагидек ундан маслаҳат олгани келган ҳар хил ҳукмдорлар, вазирлар, амирлар, юқори табақадаги кишиларнинг қатор турганларини кўп кўриш мумкин эди. У Хоразмнинг бешта мадрасасида мударрислик қиларди. У ҳеч қачон сабоқни тушунтириб бўлмагунча дарсни якунламас эди. Ва шундан кейингина султон одамлари у билан ҳар хил ишлар хусусида маслаҳатлашиш имконига эга бўлардилар.

Шиҳобиддин Хоразмда шундай бир кутубхона қурдирдики, бундай кутубхона на унгача, на ундан кейин қурилган бўлсин».

Қутбиддин Абу Муҳаммад Умар ибн Муҳаммад ибн Умар ал-Ансорий ал-Ақлий Ал-Бухорий Бухоронинг улуғ мударрисларидан эди. У 1200 йилда вафот этган. Ибн ал-Фуватий уни ўз шаҳрининг энг ҳурматли шайх-мударрисларидан бири, деб ёзади.

Мударрислик юксак унвон бўлиб, унга юқори раҳбарлик вазифаларидан истеъфога чиққан амалдорлар ҳам тайинланганлар.

Султонларга қарашли янги мадрасаларни қуриш дини ислом йўлида хизмат қилаётган атоқли, улуғ кишиларга топширилган. Масалан, Ватвот Хуросонда мадраса қуриш муфти имом Азизиддин Али Балхийга, Нишопурда мадраса бунёд этиш Нишопурнинг муфти ва мударриси имом Фахриддин Абу Собит Абулазиз ибн Абдулжаббор ал-Куфийга юклатилганини ёзади.

СЎНГГИ ИККИ ХОРАЗМШОҲЛАР даврида кўзга кўринган маърифатпарварлардан бири Муқаррабиддин Муҳаммад ибн Иброҳим ал-Паҳлавон ал-Хоразмий эди. У 1228 йилда вафот этган. «Султон Жалолиддин отаси, хоразмшоҳ Оловиддин Муҳаммад хотираси учун Исфаҳонда мадраса қуришни унга топширади. Қурилиш учун 30 минг динор ажратади. Бундан ташқари мадраса тезроқ қурилиб тугатилиши, мадраса ичидаги буюмлар — қандиллар, идишлар ва бошқа нарсалар тиллодан ясалиши учун Ироқдан олинадиган божлар ҳам унинг қурилишига сарфланган. Муқаррабиддин Исфаҳонда мадраса қурилишини бошлаган. «Мен тўрт ойдан кейин Исфаҳонга бордим ва у ерда мадраса деворларининг одам бўйи тикланганини кўрдим», деб ёзади ан-Насавий.

Хоразмшоҳлар ҳукмронлиги даврида мамлакатда илм-фан равнақи йўлида ана шундай кўп ишлар қилинди.

Камол МАТЁҚУБОВ таржимаси

БОБУРХОНЛИК БЎЛИБ ЎТДИ

Яқинда Низомий номидаги Тошкент Давлат педагогика институтида буюк ўзбек шоири, давлат арбоби, саркарда, мутафаккир Заҳириддин Муҳаммад Бобур ижодига бағишланган бобурхонлик анжумани бўлиб ўтди. Йиғинда олим ва санъаткорлардан Зикир Муҳаммаджонов, Абдурашид Абдуғафуров, Муҳаммаджон Абдуқундузов, шоир ва ёзувчилардан Хайриддин Султон, Хуршид Даврон ва бошқалар иштирок этдилар. З. Муҳаммаджонов ҳамда М. Абдуқундузов йиғилганларга ўзбек саҳнасида Бобур сиймосининг яратилиши ҳақида гапириб бериб, саҳна асарларидан парча ўқиб беришди. Ёзувчи Х. Султон Бобур изидан амалга оширилган илмий-амалий экспедициянинг фаолияти ҳақида, Х. Даврон, Ҳайдар Муҳаммад эса Бобур бадиияти, ўзбек адабиётида улуғ бобомиз сиймосини яратилиши хусусида сўз юритишиб, ватанпарварлик руҳидаги шеърларидан ўқиб бердилар.

Шундан сўнг ўзбек ва қозоқ филологияси факултетининг толибалари Бобур ғазалларидан қироат қилишди. Халқимизнинг севимли ҳофизи, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Фахриддин Умаров ва иқтидорли хонанда Даврон Қодиров шоир ғазалларидан қўшиқлар ижро этдилар.

Ушбу шеърий, мусиқий гурунгни ўзбек классик адабиёти кафедрасининг мудири, филология фанлари доктори, профессор Ҳамиджон Ҳомидов олиб борди.

БЕМОРНИ ЮРАК БИЛАН ДАВОЛАЙДИЛАР

Карим ёшлигида кимёгар бўлишни орзу қиларди. Аммо, тасодифан бир куни отаси бетоб бўлиб қолади. Оғриқнинг зўридан ранглари ўчиб кетади. Шунда қўшнилари шифокор Абдулла Ҳошимов беморни даволай бошлайди. Йўлдош ака тез кунда оёққа туради. Бу воқеа Каримга қаттиқ таъсир қилади. У тиббиётнинг кучига қойил қолади. Шундан сўнг врач бўлишга қатъий аҳд қилади.

Карим Йўлдошев ишчи оиласида дунёга келди. Отаси деҳқон бўлган, коллективлаштиришга иштирок этган, темир йўлда, чўян эритиш заводида ишчи бўлиб ишлаган. Онаси Холниса опа оила юмушлари билан банд бўлган. Йўлдош ака оиласига, фарзандлари тарбиясига қаттиққўллик билан қараган. Шу сабабли улар одобли, билимдон кишилар бўлиб етишишган.

Карим 1957 йили Тошкент тиббиёт институтини аъло баҳолар билан тугатади. Сўнг «Мирзачўлдаги қўриқ ва бўз ерларни ўзлаштириш тўғрисида»ги қарорига кўра Сирдарё вилоятининг Ленин номидаги жамоа хўжалигига йўлланма билан боради. У ердаги қишлоқ шифохонасида бош шифокор бўлиб иш бошлайди. Шароит оғир, қулайликлар йўқ эди. Ишни йўлга қўйиб улгурмасданоқ унга оғир аҳволдаги ўсмирни олиб келишади. У мотоцикл билан тракторга урилиб бош суяклари синган ва кўп қон йўқотган эди. Ёш шифокор уни даволаб оёққа турғизади. Шундан бошлаб унинг ўзига нисбатан ишончи ортади.

— Бизнинг асосий мақсадимиз чуқур билим олиш, халққа чин дилдан хизмат қилиш эди, —дейди Карим ака. — Бусиз келажагимизни тасаввур қилолмасдик. Биз, талабалар дарсдан сўнг трамвайда кетаётиб ҳам дорилар, касалликларни қандай даволаш тўғрисида баҳслашиб қоларди. Ҳозир бундай ҳолни кўрмайсиз. Ҳамма ўзи билан ўзи овора бўлиб қолган. У пайтлар таниш-билиш қилиб баҳо олиш ҳеч кимнинг хаёлига келмасди.

Москвада шифокорлар малакасини ошириш марказий институти бор. Карим Йўлдошев шу институтга боради. Унга аввалига академик Иосиф Кассирский, кейинроқ эса академик Эргаш Отахонов раҳбарлик қилишади. У устозлари кўмагида 1964 йили номзодлик, сўнг 1970 йили докторлик ишларини ёқлайди.

У Тошкентга қайтиб келиб, тиббиёт институтида ва шифокорлар малакасини ошириш институтида дарс бера бошлайди. Соғлиқни сақлаш вазирлигида бош терапевт, вазир ўринбосари бўлиб ишлайди. 1973 йилдан бошлаб ҳозиргача шифокорлар малакасини ошириш институтида кафедра мудири. Шу билан биргаликда Семашко номидаги саломатликни тиклаш ва жисмоний терапия илмий-тадқиқот институтига раҳбарлик қилиб келмоқда.

— Биз советлар даврида ўқиб, ўсдик. Бепул тиббий хизмат кўрсатиш руҳида тарбияландик. Бизга пул олиб тиббий ёрдам кўрсатиш ёт эди. Мен Швеция, Япония, Франция, ГФР, Сурия, Ҳиндистон каби чет мамлакатларда бўлдим. Тиббиёт соҳасида бой мамлакатлар катта имкониятга эга эканлигини кўрдим. Ўта замонавий асбоб-ускуналар билан жиҳозланган шифохоналарда ишлаш қулай. Аммо бир нарсани ёддан чиқармаслик керак: шифокор учун энг асосийси чуқур билим ва тажрибадир. Асбоблар эса бизга кўмакчи вазифасини ўтайди. Биз ҳозир бошқача фикр юритаётган социализм даврида кичик бўлинмалардан бошлаб, ихтисослаштирилган шифохоналаргача тиббий ёрдам кўрсатишнинг бир хил тизими мавжуд эди. Лекин уларда шароит анча ночор бўлиб, соғлиқни сақлаш соҳаларига жуда оз миқдорда маблағ ажратиларди. Бу маблағ билан чет элдагилар каби шароитни яратиш, ёки жиҳозлар сотиб олишнинг иложи бўлмаган.

Ҳозирги бозор иқтисодиёти шароитида тиббиёт соҳасида ҳам жиддий қийинчиликлар юз бераяпти. Ажратилаётган маблағ фақат ойлик тўлашгагина етади, холос. Бу ҳол тезда ўнгланиб кетар. Шунда шифохоналаримизга етарлича замонавий жиҳозлар сотиб олиш имконияти туғилар. Ҳозирча Ўзбекистонда жуда кам турда ва миқдорда дорилар ишлаб чиқарилаяпти. Бу соҳани кенгайтириш керак. Дори сотиш бўйича жаҳон бозорида илгарилаб кетган Германия каби мамлакатлар билан узоқ муддатли шартномалар тузиш лозим.

Ўзбекистонда 300 дан ортиқ минерал сув манбалари бор. Бу шифобахш сувлар билан ўнлаб касалликларни даволаш мумкин. Бугунги кунда Кисловодск сингари узоқ жойларга ҳамма ҳам бора олмайди. Шу сабабли кўпчилик Семашко номидаги шифохонага мурожаат қилишяпти.

— Биз минерал сувларни сотишга тайёрлайдиган 7та завод қурмоқчимиз, — дейди Карим ака. — 34 турдаги доривор ўсимликлардан ичимлик тайёрлаймиз. Бу усул билан даволашнинг афзалликлари кўп.

Карим Йўлдошев 8та ихтиро ва 12та рационализаторлик таклифларининг муаллифи. У кишининг таҳририда остида кўплаб асарлар, методик тавсиянома лар нашр қилинган. «Сурункали колитлар ва йўғон ичак дискинезияси», «Сурункали сариқ касаллиги ва жигар циррози», «Электр ва фонокардиография бўйича қисқача қўлланма», «Кардиологлар йўлдоши» ва бошқа шу сингари ўнлаб монографиялари ёш шифокорларнинг кундалик қўлланмасига айланган. У кишининг раҳбарлигида 7 та докторлик ва 38 та номзодлик ишлари ёқланган.

Карим аканинг оиласида ҳамма шифокор. Турмуш ўртоқлари Сайёра опа, ўғиллари Акмал, Ёркин, қизлари Дилдора, Севара — ҳаммалари шу касбни тутишган. Фарзандлар оталари изидан боришган. Уларга маҳалла-кўй, таниш-билишлари чин дилдан ҳавас қилишади. Карим ака юрак шифокори. У кишининг ажойиб бир гаплари бор: «Юракни юрак билан даволайдилар». Ҳа, беморни юрак билан даволайдилар. Карим аканинг юраклари доимо бақуват бўлсин!

Сергей ТАТУР

САКСОН ЁШЛИ «ТУРОН»

«ТУРОН» ЖАМИЯТИ, «Турон» театри гуруҳи, «Турон» кутубхонаси ва қироатхонаси, «Турон» газетаси. Бу номлар билан аталувчи маърифат масканлари асримиз бошида халқимизнинг маънавий уйғонишида, камолотида муҳим аҳамият касб этди. Уларнинг вужудга келиш тарихини, фаолиятини бир-биридан айри ҳолда таҳлил қилиш мумкин эмас. «Тошкент, Эски шаҳар, миллий буржуазия зиёлилари (жадидлар) 1911 йилда саноеъ нафиса ҳамда маориф ишларини тараққий қилдириш ниятида «Турон» номида бир жамият очдилар». («Маориф ва ўқитғувчи» журнали, 1929 йил, 6-сон, 17-бет).

Зиё масканининг дастлабки кўриниши

Чикагонинг Иллинойс штатидан келиб ЎзФА Тарих институтида илм олаётган Мариан Камп кутубхонанинг доимий ўқувчиларидан.

«Турон» жамияти халқимиз истиқболи учун жон фидо қилган Мунавварқори Абдурашидхонов, Абдулла Авлонийлар томонидан ташкил этилди. 1913 йили бу жамият қошида Абдулла Авлоний бошчилигида театр ҳаваскорларининг «Турон» гуруҳи ташкил топди ва биринчи асари сифатида Беҳбудийнинг «Падаркуш» драмасини «Колизей» театри саҳнасига олиб чиқди. 1914 йилда театр жамоасига атоқли режиссёр Маннон Уйғур, Шамсиддин Шарафиддинов — Хуршид, Низомиддин Хўжаев, Сулаймон Хўжаев, 1916 йилдан Шокиржон Раҳимий, Ғулом Зафарий келиб қўшилдилар. Аммо ўзбек тилида яратилган ўзбек муаллифларининг саҳна асарлари етишмас эди. Шу муносабат билан «Турон» жамияти қошида 1913 йилда ўзбек зиёлиларининг саъй-ҳаракати билан «Турон» кутубхонаси ва қироатхонаси ташкил топди. Ушбу кутубхонага озарбойжонча, татарча, туркча драматик асарлар, маориф ва маданиятга оид китоблар, мажмуалар тўпланди: «Ўзбекча театру китоблари йўқлиги сезила бошлагач, озарбойжонча ва татарча пьесалардан турмушимизга бир оз тўғри келатурғонларини таржима этиб, ўйналди ҳам. Абдулла Қодирийнинг «Бахтсиз куёв», Ҳожи Муйин Шукрулло афандининг «Мазлума хотин»и босилиб чиқиб, ҳалиги йўқлиқни бир оз борлиқға чиқара олдилар». («Ўзгаришчи ёшлар» журнали, 1924 йил, 2-сон, 12-бет).

Кутубхона ва қироатхонанинг мустаҳкам, бой китоб фондини вужудга келтиришда «Турон» жамияти аъзоларининг, маорифпарварларнинг, баъзи бир зиёли бойларнинг вақф қилиб қолдирган китоблари, маблағлари муҳим аҳамият касб этди. 1914 йилда «Турон» кутубхонасига «Маҳсидўзлик» маҳалласидан чиққан биринчи ўзбек театр танқидчиси Мирмулла Шермуҳамедов, унинг укаси, оташин публицист, ислоҳотчи Мирмуҳсин Шермуҳамедов, буюк ўзбек ёзувчиси Абдулла Қодирий, драматург Ғулом Зафарий, педагог, ёзувчи Мўминжон Муҳаммаджонов — Тошқин, давлат арбоби, ношир Юсуф Алиев бир йўла 1500 ноёб китоб тақдим қилдилар. 1923 йилда оренбурглик китобфуруш Аҳмад Исҳоқий ўзининг хусусий кутубхонасини — 5000дан зиёд арабий, форсий, туркий тилларда яратилган муҳим тарихий-адабий, дидактик асарларни Тошкентга келтириб, Эски шаҳар Вақф шўъбасига сотади ва махсус ҳайъат ушбу китобларни «Турон» кутубхонаси ихтиёрига ўтказади. Натижада кутубхонада «Силсиланома», Шайх Муслиҳиддин Саъдийнинг «Гулистон» ва «Бўстон», Носириддин Рабғузийнинг «Қисаси Рабғузий», Ҳусайн Бойқаро девони, Алишер Навоий девони ва «Хамса»си, Заҳириддин Муҳаммад Бобур девони, Маҳмуд Кошғарийнинг «Девони луғоти турк», Абдулғози Баҳодирхоннинг «Шажараи турк», «Шажараи тарокима», «Ўн беш жилдлик арабча қомус» каби камёб қўлёзма, босма асарлар; 1917 йилгача ва ундан кейинги вақтли матбуот: «Туркистон вилоятининг газети», «Таржимон», «Вақт», «Хуршид», «Шуҳрат», «Нажот», «Садойи Туркистон», «Садойи Фарғона», «Самарқанд», «Халқ дорулфунуни» газеталари; «Ойина», «Ал-ислоҳ», «Ер юзи», «Ўзгаришчи ёшлар», «Маориф ва ўқитғувчи» каби журналлар бойламлари жам қилинди. «Турон» театри гуруҳи аъзолари «Турон» кутубхонасининг ҳам фаоллари эдилар.

«Турон» жамияти «Турон» кутубхонаси Маҳсидўзлик маҳалласидаги ҳозирги Ҳарбий комиссариат ҳамда давлат банки жойлашган биноларда иш бошлади. Кейинчалик, 1915 йилда «Турон» театри гуруҳи шу биноларга туташ Ясунинский ширкати биносида ўз ишини давом эттирди. Умуман, «Турон» хайрия жамияти кутубхона ҳамда қироатхонани, шу билан бирга, «Турон» театри гуруҳини иқтисодий томондан таъминлаб турган.

1917 йилдан кейин кутубхона ишида шоир Каримбек Камий бошчилигида унинг шогирдлари — шоирлар ва хаттотлар, ноширлар Сидқий Хондайлиқий, Хислат, Тавалло, Мискин фаол қатнашдилар. Уларнинг шеърлари кутубхона ташкил қилган адабий варақаларда эълон қилинди.

1918 йилда «Иштирокиюн» газетасининг ташкилотчиси ва биринчи муҳаррири Ориф Клеблеев вафот этади. Унинг номини абадийлаштириш мақсадида «Турон» кутубхонаси «Ориф Клеблеев шарафига очилган «Турон» кутубхонаси» номи билан аталади ва кутубхонанинг иқтисодий базасини мустаҳкамлаш учун ҳукумат 10 минг сўм ажратади.

Шуни афсус билан таъкидлаш керакки, 1928 йилда кутубхона фаолияти район партия қўмитасининг махсус мажлисида муҳокама қилинади, ундаги энг қадимги ноёб китоблар, қўлёзмалар архивга топширилади, кутубхона ташкил қилинганда қўйилган Исмоилбек Ғаспирали ва бошқа мутафаккирларнинг расмлари олиб ташланади: «1928 йилда райкомда «Турон» кутубхонаси масаласи айрим кўрилади. Кутубхонанинг бойлиги жиддий суратда текширилиши лозим эканлиги айтилади. Шундай қилиб, махсус комиссия кутубхонани текшириб чиқади. Яққол динчи, миллатчи руҳонийларнинг расмлари ўрнига ўз доҳийларимизнинг (пролетар доҳийлари) суратлари қўйилади. Эски, диний, хурофий китоблар — яроқсиз китоблардан 5000 донаси (рус ҳам шарқ шеваларида) керакли ерларга архив учун топшириладир. Кутубхона исмини ўзгартириб, «Марказий Октябр кутубхонаси ва қироатхонаси» номи берилади». («Маориф ва ўқитғувчи» журнали 1929 йил, 6-сон).

Кутубхонанинг етакчи ходими Вазира Собирова

«Турон» кутубхонаси фаолиятига машҳур шарқшунос олим, академик В. В. Бартолд ҳамда профессор Чўпонзода юксак баҳо бердилар. Чўпонзода ёзади: «Кутубхонанинг («Турон» кутубхонаси) келгуси порлоқ, унда илмий, тарихий қимматли, нодир асарлар бор» («Маориф ва ўқитғувчи» журнали, 1929 йил, 6-сон).

1920 йилларнинг бошларидаёқ кутубхона фаоллари уни кенгайтириш, унинг қошида сайёр кутубхона тузиш, болалар бўлимини очиш, хотин-қизлар махсус адабиётини кучайтириш, уйга китоб бериш, кутубхона қошида кўргазмалар ташкил қилиш ишларини амалга оширишга киришдилар.

Кутубхонанинг бир гуруҳ жонкуяр ходимлари

1935 — 1940 йилларда кутубхонага биринчи ўзбек библиографи, қатағон қурбони Акбарбек Долимов (1910—1941) раҳбарлик қилди. Акбарбек Долимов ва Файзулла Убайдуллаев 1934 йилда «Мукаммал илмий библиография» китобини яратдилар. Асарда 1925 — 1934 йилларда ўзбек тилида нашр қилинган 3 мингга яқин китобнинг умумий тавсифи берилади. Ушбу асар ўзбек библиографияси соҳасида яратилган биринчи китобдир.

1922 — 1940 йилларда «Турон» кутубхонасида шарқшунос олим, манбашунос, библиография илмининг катта билимдони марҳум Абдулла Носиров (Носиҳий) хизмат қилди. У 1940 йилгача ушбу кутубхонада сақланиб келган қўлёзма асарларни Шарқ қўлёзмаларини ўрганиш институти (ҳозирги Ўзбекистон Фанлар Академияси Абу Райҳон Беруний номидаги Шарқшунослик илмий текшириш институти)га топширди. Ўзи ҳам умрининг охиригача шу институт қўлёзмалар фондида хизмат қилди, Ўрта Осиё халқлари адабиёти, маданияти, тарихига оид ўнлаб илмий рисолалар яратди.

Кейинги йилларда «Турон» кутубхонаси ва қироатхонасида кекса кутубхоначилар — Маҳкамқори Сайдалиев, Файзулла Убайдуллаев, Имом Ҳусанхўжаев, Тўхта Содиқов, Абдухолиқ Мамедов раҳбарлик қилдилар. Кутубхона жамоаси Тошкент вилоятидаги район кутубхоналарига методик ёрдам кўрсатиб, оталиқ вазифасини бажариб келмоқда.

1928 йилдан то 1992 йилга қадар 64 йил кутубхона «Октябр» номи билан аталиб келди. Илм-маданият, маориф ва санъат масканларининг «Турон» номи билан аталишида катта маъно мавжуд. Жадидчилик ҳаракатининг асосчилари — шоирлар, мутафаккирлар она-Ватанни Турон деб улуғладилар, туркий миллатларнинг буюк Ватани деб ардоқладилар. Буюк олим, шоир, драматург Абдурауф Фитрат она-Ватанга «Туркнинг муқаддас ўчоғи, Турон!» деб мурожаат қилди.

Дарҳақиқат, «Турон» муқаддас ном.

Ҳозирги истиқлол учун курашган, жонларини фидо қилган, «...агар бизнинг ҳаётимиз ҳуррият ва халқнинг бахт-саодати учун қурбонлик сифатида керак бўлса, биз ўлимни ҳам хурсандчилик билан кутиб оламиз» (Беҳбудий) деб ўлимга тик қараган мустақиллик қурбонлари пок руҳи учун ҳам «Турон» номи сақланиши керак.

Бу борада кутубхона жамоаси ва унинг шу кунлардаги раҳбари Талъат Каримовнинг саъй-ҳаракатларини алоҳида таъкидлаш керак. 1993 йилдан эътиборан кутубхона яна ўз асл номига — «Турон» номига қайтди. Кутубхона қошида бир неча илмий шўъбалар ва бўлимлар ташкил қилиниб, илмий универсал кутубхонага айлантирилди.

МАНА, «ТУРОН» кутубхонасининг ташкил топганига ҳам 80 йил бўлди. Шунча вақтдан буён у кутубхона талабларига мутлақо жавоб бермайдиган ўта кўҳна бинода фаолиятини давом эттириб келмоқда. Кутубхона учун янги бино қуриш масаласи ўзбек маърифатпарварлари томонидан 20-йиллардаёқ кўтарилган эди. Зиё маскани — «Турон» кутубхонаси учун номига яраша, ҳамма талабларга жавоб берадиган бино қурилади, деган умиддамиз.

Улуғбек ДОЛИМОВ

МУСИҚА ЗАРГАРИ

Ўзбекистон халқ артисти, халқимизнинг севимли бастакори Тўхтасин Жалиловнинг санъатдаги хизматлари беқиёсдир. У халқ мусиқа меросини ҳар томонлама авайлаб ўрганди. Халқдан олганини сайқал бериб, авайлаб яна халққа қайтарди. Т. Жалилов 34та мусиқали драма ва 2та операнинг («Тоҳир ва Зуҳра», «Ўзбекистон қиличи») муаллифидир. 1936 йили Лондонда ўтган халқаро фестивалда қатнашиб, совға билан қайтди. Бутун умрини санъатга бахшида этган бу бебаҳо инсоннинг шу йили 95 йиллиги нишонланади. Қуйида унинг фарзанди, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Салоҳиддин ТЎХТАСИНОВнинг отаси ҳаёти ва ижодий фаолияти билан боғлиқ баъзи хотиралари билан танишасиз.

— Аввало, машҳур санъаткор Тўхтасин Жалиловнинг фарзанди эканимдан фахрланаман. Биз 6 фарзанд — 4 ўғил ва 2 қиз эдик. Онамиз Малоҳатхон ая умр бўйи отамиз билан тинч тотув яшади. 100дан ортиқ хонанда ва созандалар у кишини «ая» деб чақирарди. Отам яратган янги мусиқа ёки қўшиқни биринчи бўлиб онамиз эшитар, кейин мухлисларга ўтарди. Кўпинча уйимиз репетиция хонасига айланиб кетарди. Эҳтимол, шу сабаб фарзандларнинг кўпчилиги ота изидан кетгандирмиз. Агар янги куй-қўшиқ ёзиладиган бўлса, албатта, марҳум акам Холхўжа Тўхтасинов пианинода, мен ғижжакда отамиз ижодининг маҳсулини дарҳол ўрганардик. Отам шу қадар талабчан эдики, бизлар гоҳ қўрқардик, гоҳ аразлардик, лекин кўпроқ хурсанд бўлардик. У киши ҳаммамизни яхши кўрардилар, лекин синглим Холидахонга меҳрлари айрича эди. Укам Деҳқонбойга: «Сен, албатта, дирижёр бўласан», — деб қайта-қайта айтардилар. Хуллас, ҳаммамизга нимани ният қилган бўлсалар, барчаси амалга ошди.

1936 йили отам Тошкент филармонияси қошидаги этнографик ансамблга бадиий раҳбар этиб тайинландилар. У ерда Абдуқодир Исмоилов, Отавали Нуриддинов, Рўзиохун ота, Обиджон Убайдуллаев, Юсуфжон Дадажонов, Саиджон Калонов, Комилжон Жабборов ва бошқа кўплаб атоқли санъаткорлар билан ишлади. Уларнинг бари оиламизнинг қадрдони, отамнинг дўстлари ва шогирдлари бўлиб, у кишини «уста» деб чақирардилар. Биз, фарзандлар, ўша санъаткорларни ҳамиша ҳурмат билан ёдга оламиз.

Уруш даврларида ҳар қанча қийинчилик бўлишига қарамай, санъаткорлар бир ёқадан бош чиқариб, дўст-қадрдон бўлиб ишлардилар. Ўшанда кўпгина устозлар йиғилиб, бир овоздан топган-тутганларини мудофаа учун, жангчиларимиз учун юборадиган бўлдилар. Шунда биз ҳам ҳаммамизнинг бор пулимизни, опамнинг тақинчоқларини, акамнинг соатларию костюмларини, отамнинг номига келган қалам ҳақларини тўплаб мудофаа фондига топширдик. Кунлар ўтиб, бизга ва бир неча танқли санъаткорларга қўмондонлик номидан ташаккур телеграммаси келди. Уруш йиллари Муқимий номидаги театрда «Қаҳр», «Қурбон Умаров», «Майсаранинг иши», «Нурхон» каби спектакллар қўйилди ва отам уларга катта меҳнат сарфладилар. «Равшан ва Зулхумор», «Гул ва Наврўз», «Муқимий», «Алпомиш» спектаклларига, юзлаб концертларга отам раҳбарлик қилардилар. Хуллас, ғалаба учун ҳамма баҳоли қудрат ўз ҳиссасини қўшди.

Отам яратган спектакллар мусиқалари, куй-қўшиқлар турли ҳолат ва вазиятларда юзага келарди. Хабарингиз бор: марҳума опам Эътибор Жалилова «Тоҳир ва Зуҳра»да биринчилардан бўлиб Зуҳрани ўйнаганлар. Ана шу асарнинг 2-кўринишига бир мунгли ашула керак бўлиб қолди. Аслида бу Усмон Юсуповнинг таклифи эди. Шу аснода уйимизга отамнинг энг севимли шогирди, Ўзбекистон халқ артисти Ғанижон Тошматов кириб келадилар. Шунда отам: «Энди ишимиз юришадиган бўлди», — дедилар. Худди шу вақт телефон жиринглаб қолди. Усмон Юсупов экан. У киши: «Ўша бизнинг қўшиқчамиз тайёр бўлса, бир эшитайлик», — деди. Отам қўшиқнинг қўлига олиб, телефонда хиргойи қила кетди:

Онам бирлан гадо янглиғ
кезиб оввора йиғларман,
Бу сарсонлиқда ёш бошим
юриб оввора йиғларман, —

деб бошланувчи бу қўшиқни Саноат Холмуҳамедова исмли ёшгина қизча куйларди. Усмон ака ҳар куни ҳеч бўлмаганда, шу саҳнани келиб кўриб кетарди. Қаранг, биргина қўшиқнинг қудрати қанчалар кучли бўлган.

Маъмуржон Узоқовни ҳамма яхши билади. Шахсан отам унинг меҳрибонлигини, одамийлигини кўпчиликка ибрат қилиб кўрсатарди. Бир куни тўсатдан театрга Усмон Юсупов кириб келдилар ва ҳамма билан саломлашиб, Абдуваҳоб Азимовга: «Сизларга бир таклиф билан келдим», — дедилар. «Ўзбек халқининг биринчи ҳофизларидан Маъмуржон Узоқовга Тоҳир ролини топширсак. Чунки уни халқ севади ва у куйлаганда дам олади». Шунда Абдуваҳоб ака ва отам Маъмуржон Узоқовга устозлик қилдилар. Тез кунда у киши Тоҳир ролини саҳнага олиб чиқдилар.

Халқ мусиқаларига жуда эҳтиёткорлик билан муносабатда бўлган отам, улардан иложи борича ўринли фойдаланишга, зарур жойларда қўллаб юборишга ҳаракат қиларди.

Аё дил истагинг
мавжудлигини
элдан муқаррар бил,
Йўлинг олис эрур, бу йўлда
идрокингни раҳбар бил...
Муҳаббат бирла
қилғил юрт томон
наззора, Алпомиш.

Албатта, бу қўшиқни дарҳол танийсиз. Алпомиш қўшиғи. Халқларимизни мусиқа орқали янада бирадарлаштириш мақсадида отам ўзбек, қорақалпоқ, хоразм мусиқаларига мурожаат қилди. Натижада шеър Хоразм мақоми куйларидан бирига боғланди ва спектаклга нола, қочирим, безак бўлиб ҳусн қўшди. Аслида ана шундай ашулаларни ишлашда санъаткорлик кўрсатгани учун ҳам отам бир овоздан «уста Тўхтасин» деган номга сазовор бўлди.

Падари бузрукворимиз уста танбурчи, доирачи, дуторчи, ғижжакчи эдилар, ашулаларни маромига етказиб айтардилар. Балки шунинг учун бошқалар ижросига ҳам жиддий муносабатда бўлардилар.

У киши Мухтор Ашрафий билан қалин дўст эдилар. Айниқса, «Дилором» операси қўйилиши арафасида бизникида узоқ-узоқ суҳбат қуришарди. Кейин билсак, операга халқ оҳангида ашула керак бўлган экан. Шунда отам: «Мухтор, сен менга яхшилаб қулоқ сол. Бухоро, Самарқанд мақомига мурожаат қилсанг, албатта, муродингга етасан», — дедилар. Қарабсизки, «Дилором» операсига машҳур «Чапандози наво» кириб келди ва уни халқ артисти Саодат Қобулова маромига етказиб ижро этди. «Сенинг Мухтор Ашрафий бўлишингга, — деди отам, — туғма талантинг ва фаолиятинг сабаб. Чунки сенинг «Дилором» оперангни тинглаб туриб, шунчалик халқчил ёзилганидан, гўё ўзбек халқ чолғулари ижросида ана шу «Чапандози наво»ни тинглаганга ўхшадим. Ўзбек мусиқасига асос солганлар қаторида хизматинг катта, Мухтор».

Катта санъаткорларимиздан Шерозий Ёқубовга Меҳнат Қизил Байроқ ордени топширилганда, санъаткорларнинг дўсти, ҳурматли Нуриддин Муҳитдинов боргандилар. Шунда у киши Шерозий ҳофизга қараб: «Сизлар Тўхтасин Жалиловни яхши биласизлар. Ўша машҳур «Тоҳир ва Зуҳра» сизларда ҳам қўйилибди. Спектаклдаги Хоразм кўринишига қандай баҳо берасизлар?», — дейдилар. Устозларнинг жавоби бир овоздан шундай бўлган:

— Ҳурматли Нуриддин Акрамович, устоз Тўхтасин оғага бизлардан катта салом етказинг. У киши Хоразм кўринишни, умуман, куйини яхши билган ҳолда, ҳеч ўзгартирмасдан Тошкент саҳнасида қўйди. Ва оға ҳаммамизни қойил қолдирдилар.

Отам талантларни халқ орасидан излардилар. Бир куни қизиқ бўлибди. «Тоҳир ва Зуҳра» спектакли тугагач, отам уйга қайтаётган томошабинлар орқасидан кетиб, қизиқ бир суҳбатнинг устидан чиқиб қолибдилар. Бир тўда йигитлардан бири: «Зокиржон, — дебди ёнидаги ўртоғига, — Хўш, бугун нечанчи ашулани ўргандинг?» «Бугун ўзим энг яхши кўрган Ситора ариясини ўргандим», — деб шу ашулани Шайхонтоҳурдан то Ҳадрагача куйлаб келибди. Ашула тугагач, отам йигитлар ёнига келиб, ҳалиги қўшиқчи билан яхшилаб танишиб олибди. Тошкентлик бу йигитни театрга олиб бориб, азонгача суҳбатлашиб ўтирибди. Хуллас, шу йигитни театрда рол ўйнашга таклиф этибдилар. Режиссёр, дирижёр, композиторга мурожаат қилиб, Зокиржонни яхшилаб тайёрлабдилар. Шундай қилиб ажойиб актрисамиз Шаҳодат Раҳимова ёнида, Тоҳир ролини халқ орасидан чиққан Зокиржон Исоқов ижро этди. Ана шунда ҳамма қойил қолиб: «Сизга бекорга уста деб ном бермаган эканлар», — дейишганди.

Агар шеър маъқул бўлса, отам дарҳол уни куйга солишга киришардилар. Шуниси муҳимки, у қўшиқларнинг кўпи тез орада эл ичида машҳур бўлиб кетарди. «Наргизистоним» (Шайхзода), «Қолмади» (С. Абдулла), «Мен ўзим шаҳзодаман», «Ўйнасам» (Чустий), «Зар кокилинг» (С. Зуннунова) ва бошқа кўплаб ашулаларни келтириш мумкин. Отамнинг яқин дўстларидан, академик шоир Ғафур Ғуломнинг «Ассалом, шонларга тўлган, эй баҳодир пахтакор», деб бошланувчи шеърига ёзилган қўшиқ 3 қисмдан иборат бўлиб, ўз вақтида жуда машҳур бўлиб кетганди. Ҳамид Ғулом шеъри билан «Раъноси бўлакча» ашуласи ҳақида ҳам шу фикрларни айтиш мумкин. «Тўйлар муборак», «Отмагай тонг» ашулалари халқ қўшиғига айланиб кетган.

Асримизнинг улуғ композиторларидан бири Шостакович уруш вақтида Тошкентда яшади. Ўшанда у Муқимий театрида «Тоҳир ва Зуҳра» спектаклини кўриб, уйимизга келиб шундай деганди: «Тўхтасин ака, сиз Ўрта Осиёнинг Узаир Ҳожибекови экансиз». Ва у отамга эсдалик учун суратини тақдим этганди.

Уруш даврида Мукаррам Турғунбоева декада учун рақс-ялла номерини тайёрлаши зарур бўлиб қолди. Шунда у бизникига келиб: «Уста, декадага бир рақс ўйлаб қўйдим. Мақсадим: саҳнада ҳофизу хонанда ва раққосалар иштирок этса. Фарғона водийсини акс эттирувчи мусиқа бўлса», — дедилар. Суҳбатдан кейин отам: «Мукаррам, сиз сўзлашяпсизу мен мусиқани басталаб бўлдим», — дедилар. Кўп ўтмай 40 раққоса, 40 созанда ва 60та ашулачилар билан саҳна тўлди. Саҳнага жон кириб кетди. Маъмуржон Узоқов, Жўрахон Султонов Фарғонадан, Леви Бобохонов Зарафшондан мисли кўрилмаган беш авжли катта яллани бирибиридан ошириб куйладилар. Бу рақс-ялланинг номи «Дучава» эди.

«Э, ёр ғамгузор, тасаддуқ-қинанг кетай», деб бошланувчи шеърни ўқиб қолган отам гоҳ дутор, гоҳ танбурни чалиб куй басталай кетди. Кейин Шаҳодат Раҳимова ва опам Эътиборхонга уни ўргатди. Машҳур ёзувчимиз Комил Яшин шу қўшиқнинг ошиғи бўлиб қолдилар. Қачон отам билан учрашсалар: «Шу қўшиқни эшитиб, дам олиб кетай», — дердилар. Бир гал Ҳалима опа билан келганларида шундай дедилар: «Уста, шу шеърни куйга шундай жойлабсизки, Ҳалима иккимиз заргарнинг ишини кўргандек бўлдик».

Ҳа, отам умр бўйи заргардек машаққат чекиб ижод қилдилар. Ўз тенгларига ҳам ўргатдилар, ўзларидан кейин ҳам ажойиб шогирдлар қолдирдилар. Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби, зўр созанда Фахриддин Содиқов: «Менга устозим Тўхтасин ака кўрсатган мусиқа йўли жуда ёқади. Шу йўл менга маъқул», — дердилар. Шогирдлар отамнинг ишини муваффақиятли давом эттирдилар. Айниқса, устозим Ғанижон Тошматовга бутун оиламиз номидан катта раҳматлар айтамиз.

Отамнинг куйларини бекаму кўст ижро этиб келаётган Турғун Алиматов, Маҳмуджон Муҳамедов, Тоҳир Ражабов, Абдуҳошим Исмоиловдан, шунингдек, ёш авлодга мусиқий драма сирларидан таълим бераётган Тошкент Санъат институтидаги устозлардан ҳам миннатдормиз.

Яқинда Ҳамид Олимжон номидаги Самарқанд театрида «Алпомиш», Йўлдош Охунбобоев номидаги Андижон театрида «Тоҳир ва Зуҳра» спектакллари қўйилгани отамизнинг руҳларини шод этди. Бизнинг тилагимиз: бундан буён ҳам халқ куйларининг билимдонлари кўпаяверсин, ўзбек мусиқаси жонкуярларига отамизнинг руҳи поклари мададкор бўлсин.

Гулчеҳра УМАРОВА
ёзиб олди

ГЎДАКЛАРНИНГ ТАҚДИРИ

Абдулҳамид Мажидий номидаги Каттақўрғон ўзбек давлат драма театри жамоаси ёш драматург Муҳаммад Али Эргашнинг «Ниҳолларни эгмангиз» асарини саҳналаштириб, томошабинлар ҳукмига ҳавола этди. Асар бугунги кун талабига жавоб бера оладиган, бағритош оналар ва ота-онадан эрта етим қолаётган гўдакларнинг аянчли тақдири ҳақида ҳикоя қилади. Муаллиф асар жанрини мелодрама деб атаган, аммо жиддий қараганда асар замирида фожиа ётади.

Режиссёр, Маннон Уйғур номидаги Тошкент Санъат институтининг дипломанти Комилжон Мамедов ушбу асарга қўл уриб, хато қилмаган. Ролларни актёрларга тақсимоти ҳам оқилона ҳал этилган. Ҳар бир рол ўз ижрочисини топган.

Актёрлар ҳар бир қаҳрамон образини жонлантиришда тинмай изланганлари, чинакамига меҳнат қилганлари сезилиб турибди. Масалан, Унсин момо ролини ўйнаган Муҳаббат Йўлдошевани кўпчилик тажрибали актриса сифатида яхши танийди. У киши саҳнада ҳақиқий момо образини, ўз фарзанди, набираларига меҳрибон, камтарин, мўмина Унсин момони гавдалантирганлар.

Карим ролини ижро этган Низомжон Қодиров ҳар галгидек салбий образни ўйнаган бўлса-да, навбатдаги роли аввалгиларидан ажралиб туради. Карим бутунлай салбий образ эмас. Актёр уни барча мураккабликлари билан маромига етказиб акс эттиришга муваффақ бўлган. Инобатхон роли Гулистон Жабборова шу вақтгача ўйнаган роллар ичида энг салмоқлиси бўлиб, актриса худбин, ўз манфаатини ўйлайдиган, мансабпараст, маишатпараст, бағритош она, беҳаё аёл образини томошабинларга етказолган.

Шифокор образини Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Гулбаҳор Мамедова жуда катта маҳорат билан ижро этганига, унинг саҳна юлдузи эканига яна бир карра иқрор бўлмай иложингиз йўқ.

Актёр Фахриддин Аминов Давлат образини тўлақонли жонлантиришга ҳаракат қилган. Лекин баъзи нуқталарда Давлат образининг асл моҳияти томошабинга тўлиқ етиб бормайди. Айниқса, ишбилармонлик, мансабга ўчлик, ичкиликни жонидан яхши кўриш каби хусусиятлари яхши очилмай қолган.

Бекпўлат Рустамов театрнинг ёш актёрларидан бўлишига қарамай, кўпгина қаҳрамонлар ролини сидқидилдан ижро этиб келади. Навбатдаги Тоҳир ролини ҳам бутун борлиғини бахшида этиб ўйнайди. Театрнинг етакчи актёрларидан Анвар Каримбоев камтарин, меҳнаткаш, чидамли, ақлли, доимо ўз орзуси учун курашувчи ўспирин Пўлат ролини катта маҳорат билан ижро этган.

ТАҚРИЗ

Асарда энг кичик қаҳрамон Соҳибадир. Бу образ ижрочиси Гулнора Ризаева театрга анча-мунча меҳнати сингган, машҳур актриса бўлишига қарамай, ҳақиқий мактаб ўқувчисини гавдалантиришга муваффақ бўлган.

Бизнингча, спектаклга танланган мусиқалар жойига тушмагандек. Томоша давомида янграйдиган лирик қўшиқлар спектаклда кечаётган фожеий воқеаларни кучайтириб кўрсатиш ўрнига, сусайтириб юборади. Айниқса, охирги кўринишдаги Тоҳирнинг саҳнадан чиқиб кетишида айтилган қўшиқ Тоҳирнинг сўнгги сўзларини босиб кетади. Агарда шу ўринда танбур ёки най садолари аста эшитилиб турганида, ўша саҳна янада таъсирли чиқарди.

Саҳна безаклари асар руҳига мос. Ҳар қайси анжом, ашёлар ўз ўрнини топган. Мусаввир Зокиржон Қобилов катта маҳорат билан ишлаган.

Саодат РУСТАМОВА

ЭҲТИРОМ ТУЙҒУСИ

Гул ва булбул, тор ва юрак. Назаримизда, ҳар иккаласида қандайдир узвийлик бордай. Бу — шунчаки шоирона ўхшатиш эмас. Буни минг бир оловда қоврилиб, санъат, тўғрироғи, қўшиқ оғушида куйлаётган кишини қалбан ҳис этган одам тушунади. Ҳар қалай, биз эндигина ўз сози ва овозини топишга уринаётган, айни чоғда, иқтидорини санъатга бағишлаётган Ваҳобиддинни заминдан узиб олиб, кўкка олиб чиқиб қўймоқчи эмасмиз. Уни баҳоли қудрат санъат шайдоларига таништирмоқчимиз, холос.

Ваҳобиддин Баҳриев орзулари чаманлар гулидай чаппар уриб, эндигина ўзининг ўттизинчи баҳорига қадам қўймоқда. Аслида бу камолот сари пиллапоя десак, тўғрироқ бўлар. Ҳа, у ҳозир шундай даврни бошидан кечирмоқда. Изланишлар йўлидан бораяпти. Ваҳобиддиннинг бахти шундаки, Аллоҳ унга истеъдод ато этган. У дастлаб мусиқа чолғу-асбобларининг сирини отаси Амриддин акадан ўрганди. Кейин мактаб бадиий ҳаваскорлар тўгарагида, устозлар қўлида мурғак санъатини шакллантира борди. Ўшандаёқ республика мактаб ўқувчиларининг «Санъат байрами» кўрик-танлови ғолиби бўлди. Бу — ёш хонанданинг дастлабки муваффақиятли қадами эди.

Ана шу қадам уни 1980 йили Самарқанд муаллимлар тайёрлаш институтига етаклаб келди. Бу ерда мусиқа-педагогика факултетида ажойиб устозлар қўлида таҳсил олди. Ўқиди, ўрганди, изланди. Институтни тугатгач, Самарқанд давлат филармонияси қошидаги «Зарафшон» ашула ва рақс ансамблида фаолиятини бошлади. Энди аста-секин ўз қўшиқлари билан халқ тилига туша бошлади. Кўп ўтмай шаҳар ҳокимияти қошида ташкил этилган «Ганжина» фолклор-этнографик ансамблига ишга таклиф этилди. Ҳозирги кунгача шу ансамблда меҳнат қилиб келяпти. Эндиликда Ваҳобиддиннинг қирқдан ортиқ бир-биридан жозибали қўшиқлари бор.

Қўшиқ матнларини танлаш устида Ваҳобиддин жиддий изланади. У енгил-елпи шеърларни саҳнага олиб чиқишни хуш кўрмайди. Бундай ҳолни элга нописандлик, санъатнинг ҳақиқий шайдоларига ҳурматсизлик деб баҳолайди. Ҳабиб Саъдулланинг «Не ажаб?», Эътибор Охуновани нинг «Наврўз либоси», Нормурод Нарзуллаевнинг «Ўсма қўйиб қора қошингга», «Санобар», шунингдек тожикча «Қаду бастат», «Биёяк», «Бомоз меравад ёрам» қўшиқларини элимизнинг руҳиятидан келиб чиқиб куйлайди. Мухлислар ҳам Ваҳобиддиннинг бу хонишларини севиб тинглайдилар. Бундай эҳтиром туйғусида ҳикмат кўп. Бу туйғу эл билан санъаткор ўртасида олтин кўприк вазифасини ўтайди.

— Албатта, замонавий қўшиқлар ўз йўлига, лекин классик қўшиқларни кўпроқ ўрганишимиз керак, деб ўйлайман, — дейди Ваҳобиддин биз билан суҳбатда. — Мумтоз қўшиқлар чашмаларидан қанча сипқорсанг, шунча чанқоғинг ортади. Танбур жўрлигида куйлайдиган «Гиря», «Самарқанд ушшоғи», «Гулузорим», «Эй, сабо» ва бошқа классик қўшиқларим ўзимни ҳам гўё бошқа бир оламга, сеҳр ва меҳр оламига беихтиёр чорлайди.

Абдулла ТУРДИЕВ,
Соҳибжон САЛИМОВ

«БИР СОАТЛИК ХАЛИФА»

И. Охунбобоев номидаги Андижон мусиқали драма ва комедия театри жамоаси маҳаллий драматург Насрулло Қобул қаламига мансуб «Бир соатлик халифа» («Минг бир кеча» эртаклари асосида) эртак-комедиясини саҳналаштирди. Асар одамийлик, пок муҳаббат, энг муҳими, меҳр-оқибат ғояларини олға суради.

Асарни ёш режиссёр Улуғбек Зуфаров режиссёр, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Баҳодир Маматхонов билан ҳамкорликда саҳналаштирган. Саҳна безакларини Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими В. Лигай ишлаган. Спектаклга Шуҳрат Ҳошимов мусиқа танлаган.

Ролларни Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Б. Маматхонов (Абулҳасан), Ўзбекистон халқ артистлари О. Сайбурҳонов (Ҳорун ар-Рашид), А. Аминова (она), Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими А. Абдуғафуров (Масрур) ва бошқалар ижро этмоқдалар.

Одилжон ЭГАМБЕРДИЕВ

Икки оғиз дил сўзи

ҚАТОРДАГИ ДЎСТ

Худо умр берса элликка кириш ҳам ҳеч гап бўлмай қолди. Орқа-ўнгингга қараб олишга улгурмай туриб, албатта бирорта яқининг рўпарангдан чиқиб, «менам элликка кирдим», деб мақтаниб қўяди. Буларнинг хурсандчилигини кўриб, мен нечага кирдим, деб ўзинг ҳам йил санашга ўтасан. Яна бир яхшилиги, ҳозирда элликвойлар сафини тўлдириб бораётганлар давра кўрганлардан. Буларда одамохунлик, бир-бирининг қадрига етиш, камсуқумлик кучли. Маънавияти бутун, оқу қорани яхши билади.

Бу сифатларни санаб ўтишдан мақсад, айтганларимни ўзида мужассамлаштириб, даврамизни безаб юрганлардан яна бири — ёзувчи Зоҳир Аълам ҳам элликка кирди. Нима дердик. Устоз Ғафур Ғуломдан қарз олиб, «яша, ўғлим» дедик. Юзга киришнинг ҳаракатини қил, деб ният қилдик.

Зоҳир Аълам degani бизнинг кўз олдимизда ёзувчи бўлиб туғилди, десам хато қилмаган бўламан. У ўқиш даврида, пахта теримида ҳам ёзиш-чизиш ҳақида кам гапирарди. Кузатарди. Ўқирди. Аксинча, у билан бирга ўқиётганлар Зоҳирга беписанд қараб, «сендан журналист чиқармиди, сафимизга адашиб кириб қолгансан», — деб гап отишарди,

Шундай пайтда Зоҳир уларга қаттиқ гапирмас, кейин гаплашамиз қабилида иш тутарди. Ўқиб юрган йилларида ватанпарварлиги тутиб, Газлига ишга кетди. Газимизнинг марказга тезроқ етиб боришида Зоҳирнинг ҳам ҳиссаси бор.

Дорилфунунни тугатгач, Зоҳир Аълам файласуф олим бўлишни орзу қилди. Бир-икки йил дарс бериб кўрди. Лекин асосий танишлари ёзувчию шоирлар эди. Эртадан кечгача адабиёт ҳақида суҳбат қурарди. Бу суҳбатлар уни шу соҳага тортди. Чунки унинг айтадиган гапи бор эди: «Бахтли билет» номли кичкина тўплами нашр этилиши билан адабий жамоатчиликка танилди. Кейин «Муқаддима» қиссаси эълон қилинди. Кўрибсизки, ёзувчи сифатида Зоҳир Аълам ҳали очерк, ҳали публицистик мақолалари билан чиқишлар қила бошлади. Газчилар билан ишлаб кўрган дўстим, бир пайт қаранг, БАМга йўл олди. Шунинг натижасида «БАМ манзаралари» очерклар китоби яратилди.

Зоҳир Аълам болалар драматургиясида ҳам куч синаб кўрди. Қўғирчоқ театри учун «Афандининг қирқ биринчи пашшаси» драмасини ёзди. Бу асар булғор тилига таржима қилинди. Кейин шу номда болалар ва ўсмирлар учун каттагина қисса битди. У алоҳида китоб ҳолида нашр этилди.

Эсимда, «Бахтли билет» тўплами чоп этилганда бош муҳаррир degani китобнинг корректурасидан анча-мунча ҳикояларни чилпигани, олиб ташлагани, бу ҳам етмагандек, тўхтатиб қўйгани. Иккимиз нажот сўраб, қўли узунроқ одамнинг уйига ҳам борганмиз. Ҳикояларда сиёсатга тегадиган гап йўқ деб исботлаганмиз. Тўғрисини айтганда, Зоҳир Аълам ушбу китобчасига кирган кичик ҳикояларида жамиятнинг носозлигини, йўлини топиб чимдиганди. Унинг «Бухорода биринчи наказ» ҳикояларининг тилга тушгани ҳам ана шундан. Бор гапни юрак дарди билан ўқувчисига етказишидан. Пухта, пишиқ ёзишидан. Китобларининг сони ҳам оз эмас.

Гапнинг қисқаси шуки, Зоҳир дўстим, бугун ёшгина бобой бўлиб, қаторимизга кирди. Эсон-омон бўлсак, юзга кирганида ўзимиз унга тол хивичидан ҳасса ясаб, совға қиламиз...

Сафар БАРНОЕВ

КИНОКОМПАНИЯ ДАСТУРИ

Яқинда Ўзбекистон давлат кинокомпанияси бошқарувининг мажлиси бўлиб ўтди. Мажлис кун тартибида бир неча муҳим масалалар кўриб чиқилди. Дастлаб кинокомпания раиси Ҳ. Жўраев Ўзбекистон республикаси давлат кинокомпаниясининг миллий кинематографияни ривожлантириш концепцияси ҳақида маъруза қилди. Кинокомпания раисининг биринчи ўринбосари С. Аҳроров ушбу ташкилот тизимини такомиллаштириш бўйича тузилган комиссиялар фаолиятининг якунлари ҳақида ахборот берди. Ўзбекистон республикаси Президенти ҳузуридаги Вазирлар маҳкамасининг «Ўзбекистон республикаси давлат кинокомпанияси фаолиятини яхшилаш тўғрисида»ги қарорининг ходимлар билан ўзаро муносабатларни контракт асосида ташкил қилишга бағишланган бешинчи бўғинининг бажарилиши ҳақида раис муовини А. Ҳидоятов маъруза қилди. Мажлисда, шунингдек, кинокомпания тизимида давлат тили ҳақидаги қонунни амалга ошириш дастури хусусида сўз юритилди ва бошқа масалалар кўриб чиқилди.

Мажлис сўнгида кўрилган масалалар юзасидан тегишли қарорлар қабул қилинди.

«СОҲИБҚИРОН ТЕМУР»

Доимий ҳамроҳ

Ўзбекистон истиқлолга эришди. Биз ўз тақдиримизни, келажагимизни ўзимиз белгилаш, халқимизнинг узоқ йиллар мобайнида унутилган ёки атай бузиб талқин этилган ўтмишига, ноўрин қораланган, номи ёмонотлиққа чиқарилган улуғ фарзандлари ҳаёти ва фаолиятига адолат ва ҳақиқат кўзи билан қараш имконига эга бўлдик.

Совет ҳокимияти даврида буюк соҳибқирон Амир Темур, у асос солган темурийлар сулоласи, бу сулоланинг тарихда тутган ўрин-мавқеи ҳам ошкора камситиб келинди. Боз устига, бадиий адабиётда Амир Темур ёвуз ҳукмдор, босқинчи-жаллод сифатида талқин этилди. Ҳатто, унинг сиймоси ҳам хунук-бадбашара, қўрқинчли одам сифатида яратилди. Мустақилликка эришганимиздан сўнг эса Амир Темурга бағишланган шеърлар, унинг образини ҳақиқат бўёқларига йўғрилган ҳолда чизиб берувчи романлар, саҳна асарлари пайдо бўла бошлади. Асрор

Самаднинг яқинда босмадан чиққан «Соҳибқирон Темур» драмаси ана шундай изланишлар самарасидан биридир. Муаллиф унда соҳибқирон образини ўзига хос йўл билан гавдалантирган. Унинг буюклигини, авлиёсифат зот эканлигини бадиий воситалар орқали ишонарли тасвирлаган.

Пьесанинг ёзилишида Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоблари Абдуқаҳҳор Иброҳимов, Карим Йўлдошев, тарих фанлари номзоди Турғун Файзиев муаллифдан ўз маслаҳатларини ва самимий ёрдамларини аямаганлар.

«Соҳибқирон Темур» китобидан муаллифнинг турли йилларда ёзилган ранг-баранг мавзулардаги бир неча ҳикояси ҳам ўрин олган.

Тўплам «Нур» ижодий ишлаб чиқариш бирлашмаси томонидан нашрга тайёрланган. Муҳаррир — Шоҳмуҳиддин Мансур. Ҳажми — 4 босма табоқ. Жами 10 минг нусха. Баҳоси шартнома асосида.

ШУҲРАТ (Ғулом АЛИМОВ)

Ўзбек адабиёти оғир жудоликка учради. Атоқли адиб, Ўзбекистон халқ ёзувчиси Шуҳрат (Ғулом Алимов) узоқ давом этган касалликдан сўнг 76 ёшида вафот этди.

Шуҳрат 1918 йилда Тошкент шаҳрида туғилди. Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика институтида таҳсил олиб, адабиётга шоир сифатида кириб келди. Унинг дастлабки шеърлари 1935 йилда эълон қилиниб, илк достонлари билан эл назарига тушди. Шуҳрат баракали ижод қилди. Ундан йигирмага яқин шеърий тўплам мерос бўлиб қолди, кўплаб шеърлари қўшиқ бўлиб жарангламоқда.

Шуҳрат йирик насрий асарлари билан ҳам ном қозонди. Унинг «Шинелли йиллар» (1958), «Олтин зангламас» (1965), «Жаннат қидирганлар» (1968) романлари адабиётимиз хазинасидан муносиб ўрин олди. У адабиётимизда драматург сифатида ҳам машҳур. Адибнинг «Беш кунлик куёв», «Она қизим» каби асарлари томошабинлар олқишига сазовор бўлди.

Шуҳрат моҳир таржимон эди. Унинг жаҳон адабиёти мумтоз вакиллари Х. Хайне, А. С. Пушкин, А. Мицкевич, Т. Шевченко, Н. Бараташвилидан қилган таржималари шеъриятимизнинг боқий мулки бўлиб қолди.

Шуҳрат оғир ва мураккаб ҳаёт йўлини босиб ўтди. У иккинчи жаҳон уруши жабҳаларида жанг қилди, қатағон йилларининг жабру жафосини чекди. Лекин ҳамиша ҳалол ва ҳақгўй адиб, самимий ва диёнатли инсон бўлиб қолди, ўз халқи, ўз ватанини астойдил севиб яшади, толмас ғайрат, жўшқин эҳтирос ила ижод қилди.

Адибнинг ижоди бир қатор орден ва медаллар, фахрий ёрлиқлар билан тақдирланди. У Ўзбекистон халқ ёзувчиси деган юксак унвонга сазовор бўлди.

Эл севган адиб, оташқалб инсон, ёш қаламкашларнинг меҳрибон мураббийси Шуҳратнинг ёрқин хотираси унинг дўстлари ва мухлислари қалбида ҳамиша яшаб қолади.

И. Каримов, А. Муталов, И. Жўрабеков, М. Қорабоев, М. Умурзоқов, А. Фозилбеков, Э. Ҳайитбоев, О. Ёқубов, Саид Аҳмад, Шукрулло, Э. Воҳидов, Жамол Камол, А. Орипов, Ё. Аҳмедов, Б. Қориева, Р. Аҳмедов.

ЮПАНЧ

Азизим, олтмиш йиллик қадрдоним, наҳотки энди йўқсан! Наҳотки шу ёруғ жаҳонга ошиқ-сармаст кўзларинг бир умрга юмилди.

Ҳаёт ва ўлим оралиғидаги жуда ҳам қисқа масофани қанчалик машаққат билан босиб ўтганимизни қандоқ қилиб унутай! Ҳаёт бизни ўтдан олиб сувга, сувдан олиб ўтга ташлади. Жазирама саҳроларда сарсон-саргардон кездирди. Ер ости конларида тирноқ билан маъдан кўчиришга мажбур қилди. Туғилган остонамиздан олисларга иргитиб ташлади. Жондан севган қаламимизни қарсиллатиб синдирди. Лекин иродамизни синдиролмади. Кўксимиздан имонимизни, қон-қонимизга сингиб кетган Ўзбекистон меҳрини юлиб ололмади.

Сен ижод учун, шеърият учун туғилдинг. Ҳеч нарса — айрилиқлар, маҳрумиятлар шеърият деб аталмиш мўъжизакор кучнинг йўлига ғов сололмади. Бир донишманд, қўшиқчининг оғзини бекитсанг, кўнгли билан айтади, деганди. Сенинг шеърларинг қоғозга эмас, кўксингга битиларди.

Дўстгинам, сен чумолидек меҳнаткаш ижодкор эдинг. «Шинелли йиллар», «Олтин зангламас», «Жаннат қидирганлар» романларингни ҳар гал варақлаганимда игна билан қудуқ қазиган қўлларингни ғойибона силаб қўяман.

Инсоннинг икки умри бор, бири ҳаётлигида, бири оламдан ўтганида, дейдилар. Иккинчи умр асосий умр эмиш. Билмадим, бу гапни қайси донишманд ўйлаб топдийкин. Бу гап биронта қорни тўқ, омади чопган одамдан чиққан бўлса ажабмас. Ахир инсон бу дунёга нима учун келади! Ёруғ жаҳоннинг жамолига тўйсам, роҳат-фароғатда яшасам, худо берган умримни одамдек яшаб ўтказсам, деди.

Сен адабиётимиз учун тинмай меҳнат қилдинг. Қанча-дан-қанча шогирдлар етиштирдинг. Аммо эски даврда қадр топмадинг. Ўзинг, «меҳнатни ўнг қўл қилади, тилла соатни чап қўл тақади», деб ёзгансан-ку.

Узоқ йиллар интиқ бўлиб кутган ҳуррият келган пайтда яна озроқ яшасанг нима қиларди? Мен ўзбекман дейишга қўрқадиган, Ўзбекистон менинг ватаним, дейишга журъат қилолмайдиган замонлар ўтиб кетганини оз бўлса ҳам ўз кўзинг билан кўрганинг менга тасалли беради. Тўлибтошиб ёзадиган пайт келганида тилдан қолдинг, ҳеч бўлмаса шунча китоблар битган бармоқларинг қалам тута олса нима қиларди? Армону қувончларинг, ҳасрату надоматларинг ичингда қолиб кетди-ку!

Фашизмга қарши курашда кўксини ўққа тутган қаҳрамон жангчи эдинг. Тиканли симлар орасида лахтак қоғозларга роман битган сабрли ёзувчи эдинг. Дўст ғамига ғамгузор, қувончига қувонган инсон эдинг.

Қани эди, бу гапларнинг бирортасини тирик пайтингда айтолган бўлсак, бунчалик алам қилмасди.

Бир ўкинчга бир юпанч дейдилар. Машаққатли бўлса ҳам кечирган умринг бекор ўтмади. Бутун умрингни, уйқусиз тунларингни бағишлаган адабиётимиз хазинасига жуда катта бойлик ташлаб кетдинг.

Бундан кейин ўтадиган ижод гурунгларида бўлмаслигингни, олтмиш йил ўз саҳифасидан жой берган қадрдон газеталаримиз остонасидан ўтмаслигингни, уруш ва урушдан кейинги оғир йилларда бизга нон берган Тошкент радиосидан овозингни эшитмаслигимни, зангори экранда бошига эрта қиров тушган нуроний қиёфангни кўрмаслигимни ўйлаганимда бутун вужудимни аллақандай мунг, хазинлик чулғаб олади.

Бир келмакнинг бир кетмаги бор деган гапга қандоқ кўникай!

Юрак-бағримизни ўртаб кетдинг-ку, азизим!

Саид АҲМАД

ТУРК—ТУРОННИНГ ҚЪНҒИРОҒИ

Иншооллоҳ, бўлса умр вафоси
Мен халқимнинг суянч тоғи бўлурман.
Нодиранинг қайта келган садоси
Турк — Туроннинг қўнғироғи бўлурман...

Мингдан зиёд шеърият ихлосмандлари ҳузурида ўқилган бу сатрлар гўё ўз тақдирини ўзи башорат қилаётгандай эди назаримда. Шеърият ўз жозибаси билан залда ўтирган мухлислар қалбини забт этар, мудроқ ҳисларни уйғотар, ўзлигини тушунишга чорлар эди.

Ҳалима Худойбердиева «Турк — Туроннинг қўнғироғи бўлурман» деб орзу қилади, орзуси аҳдга айланади ва унинг алангали шеърий сатрлари Ўзбекистон қалбига, элининг қонқонига сингиб боради.

Ҳалима Худойбердиева қаерда минбарга чиқса, сўзининг аввалида саждагоҳларимизни — ва, албаббтта ҳазрати Навоий, Яссавий, Нодирабегимни тилга олади. Нафасимизда шеърият пирларининг буюк руҳлари кезиб юришини истайди. Унинг сўзи, фикри ҳам бундан қувват олади.

Яқинда Тошкент Давлат аграр дорилфунунига йиғилган талаба ва ўқитувчилар ҳам ана шундай мукаррам лаҳзаларнинг гувоҳи бўлишди. Шоира Ҳалима Худойбердиева иштирокида «Соғлом авлодни тарбиялаш учун соғлом мафкура керак» деган мавзуда ўтказилган ижодий кечани дорилфунун ректори, академик Эркин Шайхов бошқарди. Сўзга чиққанлар: ёзувчи Неъмат Аминов, ёзувчи ва адабиётшунос Иброҳим Ғафуров, шоирлар Икром Отамуродов, Мирзо Кенжабек, шоира Эътибор Охунова, актёр Риҳси Иброҳимова ва бошқалар миллий истиқлол мафкурасининг моҳияти, яратиш йўллари ва шу билан бирга хассос, нозик таъб сўз санъаткори ҳақида сўзладилар. Султонпошша Ўдаева, Замира Суюнова, Сайёрахон Назирова шоира шеърлари билан айтиладиган қўшиқлардан ижро этдилар. Кечада талабалар ҳам шоира шеърларидан ўқиб беришди.

Анжуман йиғилганларда катта таассурот қолдирди.

Санобар ФАХРИДДИНОВА

Тоҳир Аслам ГЎРА:

ШОИР ДУНЁДА ЯХШИЛИК ИЗЛАЙДИ

Бугун юртимизга хориждан келаётган ҳар бир меҳмоннинг ўлкамиз, халқимиз ҳақида, маданиятимиз, маънавиятимиз тўғрисида ўз фикрлари бор.

Яқинда редакциямизга меҳмон бўлиб келган покистонлик ёш адиб ва шоир Шайх Муҳаммад Тоҳир Аслам Гўра ва унинг рафиқаси Ҳалимахоним билан суҳбат чоғида бунга яна бир карра амин бўлдик. Газета бош муҳаррири Аҳмаджон Мелибоев меҳмонларга ҳафталигимиз фаолияти, унда Покистон билан Ўзбекистон ўртасидаги ҳамкорликларнинг ёритилиши, халқларимизни яқинлаштириш учун адабиётларимиз алоқаларини кучайтириш тадбирлари тўғрисида гапирди. Меҳмонлар ўз ижодий ишлари, режалари тўғрисида сўзлаб берди. Мухбиримиз Тоҳир Аслам Гўра билан суҳбатлашди:

— Ўзбекистонга биринчи марта келишим. Юртингиз менда ғоят яхши таассурот қолдирди. Ўзимни худди юртимдагидек ҳис қилаяпман. Одамлари ҳам ниҳоятда очиқ кўнгил, хушмуомала, ёқимтой экан. Бизлар бу ерга турмуш ўртоғим билан бирга Лоҳурдаги «Покистон — Ўзбекистон маданий-иқтисодий маркази»нинг йўлланмаси орқали келдик. Марказнинг фаол аъзоларидамиз — унда Адабиёт шўъбасини бошқараман. Бу марказнинг иш бошлаганига ҳали кўп бўлгани йўқ. Лекин у ерда анча ишлар қилинмоқда. Марказнинг фаолияти, асосан, Ўзбекистоннинг маданий ва иқтисодий ҳаётини Покистонда тарғиб қилишга қаратилган. Айни пайтда, унда ўзбек тилини ўрганишга ҳам эътибор берилган. Шу кунларда ўзбекистонлик ажойиб инсон, олим Ансориддин Иброҳимов машғулотлар олиб бормоқа. Марказимизнинг нияти август ойида Лоҳурда Ўзбекистон маданияти кунларини ўтказиш. Бизлар бу ерга кўпроқ маълумот олиш ва маданият кунларида юртдошларимизга улар хусусида гапириб бериш учун келганмиз. Покистонликларда Ўзбекистонга қизиқиш ниҳоятда катта. Шу сабабли борди-келдилардан ташқари, матбуот соҳасида ҳам ижодий ҳамкорликларни тиклаш тарафдориман.

Менинг иш фаолиятим доираси кенг. Ўз хусусий нашриётим бор. Юздан ошиқ китобга ноширлик қилганман. Нашриётим қошида «Рўзнома» журнали ҳам чиқади. Уна асосан адабий асарларга ўрин берилади.

Ўзимнинг иккита китобим нашр этилган. Китобларимда халқимиз афсоналарини тўплаб, улар хусусида сўз ёзганман. Яна иккита китобим чиқиш арафасида. Улардан бирига янги афсона ва ривоятлар жамланган бўлса, иккинчисига новеллаларим киритилган.

Инсоний қадриятлар ижодкорларнинг доим диққат-эътиборида. Қадриятлари юксак шаклланган халқ эса ҳамиша буюк бўлади, ўзига дўст ахтариб топади. Бу улуғ ишнинг ижодкор зиммасига юкланиши эса, шоирлар дунёда ҳамиша эзгулик, яхшилик ахтаришларидандир. Яхшилик, эзгуликнинг эса чеки-чегараси йўқ. Мен шу маънода мамлакатларимиз ижодкорларига бардавом ҳамкорлик тилайман.

МАЪРИФИЙ СУҲБАТ

Инсонларни маърифат бахтиёр қилади, дейдилар. Зотан, маърифат одамнинг кўзини очади, унга ўзлигини англатади. Шу маънода 19 июн куни Тошкентдаги Турк маданияти марказида «Замон»-Ўзбекистон» газетаси ташаббуси билан уюштирилган маърифий суҳбат диққатга сазовордир. Йиғилишни «Замон»-Ўзбекистон» газетасининг бош муҳаррири Абдулвоҳид Қоя бошқарди.

Маърифий суҳбатда атоқли ўзбек олими, профессор Алибек Рустамий «Ўртоқ тил муаммолари» мавзуида сўзлаб, ўртатурк тилини яратишга доир фикр-мулоҳазаларини билдирди. Туркиялик олим Эртуғрул Ямон эса, XX аср турк адабиёти, турк тилининг тараққиёти ҳақида мазмунли маъруза қилди.

Учрашувда Ўзбекистон пойтахтининг журналистлари, олимлари, ўқувчилари ва талабалари, ёзувчилар, туркиялик меҳмонлар қатнашдилар. Суҳбатда маърузалар юзасидан савол-жавоблар бўлди.

Бундай маърифий суҳбатлар келгусида ҳам давом эттирилади.

ЎзАС АХБОРОТИ

◆

Мухтор Ашрафий номидаги Тошкент Давлат консерваторияси устоз-муаллимлари ҳамда талабалари фаолиятида қизғин палла бошланди. Жорий синовлар, имтиҳонлар, битирув давлат имтиҳонлари, ижодий-илмий анжуманлар, ҳисобот концертлари... Шулар орасида опера студияси ўзининг навбатдаги иши билан кўпчиликнинг диққат-эътиборини жалб этди. Ўқув саҳнасида илк бор Тўхтасин Жалилов ва Борис Бровцининнинг «Тоҳир ва Зуҳра» операси тўлалигича қўйилди. Юқори курсларда таҳсил кўраётган талабалар тажрибали устозлари раҳнамолигида юқори дид-савия, мусиқий қобилият ва касбий маҳоратларини намойиш қилдилар.

Эътиборга молик томони шундаки, авваллари мазкур студияда кўпроқ чет эл ва рус композиторларининг асарлари қўйиларди. Энди асосий эътибор ўзбек саҳна асарларига берилмоқда. Бу эса ёш хонандаларнинг ўзбек мусиқа санъатини янада мукаммал эгаллашларида катта аҳамиятга эга. Ўзбек халқ куйоҳанглари, Тўхтасин Жалилов басталаган ажойиб ашула-арияларни бош ролларни ўйнаган Эгамберди Турсунов, Майсара Мамадиева маромига етказиб ижро этишди. Айниқса, улар ижросидаги «Отмагай тонг» дуэти, «Эй, қуёш» арияси тингловчиларда яхши таассурот қолдирди. Эгамберди Турсунов, Нозим ролини ижро этган Сайфитдин Шарафутдинов, Хоразм хони — Равшан Аҳмедов, Сардор — Руслан Ғаффоров яқинда ўтказилган VI республика хонандалар танловида ғолибликни қўлга киритгандилар. Кейинги йилларда Тошкент Давлат консерваторияси Алишер Навоий номидаги академик театр билан яқин ҳамкорликда иш олиб бормоқда. Бу сафар ҳам театр маъмурияти зарур нота ёзувлари, кийим-кечаклар билан таъминлади. Албатта, талабалар ва опера студиясининг артистлари ижролари айрим камчиликлардан (жумладан, хор саҳналарининг пишитилмаганлиги, хор ижроси талаффузидаги нуқсонлар, саҳна ҳаракати сустроқлиги) холи эмас. Бу — ўқув иши эканлигини ҳисобга олсак, кейинги ишларда тузатилади, деб ўйлаймиз.

Бу асарнинг саҳнада баркамол жонланишида мусиқа раҳбари ва дирижёр, Ўзбекистон ва Қорақалпоғистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби, кафедра мудири Ғани Тўлаганов, ёш режиссёр Одил Дўланов, хормейстер Ниғмон Қозиевнинг хизматларини алоҳида қайд этиш жоиз. Муҳими, улар раҳбарлигида бир гуруҳ қобилиятли, истеъдодли талабалар ўз куч ва билимларини синаб кўриш имкониятига эга бўлиб, катта, чинакам ижодий-амалий ишнинг уддасидан чиқишди.

Равшан ЮНУСОВ,
санъатшунослик номзоди

◆

Аббос Бакиров номидаги Андижон шаҳар ёшлар театрида ҳам янги спектаклнинг илк намойиши бўлиб ўтди. Маҳаллий муаллифлардан Хосият Қозоқбоева қаламига мансуб «Хазон бўлган гул» асари асосидаги бу спектаклда асосий ролларни театрнинг ёш иқтидорли артистларидан Фотима Мамасодиқова, Матлуба Мадраҳимова, Иброҳим Тошпўлатов, Барнохон Тиллабоева, Мурбек Паттиддинов, Содиқжон Ўлжабоев, Нозимжон Абдураҳмонов ва бошқалар ижро этганлар. Асарни режиссёр Маннон Ҳамидов саҳнага олиб чиққан. Саҳна безакларини рассом Баҳодир Ҳамидов ишлаган.

◆

Алишер Навоий номидаги Наманган вилоят мусиқали драма театри ижодий жамоаси драматург Ҳуснидцин Шарипов қаламига мансуб «Ёр истаб» икки пардали мусиқали драмани театр шинавандалари эътиборига ҳавола этдилар. Афсоналар асосида яратилган мазкур саҳна асарида муҳаббат, вафо ва садоқат улуғланади. Режиссёр, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби Жўра Маҳмудов мазкур асарни саҳнага олиб чиққан. Мусиқаларни Баҳрулла Лутфуллаев басталаган. Спектакл руҳига мос саҳна безакларини эса рассом Баҳтиёр Тўраев ишлаган. Дирижёр Маҳмуджон Имомов. Асосий ролларни Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артистлар Маҳмуджон Исомиддинов, Турдиали Сайдалиев, артистлардан Маъруфжон Ниёзов, Жакбарали Жўраев, Фаттоҳхон Саидов, Дилфуза Авазова, Матлуба Муҳамедова ва бошқалар ижро этмоқдалар.

◆

Олим Хўжаев номидаги Сирдарё вилоят мусиқали драма театрида драматург Комил Аваз қаламига мансуб «Марварид таққан аёл» номли асарни ҳам режиссёр Жўра Маҳмудов саҳналаштирган. Спектаклдаги асосий образларни Ўзбекистон халқ артисти Шафоат Раҳматиллаева, артистлардан Ақида Хаитова, Фарида Юсуфалиева, Шариф Жумаев, Раҳимжон Ҳасанов ва бошқалар яратганлар.

Салоҳиддин СИРОЖИДДИНОВ

◆

Жумҳурият Маданият жамғармаси биносида Исфандиёр Ҳайдарнинг «Мўйқаламда акс этган диёр» деб номланган асарлари кўргазмаси очилди. Унда рассомнинг кейинги йилларда яратган юртимиз манзараларини акс эттирувчи картиналари қўйилган. Асарларни эътибор билан кузатсангиз, улар яхлит бир манзарани ифода этишини сезасиз. Киши диққатини тортадиган жиҳати эса рангларнинг ёрқинлигидир. Уларда чуқур ифодавийлик, қандайдир кенглик мавжуд. Унинг асарини томоша қилар экансиз, сиз гўё асардаги гўзалликдан эмас, табиатдаги гўзалликдан завқ, баҳра олаётгандек бўласиз. У чизган ҳовли манзарасини кўриб шундоққина кўз олдингизда ўзбек хонадони намоён бўлади. Ёки тоғ этагидаги қишлоқнинг тунги манзарасига қаранг: хонадонларнинг деразасидан сарғиш шуълалар тушиб турибди, сой ой нурида жилоланиб оқаяпти... Худди табиий ҳолатнинг ўзгинаси.

Исфандиёр Ҳайдар элга танилган мўйқалам соҳиби. Чунки асарлари табиатга, эл қалбига яқин. Унинг кўргазмасини кўрган кишилар кўнглида илиқ туйғулар уйғонишига аминмиз.

М. СОДИҚ

◆

Поп шаҳрида Наманган давлат дорилфунуни профессори, ёшлар мураббийси Одилжон Носиров таваллудининг 60 йиллиги нишонланди. Тантанали маросимда Одилжон аканинг кўплаб шогирдлари, мактаб ва ҳунар-техника билим юртларининг ўқувчилари қатнашдилар. Район ҳокимининг ўринбосари Эркиной Жўнашева, Наманган дорилфунуни тил ва адабиёт кафедрасининг мудири, доцент Маҳмуджон Маъмуров устознинг ҳаёт ва ижод йўли тўғрисида сўзлаб беришди. Район халқ таълими бўлими мудири Илҳомжон Сирожиддинов, шунингдек, ХДП район кенгашининг иккинчи котиби Шоира Абророва, ўқитувчилар Мақсудахон Ҳожиматова, Эркиной Ҳайитова, Араббой Ўришев, Раънохон Қўчқорова ва бошқалар устозларини қутлаб самимий дил сўзларини изҳор қилдилар.

Республика дуторчи қизлар ансамбли қўшиқчиси Раънохон Бўронова, хушовоз хонанда Фурқатжон Ғаниев севимли қўшиқлари билан кеча қатнашчиларини хушнуд этишди.

Бахтиёр ТУРДАЛИЕВ

◆

Абдулҳамид Чўлпон қаламига мансуб «Ёрқиной» песаси яна саҳна юзини кўрди. Абдулҳамид Мажидий номидаги Каттақўрғон шаҳар драма театрининг ижодий жамоаси мазкур томошани ўз мухлислари ҳукмига ҳавола этди. Асарда яхшилик, чин муҳаббат, инсоф-диёнат улуғланиб, фисқу-фасод ҳамда тажовузкорлик кескин қораланади.

Асарни режиссёр, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби Иброҳим Нурмонов саҳналаштирган. Саҳна безакларини истеъдодли мусаввир Ноила Қораева ишлаган. Асосий ролларни Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артистлар Гулбаҳор Мамедова, Абдуғани Абдураззоқов, артистлардан Шамсиддин Эргашев, Низом Қодиров, Фахриддин Аминов, Зарил Зоиров, Носир Сайфиев, Хосият Ҳотамова, Қилич Иброҳимов ва бошқалар моҳирона талқин этмоқдалар.

Абдуваҳоб ҲОШИМОВ

РАССОМ Нурмон БЕРДИЕВ

Тўрткўз

— Ҳурматли Тўра Арслонович! Сўзимнинг аввалида мен ҳам туғилган кунингиз билан... Мен кўпам гапирмайман, фақат бир-икки оғиз... Хўп, хўп, қисқароқ... Итингиз Тўрткўзбек ҳақида гапирмоқчиман...

Ҳа, Тўрткўзбекдай итни умрим бино бўлиб учратмаганман! Ит дейишга одамнинг тили бормайди. Нимага деганда, гапиришни билмаса-да, биз бир-биримизни тушунамиз. Тарбиясини айтмайсизми, тарбиясини! Эй, ақл бовар қилмайди-ей, ит ҳам шундай ақлли, фаросатли бўладими-ей? Унинг одамохунлиги, мулойимлиги, зийраклиги худди Тўра акамнинг ўзлари! Кулманг, кулманглар, бу бор гап! Шу ит нозик жойимизнинг бир парчасини озор бермай юлиб олдию, Тўра акам билан борди-келдимиз яхши бўлиб қолди. Қандай дейсизми? Тўра акамларникига биринчи бор борганимда итлари Тўрткўзбек дарвозалари олдида чўзилиб ётган экан. У пайтда ҳали бир-биримизни яхши билмасдик. Тўра акамнинг ҳурматлари учун унга бир-икки бор ялтоқланган эдим, «воп» этиб ташландику! «Ғарч» этганини биламан, тамом... Шим йиртилган, ранги-рўйим докадек, болдиримгача қип-қизил қонга беланган ҳолда Тўра акамнинг шопирлари Атҳамжон уйга обориб ташлабди. Келинингиз ўшанда, билмасдан Тўрткўзбекни шунақанги қарғади, шунақанги қарғади. Хотин-да, қарғишдан бошқа қўлидан нима ҳам келади. Аммо:

— Ит бўлмай, эгангни бошини е! — деганидан кейин чидаб туролмадим.

— Тўра акамнинг итлари қопди! — деганимдан кейин, келинингиз шунақанги пушаймон бўлди-и-и...

Ўшандан кейин Тўрткўзбек бир замон маззалари бўлмай юрдилар. Келинингиз «мани қарғишим теккан» деб бир хижолат бўлди, бир хижолат бўлди. Ит қопмай, сиз ҳар бало бўлинг, деб мани гўрдан олиб, гўрга тиқди... Шу кунлар ҳам ўтди-кетди, а? Лекин мен ўша кунларни эслаб, ҳали-ҳалигача ит қопган жойимни дўстларимга кўрсатиб, фахрланиб юраман... Тўра ака, ҳозир бир кўрсатиб юборайми?.. Хўп, хўп, бошқа сафар.

Энди келинингизни айтмайсизми, қўни-қўшни, дугоналарига мақтангани-мақтанган. Ҳар куни ишга кузатаркан:

— Тўра акамларнинг итларини сўраб қўйинг, — деб қолади. Тўғриси, Тўра ака, Тўрткўзбекни оиламиз билан ҳурмат қиламиз, унга ҳавасим келади. Тўра акамдай кишига ит бўлиш Тўрткўзбекка насиб этган экан, баъзан унга рашким ҳам келади. Бўлди-бўлди, ҳозир тугатаман... Хўп, хўп, мана ўтирдик...

Илҳом ЗОИИР

Туркча ишлатиш

ҲАЖВИЯ

«ИНТЕРНЕЙШНЛ ХИСТЕР КОРПОРЕЙШН» — йирик Америка фирмаси Туркияга турли-туман электр асбоблари, машина, мотор, совутгич, радиоприёмник, трактор, юк автомобили, ҳуштакли қумғонлар, бир сўз билан айтганда, йигирманчи асрнинг энг янги маҳсулотларини сотганди. «Интернейшнл Хистер Корпорейшн» шу билангина чекланмади. У Марказий Онадолида канал қурилиши ва геология-қидирув ишларига ҳам битим тузди.

Орадан бир оз вақт ўтиб, Туркияга келтирилган электр устарадан тортиб, автобус ва юк автомобилига қадар бузила бошлади, уларни тузатиб бўлмасди. «Интернейшнл Хистер Корпорейшн»нинг беш қитъада 105 гумашталик, бўлим ва дўконлари бор эди, бироқ фирмага энг кўп шикоят Туркиядан тушарди. Бу шикоятларга жавобан Туркияга сотилаётган маҳсулотлар устидан назорат кучайтирилди, эҳтиёт қисмлар кўпайтирилди. Лекин шикоятлар барибир келаверди, келаверди.

Шунда фирма ўз рақобатчиларидан шубҳаланди. Рақобатчилари эса «Жо Чалмерс К°» ва «Трак компани» каби йирик фирмалар эди. «Интернейшнл Хистер Корпорейшн» одамлари бу фирмаларга қўпорувчилик ишлари учун юборилди. Уларнинг адресига ҳам шикоятлар ёғилди.

«Интернейшнл Хистер Корпорейшн» қурилиш ишларига битим тузгач, шикоятларнинг туб сабабларини аниқлашга киришди. Фирма бош директори Туркияга борадиган, техника кенгаши раҳбари муҳандис Гарри Скотт истеъмолчилардан олинган шикоятларни ўрганадиган бўлди. Туркияга учта кўчма таъмирлаш устахонаси жўнатилди. Йигирмата мутахассис шикоятларни ўрганиш учун Онадолига кетди. Улар геология-қидирув ишлари олиб бориш мўлжалланган улкан водийга чодир тикдилар. Уларга энг яқин қишлоқ ўн саккиз чақирим олисда эди. Туркияга келишганининг эртаси куни мистер Гарри Скотт машинага ўтириб, икки муҳандис, икки техник ва тилмоч кузатувида қишлоқлар бўйлаб йўлга чиқди.

Биринчи қишлоқда тилмоч оқсоқолга ва қаҳвахонага тўпланганларга шундай деди:

— Сизлар «Интернейшнл Хистер Корпорейшн» фирмасининг бузилган буюмларини олиб келишларинг мумкин. Тузатиб бериш текин. Бу кишилар атайин шунинг учун келишган.

Деҳқонлар аввал нима гаплигини англамади ва тилмоч тағин тушунтира бошлади:

— Нима қишлоқларингда трактор, комбайн, радиоприёмник, тикув машинаси борлар йўқми?

— Бор! Бор! — қичқиришди деҳқонлар.

— Агар бу фирманинг бузилган нарсалари бўлса, америкалик муҳандислар текинга тузатиб беришади.

— Менинг радиоприёмнигимни кўринг-чи, — тортинибгина илтимас қилди бир деҳқон.

У ўғлини бузуқ радиоприёмнигига юборди. Ўғил радиоприёмникни олиб келгач, муҳандис ва техниклар текшира бошладилар. Аммо радиоприёмник маркасини аниқлашга бекор уринардилар: тамғаси ўчиб кетган, ҳаммаёғини пичоқ билан тирнаб ёзилган сўзлар, суратлар қоплаганди. Қутисига тортилган дағал матога «машаллоҳ» сўзини ҳосил қилувчи мис ҳарфлар қадалган, унинг ёнида эса негадир кўк мунчоқ осилиб турарди. Қутисига михлар тиқилган бўлиб, учтаси букилган эди. Приёмникнинг ички қисмлари чилвир, ип, ҳатто ранг-баранг латталар билан боғлаб ташланганди.

Муҳандис ва техниклар приёмник чизмасини кўздан кечириб, довдираганча бир-бирларига қарашди. Гарри Скотт тилмочдан сўради:

— Бу нима ўзи?

Тилмоч деҳқонларга мурожаат қилди:

— Бу нима деб сўраяпти.

— Кўр-пўрми, нима бало? Радио-да, албатта! — деган жавоб бўлди.

Ҳайратдан Гарри Скоттнинг кўзлари тепага битди.

— Шу радиоми? — қайта сўради у. — Афтидан ўзларингда чиқарилган бўлса керак. Бирор марта ишлаганми?

— Албатта, ишлаган, — жавоб берди деҳқон. — Бир ҳафта эшитганмиз.

— Манаву йўғон мих нима учун? — тилмоч орқали сўради Гарри Скотт.

— Созлаш дастаси синиб қолувди, ҳўкиз ҳайдайдиган таёғимдаги михни суғуриб тиқиб қўйдим.

— Манаву сим-чи? — Гарри Скотт радиоприёмникда осилиб турган йўғон телефон симини кўрсатди.

— Эскиси узилиб кетгандан сўнг шу симни уладим.

Муҳандис ва техниклар олдиларида ётган қутини томоша қилишга тушдилар. Аммо барибир уни радиоприёмник дейишга ботина олмадилар. Улар чорасизликдан роса хижолат чекардилар.

— Менда ҳам шунақанги приёмник бор, — луқма ташлади бошқа деҳқон. — Лекин мен йўлини топганман. Мана, бир йилдан бери ишлаяпти.

Сўнгра деҳқон топган йўлини намойиш қила бошлади. У қутидан чиқиб турган сим, чилвирларни приёмник қисмларига боғлади, михни буради ва ... лампалар ёнди. Аммо приёмник жим. Шунда деҳқон қутини бир-икки урган эди мусиқа янгради. Америкаликлар ҳайратдан гаранг эдилар. Салдан кейин приёмник ўчди. Деҳқон уни кўтариб ҳавода силкитди. Приёмник ишлади, бироқ тағин ўчди. Шунда деҳқон узоқ ўйлаб ўтирмай унга мушт туширди. Вой, мўъжиза! Ашула овозидан қаҳвахона деразаси ойналари зириллади.

— Фақат шуни тушунади, — изоҳлади деҳқон ўз ҳаракатини. — Ўчиши билан боплаб уриш керак, тағин ишлайверади.

Ҳайратдан оғизлари ланг очилган америкаликлар қаҳвахонадан ёпирилиб чиқиб автомобилларга ўтирдилар ва «Интернейшнл Хистер Корпорейшн» маркали машиналар: икки автобус, юк автомобили, трактор ва енгил автомобилни кўришлари зарур бўлган туман шаҳарчасига йўл олдилар. Шаҳарчада улар меҳмонхона хўжайинининг автомобилини текширишга бордилар. Автомобил тор, қинғир-қийшиқ кўчада турарди. Машина ойнасидан печка дудбурони чиқарилганди. Ундан енгил тутун кўтариларди. Ойналарига ола-була чит парда тутилган, синган орқа ойнасига газета ёпиштирилган. Битта эшиги фанердан бўлиб, қайишда осилиб турарди. Битта ғилдирагининг покришкаси йўқ. Иккинчисининг ўрнига кўтаргич қўйилган. Орқа ғилдираклари устидаги қанотлари олиб ташланган. Чироқлари синган, радиатори ийланган хамирга ўхшайди. Фақат синчков кўзгина автомобилни қоплаган ранг-баранг доғлар остидан дастлабки кўкиш тусини ажрата олади. Машина номери елимли бўёқ билан ёзилган.

— Нима бу? — сўради донг қотган Гарри Скотт тилмочдан.

— Кўзингиз кўрмаяптими, нима бало? Наҳотки, автомобилни кўрмаётган бўлсангиз? — деган жавоб эшитилди.

Гарри Скотт ва унинг шериклари ҳайратдан гангиб қолгандилар.

Машина атрофига шаҳарча аҳолиси тўпланди. Меҳмонхона хўжайинининг ўғли тушунтира бошлади:

— Ярим йил бурун сотиб олувдик. Тўрт ойдан кейин бузилди. Мана, яшаш учун ижарага беришга тўғри келди.

— Менинг автобусим ҳам шунақанги бўлди, — деган овоз чиқди тўпланганлар орасидан. Лекин мен йўлини топдим: кунига юз чақиримга яқин йўл юраман. Тўхтаса тузатаман. Умуман, уни қандай бошқаришни биламан!

Меҳмонхона хўжайинининг автобусига бензин қуйишди, аммо бак тешик эди. Тешикни мум билан ямадилар. Хўжайиннинг ўғли синиқ рулга ўтирди.

— Қани, ё Аллоҳ! — хитоб қилди автобус эгаси ва югуриб келиб машинани итарди.

Мотор тариллади.

Американиклар ҳеч балога ақли етмай қўлларини ёздилар.

Энди улар бузуқ тракторни кўришлари керак эди. Тракторга пиёз, саримсоқ, эски ботинка, тақа, тасмалар осиб ташланган, устига арқон билан боғланган қоплар ва тугунлар ортилганди.

Унинг тракторлигига ишониш мушкул эди! Шунинг учун америкаликлар унинг қаери бузуқлигини тушуна олмадилар.

Шунда кўрикда иштирок этаётган деҳқон тракторни бир неча марта болға билан туширди ва мотор ишлаб кетди.

— Хўп, моторни ишлатишни биларкансиз, нимадан шикоят қиляпсиз? — сўради Гарри Скотт.

— Агар бошига уриб турсанг, ҳар қанақаси ҳам ишлайди-да, — жавоб берди тракторнинг эгаси.

Америкаликлар автобус ёнига боришди. Унинг кузови дуолар ёзиғлиқ тахтачалар қоқилган рамкалар билан лиқ тўла эди. Ойналарига «ҳар балодан асровчи» дуолар битиғлик қоғозлар ёпиштирилган, ўриндиқларига қаҳвахонадагига ўхшаш бўйра тўшалганди. Кузовда «Оқ йўл», «Омон қайт», «Мени Аллоҳнинг ўзи асрасин», «Лочиним» деган йирик ёзувлар кўзга ташланарди.

Америкаликлар бу автобуснинг АҚШдан чиққанига сира ишонолмасдилар.

Автобусни итаришди, болға билан уришди, аммо у юрмади.

— Тўхтанглар! — қичқирди ўша ерлик киши.

У оломонга орқа ўгириб, олд қопқоқни кўтарди ва моторга пешоб қилди.

— Энди юргизинглар, моторни бир оз қиздирдим.

Чиндан ҳам мотор ишлаб кетди.

Ўша куни ҳориган Гарри Скотт ўз чодирига қайтиб, «Интернейшнл Хистер Корпорейшн» фирмаси бош директорига хат ёзди.

«ТЕХНИКА СОҲАСИДА, — хабар қилди у, — турклар бизни ва бошқа миллатларни жуда орқада қолдириб кетибдилар. Биздан яширинча ўз заводларида махфий тузма ва чизмалар асосида автомобил, радиоприёмник, трактор ва юк машиналари яратмоқдалар. Улар ўз ишлаб чиқаришларини бутун дунёда яширмоқдалар. Кучлилиги қадимдан ҳаммага маълум бўлган турклар мушт билан радиоприёмникларни, тепки билан автомобил, болға билан трактор, пешоб билан автобусларни ишлашга мажбур этмоқдалар. Бу техника сири атом сиридан ҳам муҳим. Уни очиш учун дарҳол шу соҳа бўйича гумашталарни юборишингизни сўрайман. Фирма манфаати шуни талаб қилади».

Азиз НЕСИН

Ориф ФАРМОН таржимаси

Пахтагулли пиёла

Арзончилик пайтлари газета-журналларга роса ёзилганмиз-да, уйда анчаси йиғилиб қолган экан. Ўзи қоғоз тақчил эмасми, кўчага чиқариб ёқиб ташлашга кўз қиймайди, жуфти ҳалолимиз эса тинч қўймайди. На илож, бетимнинг қаттиғи, жонимнинг ҳузури, деб қайнотасиникига келган куёвболадек сузилиб ўтираверамиз. Қурғур, тили аччиқ, ўзи малиш еб катта бўлгани учун хотин бир гапдан қолмайди. Тили чиққандан буён бирор гапни жавобсиз қолдирмаган-да. Ўзи ҳозирги замонда хотин мушукдай гап — томдан ташласанг ҳам ерга оёғи билан тушади. Яна калтак эркакнинг бошида синади. Тилимиз қисиқ-да, индамай ўтираверамиз. Ноиложликдан биров эчкини амаки деган экан.

Хуллас, шу қоғозларни бир ёқли қилмасам бўлмайди. Касбдошларга маслаҳат солсам, аҳолидан қоғоз қабул қиладиган дўкон борлигини, қоғоз ўрнига камёб моллар олишим мумкинлигини айтишди. Севиниб кетдим. Айтилган манзилга борсам, дўкон берк экан. Тарвузим қўлтиғимдан тушиб, изимга қайтдим.

Бу гапни эшитиб, маликамизнинг жағи баттар очилди. Қоғозларни чиқариб, ёқиб ташламаганимга шукурлар қилиб, арзончилик пайтлари кўпроқ обуна бўлмаганим учун мени койиб, қоғозларни қопларга жойлади. Кейин ўзича қоғоз эвазига нималар олиш мумкинлигини рўйхат қилди.

— Нимаси бор дедингиз? — деб сўради мендан.

— Ойнадан мўралаганимда, кўзимга пахта гулли чойнак-пиёла, коса, дезодаранд, яна аллақандай совун, атир дегандай...

Шундай қилиб, у миясига нима келган бўлса, ҳаммасини қоғозга туширди. Эртаю кеч оғзида сақич — чап-чап, ҳоли жонимга қўймай, қоғозларни топширишга ундайди, денг. Мен ҳам бўзчининг мокисидек дўконга қатнаганим-қатнаган.

Шу ишни охирига етказмасам қўймайман, деб ичимда қасам ҳам ичдим. Астойдил ният қилсанг, тилаган оғизга ош, йиғлаган кўзга ёш келаркан. Ниҳоят, учинчи куни дўкончини лўлининг эркагидай ялпайиб ўтириб, чой ичаётган пайтда ўрнидан топдим.

— Э, укажон, бормисиз? — дедим хурсанд бўлиб.

— Бормиз! — деди у эриниб. — Нима эди?

— Озгина қоғоз бориди, шуни топширмоқчиман.

— Қанча?

— Беш қоп. Ҳали бўлασизми, олиб келайми?

— Олиб келинг!

— Ишқилиб... кетиб қолмайсизми?

— Бир соатча кутиб тураман, тез келинг лекин!

Бунақа пайтда мияни ишлатиш керак. Шартта такси ушлаб, мақсадимни айтдим.

— Бизга фарқи йўқ, — деди таксичи, кўзларини ўлган бузоқнинг кўзидек «лўқ» қилиб. — Бизга план бўлса бас!

Лекин у ўта сурбет экан. Ёмоннинг бир қилиғи ортиқ деганларидек ҳар бекатда тезликни туширар, биров қўл кўтарармикан, дея бекатда турганларга мўлтираб қарар, менинг эса ичим қайнаб борарди. Йўл-йўлакай бир-икки йўловчини айтган манзилига элтиб ҳам қўйди. Вақт эса тезлик билан ўтиб борарди.

— Менга қаранг! — дедим ниҳоят сабрим чидамай. — У ёқ-бу ёққа алангламай ҳайдайверинг. Ўзим ҳаммасини ҳисоб-китоб қиламан!

Қопларни кўриб ҳайдовчининг капалаги учиб кетди.

— Э, ака, буларингиз кўпку... Тўртта бўлади.

— Ўзи бор-йўғи беш қоп, биттаси қолиб кетмасин, ука!

— Пулини айтяпман, тўрт юз бўлади деяпман...

— Ука, сал инсоф қилинг!

— Истасангиз шу, истамасангиз... мен кетдим! — деди таксичи. — Келиш ҳақини тўланг!

Ноилож рози бўлдим. Ҳаш-паш дегунча дўконга етиб келдик. Хайрият, дўкончи ҳали кетмаган экан. Таксининг жавобини бериб, қопларни тарозига қўйдим.

— Бир юз йигирма олти кило! — деди дўкончи қоғозларни ўлчаб. — Олти кило қопларга қайтарамиз. Қолади бир юз йигирма кило. Тўғрими?

— Тўғри, — дедим нима деяримни билмай.

— Хўш, қоғознинг пулини оласизми, ё ўрнига товар берайми?

— Товар оламиз, — дедим унга хотин тузган рўйхатни узатиб. — Мана шуларни олмоқчиман!

— Нима бу? — ҳайрон бўлди дўкончи.

— Рўйхат.

У рўйхатни кўздан кечириб, бирдан кулиб юборди.

— Э, қизиқ одам экансизку, 120 кило қоғоз 50 тийиндан 60 сўм бўлади, ака. 55 сўмингизга битта пахта гулли пиёла бераман. 5 сўм қайтимингизни оласиз...

Кўз олдим хиралашиб, ҳеч нимани кўрмай қолдим. Ишхонага аранг етиб келдим. Не кўз билан кўрайки, эълонлар доскасида буйруқ осиғлиқ турарди. Иш вақтида ўз ўрнимда топилмаганим учун каминага ҳайфсан эълон қилишибди...

Вали БОБОМУРОДОВ

РАССОМ Рашид АБДУЛЛА

РАССОМ Ҳасан СУЛТОНОВ

ЙЎЛДА

Бу сафар ҳам юрагимни
Сал юмшатдим,
Автобусда амакига
Жой бўшатдим.

Яхши бўлди, бу ишимдан
Тўлди кўнгил.
Тик турганим сезилмади
Тортдим енгил.

Бир бекатда туриб кетди
Қўшни бобой.
Бўшаб қолди амакининг
Ёнида жой.
Шунда бирдан: «Аббос!»
— дея
Бақирди у.
Ёнимдаги ўғилчасин
Чақирди у.

Эҳ, йўл узоқ, манзилимга
Аранг етдим.
Автобусдан гўё жарга
Қулаб кетдим.

ЭЧКИЧА

Неча-неча ниҳолни
Қуритдинг ғажиб-ғажиб,
Бойлаб қўйди охири
Хўжайин ичи ачиб.

Қилмишинг шу, эрта-кеч
Ғажийсан озиғингни.
Аммо чайнолмадинг ҳеч
Ип билан қозиғингни.

ЧУМОЛИ

—Бунча ўнқир-чўнқир йўл,
Турган битгани ёриқ.
Оёқ ости тош нуқул,
Ярми дўнг, ярми ариқ.

Биророта ҳам силлиқ жой,
Чиқмади-я йўлимда?! —
Минғирлар чумоливой
Ўрмаларкан қўлимда.

ОВЧИ

Мақтанади Алишер:
Кеча отдим катта шер.
Яна иккита «Пақ-пуқ»,
Қарабсизки, айиқ йўқ!
Қушни олдим мўлжалга
У ҳам қулади жарга.
Кейин учта бўрини
Қуритиб хўп шўрини,
Қириб ташладим бирга
Кеча мен кириб... Тирга.

Худойберди КОМИЛОВ

ОЛИМЛИК ОСОН ЭМАС

Орифжоннинг дадаси
Жуда каттакон олим.
Ишга «Волга»да бориб,
«Волга»да қайтар доим.

Бироқ унга осонмас,
Ёзиш-чизиш қийин иш.
Ва ёзда бўйинбоғу
Костюмни ечмай юриш.

ШАҲОБНИНГ ШИКОЯТИ

Чўмилмадик ёзда яйраб,
Бўлса ҳамки ҳовузимиз.
Унга асло бўлмас қараб
Бунга айбдор, эҳ, ўзимиз.
Бултур ёзда чўмилдигу
Кейин қўйдик ўз ҳолига.

Ҳар ким унга отаверди
Нима тушса ҳам қўлига.
Ойдайгина ул ҳовузни
Кўлмак қилдик, сасиб кетди.
Сувўт ўсиб ҳар ёндан
Бақавойлар босиб кетди.
Ҳозир улкан жарлик бордай
Ҳовуз билан ўртамизда.
Уни обод этай деймиз...
Бақалардан қўрқамиз-да.

Неъмат ДУШАЕВ

МУАССИС: «ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ» ҲАФТАЛИГИ ИЖОДИЙ ЖАМОАСИ

НОШИР: Ўзбекистон Республикаси «ШАРҚ» нашриёт-матбаа концерни

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

Манзилгоҳимиз: Тошкент-700083, Ленинград кўчаси, 32.
Телефонлар: қабулхона — 33-52-91, хатлар ва оммавий ишлар бўлими — 32-54-56
Навбатчи муҳаррир — Муталлиб СОДИҚОВ
Босмахонага топшириш вақти — 21.00. Топширилди — 22.00.

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Таҳрир ҳайъати: Мурод АБДУЛЛАЕВ (ижтимоий ҳаёт бўлими мудири), Одил ЁҚУБОВ, Ашурали ЖЎРАЕВ (санъат бўлими мудири), Насиба ИБРОҲИМОВА, Камол МАТЁҚУБОВ (наср ва назм бўлими мудири), Маҳмуд САЪДИЙ (адабиётшунослик ва танқид бўлими мудири), Озод ШАРАФИДДИНОВ, Иброҳим ҒАФУРОВ (бош муҳаррир ўринбосари), Бекқул ЭГАМҚУЛОВ (масъул котиб)

ЖАМОАТЧИЛИК КЕНГАШИ:
Рустам АБДУЛЛАЕВ, Аҳмадали АСҚАРОВ, Тошпўлат АҲМЕДОВ, Эркин ВОҲИДОВ, Дадахон ЁҚУБОВ, Баҳодир ЖАЛОЛОВ, Хайрулла ЖЎРАЕВ, Пўлат ЗОҲИДОВ, Баҳодир ЙЎЛДОШЕВ, Жамол КАМОЛ, Мирзо КЕНЖАБЕК, Абдулла ОРИПОВ, Йўлдош СУЛАЙМОН, Тошпўлат ТУРСУНОВ, Иброҳим ЮСУПОВ.

1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН НАШР ЭТИЛА БОШЛАГАН

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ

Редакцияга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.

Рўйхатдан ўтиш тартиб № 000125. Буюртма Г-281. 101041 нусхада босилди, ҳажми — 4 босма табоқ. Офсет усулида босилган, қоғоз бичими А—2. Индекс 64593.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Маҳкамасининг Ишлар бошқармаси ҳузуридаги «Шарқ» нашриёт-матбаа концерни босмахонаси. Манзили: Тошкент шаҳри, «Буюк Турон» кўчаси, 41-уй. 1 2 3 4 5 6